

1982 YERİNE
2023
ANAYASASI
SEMPOZYUMU

1982 YERİNE
2023
ANAYASASI
SEMPOZYUMU

ISBN: 978-625-6281-10-3

1982 yerine 2023 Anayasası
Sempozyumu

© 2024 CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Yayıncı Sertifika No: 45482

1. Baskı, İstanbul, 2024

İletişim

Kızılırmak Mahallesi Mevlana Bulv. No: 144 Çankaya
Ankara/TÜRKİYE

T +90 312 590 20 00 | webinfo@iletisim.gov.tr

Baskı

Prestij Grafik Rek. ve Mat. San. ve Tic. Ltd. Şti.

T 0 212 489 40 63, İstanbul

Matbaa Sertifika No: 45590

1982 YERİNE
2023
ANAYASASI
SEMPOZYUMU

1982 yerine 2023 Anayasası Sempozyumu

İÇİNDEKİLER ■

Takdim	9
Ön Söz	11
Açılış Konuşmaları	15
Mehmet Uçum Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Başkanvekili	17
Prof. Dr. Fahrettin Altun Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı	22
Yılmaz Tunç Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanı	27
Recep Tayyip Erdoğan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı	30
Birinci Oturum	
Yeni Anayasa İhtiyacı ve Temel Yaklaşımlar	39
Oturum Başkanı: Ayşenur Bahçekapılı Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Üyesi	41
Konuşmacılar:	
Prof. Dr. Yavuz Atar Cumhurbaşkanlığı Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu Başkanvekili	43
Prof. Dr. Haluk Alkan İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi	49
Prof. Dr. Şükrü Karatepe Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu Başkanvekili	54
Prof. Dr. Muharrem Kılıç Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı	65

İkinci Oturum

**Yeni Anayasada Hak ve Özgürlükler Yaklaşımı ile Erkların
Düzenlenme Esasları ve İlişkileri** 77

Oturum Başkanı: Mustafa Akış 79
Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Üyesi

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Atilla Yayla 81
İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi

Dr. Yakup Levent Korkut 86
İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Hamit Emrah Beriş 93
Polis Akademisi Öğretim Üyesi

Dr. Hamit Yelken 100
Yargıtay Üyesi

1982 YERİNE
2023
ANAYASASI
SEMPOZYUMU

TÜRKİYE
YÜZÜLÜK

100

1982 YERİNE
2023
ANAYASASI
SEMPOZYUMU

1982 YERİNE
2023
ANAYASASI
SEMPOZYUMU

TAKDİM

Ülkemizin, yokluklarla bezeli destansı bir milli mücadeleden muasır medeniyetler seviyesinin üzerine uzanan yolculuğunda, önu sık sık darbeciler tarafından kesilmiş, demokrasimiz bu kesintilerden büyük yara almıştır. Darbeciler, silah zoru ve baskıyla kurdukları antidemokratik idarelerini kuramsallaştırmak için 1961 ve 1982 anayasalarını silahların gölgesinde yapılan referandumlarla milletimize kabul ettirmişlerdir.

Milletimizin köklü tarihinden ve devlet tecrübesinden aldığı ilhamla, anayasa yapma yeteneği son derece gelişkin olmasına rağmen, postallarla çığnenen ve askıya alınan anayasaların yerine, maalesef darbe ruhunu lafzında taşıyan metinler ortaya konulmuş ve devletimiz yıllarca onlarla yönetilmiştir.

Bugün dahi ülkemiz her ne kadar metninde zaman içerisinde değişiklikler yapılmış olsa da satır aralarında darbe zihniyetinin izlerini taşıyan bir anayasa ile yönetilmektedir. Bölgesinde ve dünyada önemli bir yer edinen Türkiye'nin böylesi darbe ürünü bir anayasa ile yönetilmeyi hak etmediği açıktır.

Siyasetten sivil topluma, akademiden yargıya kadar toplumun hemen her kesimi tarafından kabul edilmektedir ki; mevcut anayasa ruhunu ve manasını yitirmiş bir metinden ibarettir. Zamanın ruhuna uygun, toplumu dizginleyen değil dinamizm kazandıran, Türkiye'ye yakışır bir toplum sözleşmesi niteliğinde, kapsayıcı, sivil, demokratik, özgürlükçü bir anayasa yapmak siyaset kurumunun milletimize vaadi ve borcudur.

Sadece anayasa metni yazmış olmak için değil, Türkiye'nin bu acil ihtiyacını karşılamak için kolları sıvamış ve milletimize çeşitli vesilelerle bazı metinler sunmuş bir hareket olarak, bu hedeften bir an bile uzaklaşmış değiliz.

Türkiye Yüzyılı'na yakışır bir anayasayı milletimize armağan etmek için gayret etmeye artan bir azimle devam ediyoruz. 1982 Anayasası yerine 100 yıllık cumhuriyetimizin tecrübelerinden de yararlanarak yeni bir anayasa yapmanın ve ülkemizi geleceğe hazırlamanın vaktidir. Hazırlanacak bu yeni anayasa eşitlikçi, özgürlükçü ve adaleti esas alan bir anlayışla toplumun tüm kesimlerini kuşatacak ve milletimizin istikbali için fevkalade önemli bir yapıtaş olacaktır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANI
RECEP TAYYİP ERDOĞAN

Ö N S Ö Z

Hiç şüphesiz adalet, devlet idaresinde ve toplum hayatının sağlıklı bir şekilde devam etmesinde hayati bir unsurdur. “Adalet, mülkün temelidir” vecizesinde ifadesini bulan bu hakikat, medeniyet olarak bizlerin ziyadesiyle aşına olduğu bir durumdur. Ecdadımız, insanın yaratılışından beri hayatın merkezinde yer alan bu mefhumu ve onun ifade ettiği manayı “adalet dairesi” tabiriyle kavramsallaştırmış ve kurumsallaşmasını sağlamıştır. Bu anlayışa göre adaletin olmadığı yerde huzurun, dirliğin ve güvenliğin olmayacağı; bunlarla beraber iktisadi büyüme ve kalkınmadan da bahsedilemeyeceği aşikârdır.

Muhakkak ki bir ülkede adaleti temin eden en önemli olgu hukuktur. Hukukun itibar görmediği, keyfiliğin hüküm sürdüğü ve bundan dolayı adaletin tesis edilemediği ülkelerde huzur ve kalkınmanın olması imkânsızdır. Hukukun en esaslı kaynaklarından birisi ise anayasadır. Yasaların temeli olması sebebiyle bütün hukuki normların kendisine göre düzenlenmek durumunda olması, anayasaları ziyadesiyle ehemmiyetli hale getirmektedir. Bundan dolayı anayasaların eşitlikçi, özgürlükçü ve adalet temelli olması hayati önemi haizdir.

12 Eylül darbesi akabinde askeri tehditlerin gölgesi altında hazırlanan ve yürürlüğe konan 1982 Anayasası, yukarıda zikrettiğim hususiyetlerden mahrum olduğu için ülkemizin dıçar olduğu birçok müzmin problemin esas kaynağıdır. Şurası gayet açıktır ki; Türkiye Yüzyılı, süngülerin tehdidiyle değil aziz milletimizin kutlu iradesiyle hazırlanacak demokratik, sivil, özgürlükçü ve toplumun bütün kesimlerini kuşatan bir anayasaya ihtiyaç duymaktadır. Darbelerin ve sonrasında yaşanan acıların belleğimizde bıraktığı izleri silmek için

atacağımız en önemli ve en doğru adım, ülkemizi böyle bir anayasaya kavuşturmaktır.

12 Eylül askeri darbesinin yıldönümünde, bu darbenin ve sonrasında yaşanan mezalimin sembol yerlerinden birisi olan Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde yaptığımız bu program, yeni bir anayasa için attığımız en önemli adımlardan biri olacaktır. "1982 yerine 2023 Anayasası" ismi ile maruf bu sempozyumun hayırlara vesile olmasını temenni ediyor, ülkemizin hak ettiği sivil anayasa için sağlam bir adım olmasını diliyorum.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIğI İLETİŞİM BAŞKANI
PROF. DR. FAHRETTİN ALTUN

Açılış Konuşmaları

Konuşmacılar

- **Mehmet Uçum**
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Başkanvekili

- **Prof. Dr. Fahrettin Altun**
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı

- **Yılmaz Tunç**
Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanı

- **Recep Tayyip Erdoğan**
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

Açılış Konuşmaları

■ MEHMET UÇUM

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Başkanvekili

Sayın Meclis Başkanım,

Sayın Yargı Mensupları, Yüksek Yargının Başkanları,

Sayın Bakanlarımız, Devlet Teşkilatımızın Diğer Yöneticileri,

Sayın Panelistler,

Sayın Katılımcılar,

“1982 Yerine 2023 Anayasası” toplantımıza hoş geldiniz.

Değerli konuklarımız, 12 Eylül mağduru ve çocuk mahkûmlarından biri olarak 12 Eylül darbesinin 43. yılında böyle bir simge mekânda “Yeni Anayasa” konulu bir toplantı düzenlenmesinde görev aldığım ve konuşma imkânı bulduğum için ziyadesiyle bahtiyarım. Bu durum Türkiye’mizin ve demokrasimizin nereden nereye geldiğinin olgunlaşmış, olağan örneklerinden birisidir. Bu salonda aramızda bulunan 12 Eylül mağdurları da eminim ki ülke olarak 43 yılda kat ettiğimiz yolu, bu sürecin emektarları ve canlı şahitleri olarak takdir ediyorlardır. Ülkemizdeki bu büyük demokratik dönüşüme 20 yılı aşkın bir süredir liderlik yapan ve devrimci bir katkı sağlayan Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan’a bir kez daha şükranlarımızı sunuyoruz.

Ülkemizin bu gelişimini yeni bir aşamaya taşımak için Cumhuriyetimizin 100. yılını taçlandırmak için Türkiye Yüzyılı'nı görkemli bir şekilde başlatmak için artık hedefimiz yeni anayasadır. 1987 yılından beri, yani tam 36 yıldır Türkiye'de yeni ve sivil bir anayasa talebi var. 1987 ila 2017 arasında 23 değişiklik yapılmasına, 19 değişiklik yürürlüğe girmesine rağmen yeni anayasa talebi her zaman ülke gündeminde çeşitli seviyelerde yer aldı. Başlangıçta 177 asıl maddeye sahip 1982 Anayasası, şu anda 154 asıl madde ile caridir. Cari maddelerin 96'sı 30 yıl içinde 19 seferde 184 temel hususta değişikliğe uğradı. Buna rağmen Türkiye'de yeni anayasa ihtiyacı ortadan kalkmadı. Hem darbe ürünü olan hem de bu kadar çok değişikliğe uğrayıp bütün iç tutarlılığını, dil ve terim uyumunu yitirmiş yamalı bohçadan beter bir anayasayla yaşamak cumhuriyetin 100. yılında

ülkemize yakışan bir durum değildir. Elbette yeni bir anayasa hedeflense de sıfırdan, sil baştan bir kurgu olmayacağı tüm toplumda genel kabul görüyor. Cumhuriyetimizin kurucu lideri Atatürk'ün öngördüğü üniter yapının, adalet ve insan haklarına dayanan demokratik, laik, sosyal devlet ve hukuk devletinin temel olduğu; resmi dilin “Türkçe”, bayrağın “Ay Yıldızlı Albayrak”, milli marşın “İstiklal Marşı”, başkentini “Ankara” olduğu bir anayasa milletimizin vazgeçilmezidir.

Yeni anayasada halk iradesinin temel kazanımı olan başkanlık sisteminin ve tüm kuvvetler açısından demokratik meşruiyet ilkesinin korunması ve geliştirilmesi de özellikle 14 ve 28 Mayıs 2023 seçimlerinden sonra halkımızın verdiği bir talimata dönüşmüştür. Açıktır ki, Cumhuriyetimizin ilkeleri ve demokratik birikimimiz yeni anayasanın kaidesi yani en sağlam temeli olacaktır. Bu temel üzerinde yükselecek ve 41 yıl sonra darbe anayasasından tamamen kurtulmamızı sağlayacak adıyla, felsefesiyle, çağımıza uygun içeriğiyle yeni bir anayasadan söz edebiliriz. Kurumsal yapıların ve seçkinlerin taleplerine ve iradelerine değil halkın talep ve iradelerine göre hazırlanan sivil bir anayasa diyebiliriz. Türkiye'nin her ferдинin kendini asli unsuru olarak saydığı kapsayıcı, Türk milleti ve Türk vatandaşlığı yaklaşımının esas olduğu kuşatıcı bir anayasayı ifade edebiliriz. Kişinin her türlü hak ve özgürlüklerinin eksiksiz yer aldığı, yeni kuşak hak ve özgürlük alanlarının tanımlandığı, hak ve özgürlüklerin esas, sınırlamaların istisna olduğu özgürlükçü bir anayasa vurgusu yapabiliriz. Kişilerin maddi ve manevi varlığını korumayı ve geliştirmeyi güvenceye alan; doğanın, çevrenin, iklimin, denizlerin, kıyıların, ormanların, su kaynaklarının, doğal kaynakların, yeraltı zenginliklerinin korunmasını, doğru ve kamu yararına kullanılmasını güvence altına alan; doğal afetlere karşı insanı koruma amacına hizmet edecek hukuksal tedbirleri içeren koruyucu bir anayasanın ne kadar önemli olduğunun altını çizebiliriz. Herkesin gelir güvencesine sahip olması, genel olarak fırsat eşitliği, çalışanlar bakımından adil bir asgari ücret, ücretsiz sağlık hakkı, ücretsiz eğitim hakkı, eksiksiz sosyal güvenlik hakkı, hassas sosyal gruplara ilave destekler, farklı sosyal yardım ve sosyal hizmet imkânlarının geliştirilmesi, çalışma hakkının eksiksiz gerçekleştirilmesi, toplumda gelir grupları arasındaki farkları yukarıya doğru azaltacak adil bir gelir dağılımı sistemine geçiş gibi birçok sosyal adalet yaklaşımına ve yeni sosyal politikalara imkân veren sosyal bir anayasayı

kuvvetle söyleyebiliriz. Elektronik demokrasi, birey inisiyatifli demokratik sisteminin işleyişinin geliştirilmesi için elektronik katılım hakkı, halkın milletvekilini geri çağırma hakkı, halkın yasa teklifi hakkı, halkın itiraz edici referandum hakkı, halkın Anayasa Mahkemesine başvuru hakkı, yasama sürecine halkın katılım imkânlarının ve mecralarının çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi, yargılama süreçlerinde halk iradesinin de etkili olacağı yapılar ve fonksiyonlar gibi kurumlar yoluyla gelişkin demokrasiye imkân veren bir anayasayı işaret edebiliriz. Nihayet değerli konuklar, devletin maddi ve manevi varlığını korumayı ve geliştirmeyi güvenceye alan, ülkesel tam bağımsızlığı bütün boyutlarıyla korumaya ve güçlendirmeye imkân veren milli bir anayasa yaklaşımının esas olması gerektiğini vurgulayabiliriz.

Her egemen devlet pozitif hukukunu oluştururken ve uygularken beka esaslı bir politik hukuk anlayışıyla hukuk üretimini yapar ve beka anlayışıyla uygular. Nitekim pek çok Batı devletinin yaptığı da budur. Beka tehdidi oluşturacak ya da beka tehditlerine zemin ve güç kazandıracak bir hukuk uygulaması, güya evrensel hukuk adına olsa bile egemen bir devlet açısından meşru değildir ve asla kabul edilemez. Bu nedenle yeni anayasa hedefinde milli anayasa yaklaşımı belirleyicidir. Halkın taleplerine dayanarak hazırlanan anayasa taslağının kamuoyu, sivil toplum tartışmasından sonra teklife dönüşmesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde 400'den fazla oyla kabul edilse bile halkın onayına sunulurken yürürlüğe girmesi yöntemi ni dikkate alan toplum merkezli anayasacılık hususunda milletimiz nezdinde genel mutabakat olduğu gözleniyor. Özetle, halkla başlayıp halkla biten bir yapım süreci demokratik meşruiyet ve şeffaflık açısından en doğru yöntem olarak öne çıkıyor.

Türkiye'de anayasalar kabul edildikleri yılın adıyla anılır; yürürlükteki anayasada bu sebeple "1982 Anayasası" olarak adlandırılır. Ancak bu hukuki bir zorunluluk değildir. Doktriner ve yargısal bir teamüldür. Bu nedenle Türkiye eğer 2028'e kadar devam edecek, Büyük Millet Meclisinin 28. Dönemi'nde yeni bir anayasaya kavuşursa, yeni anayasanın 2024 ve sonraki bir yasama yılında kabul edilse bile "2023 Anayasası" olarak adlandırılması çok anlamlı olur. Anayasanın bu şekilde adlandırılacağı başlangıç metni içinde ifade edilebilir. Böylelikle Türkiye Yüzyılı'nın anayasası, "2023 Anayasa-

si” adıyla Cumhuriyetin 100. yılı anayasası olarak tarihe geçer. Bu sembolizm, Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlılığın, anayasanın içeriğinin yanı sıra adıyla da işaretlenmesi olarak kabul edilebilir. Hedef “2023 Anayasası”dır. 2023’ten sonra hangi yılda kabul edilirse edilsin Türkiye Yüzyılı’nda kabul edilecek yeni anayasanın adı “2023 Anayasası” olmalıdır. O nedenle gelin hep birlikte Cumhuriyetin 100. yılını da kapsayan, Türkiye Büyük Millet Meclisininin 28. Yasama Dönemi’nde Türkiye anayasa mutabakatı sağlayalım, “Bu kez olsun, tam olsun.” diyelim, Türkiye Yüzyılı’nı yeni anayasayla görkemli bir şekilde başlatalım.

Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu olarak ve kendi adıma teşekkürlerimize gelince; öncelikle olağanüstü yoğun gündemine rağmen zaman ayırıp toplantımıza teşrif ederek, biraz sonra aramızda bulunacak ve bizleri onurlandıracak, Kurulumuzun Başkanı Sayın Cumhurbaşkanımıza en derin şükranlarımızı ve saygılarımızı sunuyoruz. Panellerimizin yönetimini ve tebliğlerini üstlenen değerli hocalarımıza, dostlarımıza çok teşekkür ediyoruz. Toplantı davetimizi kabul edip burada bizlerle olan tüm değerli konuklarımıza çok teşekkür ediyoruz. Bu toplantıyı birlikte yaptığımız Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığının emeği geçen çalışanlarına, Başkan Prof. Dr. Fahrettin Altun’a çok teşekkür ediyoruz. Bir de böyle toplantıların öncesinde, yapıldığı sırada ve sonrasında, bütün nüanslarıyla titizlikle uğraşan, yoğun emek harcayan o görünmez kahramanlara, başta Mustafa Akış, Aysun, Dilek, Büşra, Çağatay ve Olga olmak üzere isimlerini saymakla bitiremeyeceğimiz tüm katkı verenlere, kurulumuzun tüm üyelerine, raportörlerine, çalışanlarına ve bu kampüsteki tüm görevlilere sonsuz teşekkürler.

Değerli Konuklar,

Tekrar hoş geldiniz. Saygılar sunuyorum. Sağ olun, var olun.

■ **PROF. DR. FAHRETTİN ALTUN**
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı

Sayın Cumhurbaşkanım,

Kıymetli Katılımcılar,

Hanımevendiler, Beyefendiler,

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı olarak, Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu ile birlikte düzenlediğimiz “1982 Yerine 2023 Anayasası” sempozyumumuza hepiniz hoş geldiniz, şeref verdiniz.

12 Eylül askeri darbesinden tam 43 yıl sonra bugün burada, daha demokratik ve daha müreffeh bir gelecek için zarurî hale gelen yeni anayasayı konuşmak ve istişare etmek için bir araya geldik.

İnanıyorum ki bu sempozyum, “Türkiye Yüzyılı”na yakışır bir anayasa için gösterilen gayretlere önemli katkılar sunacaktır.

Biz, İletişim Başkanlığı olarak “kamuoyunu doğru ve zamanında bilgilendirme”, dolayısıyla müzakere temelli bir kamusal alanın inşasına katkıda bulunma misyonumuz çerçevesinde ülkemizin yeni anayasa yapım sürecine katkıda bulunacak bir bilimsel toplantı tertip etmek istedik.

Tabii ki bu konuda da cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin önemli kazanımlarından biri olan politika kurulları içerisinde Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu ile birlikte çalıştık.

Saygıdeğer Katılımcılar,

12 Eylül darbesi, Türkiye tarihinin kara bir lekesidir.

Bu darbenin acı hatıralarından bir kısmı burada, artık bir müze olarak kullanılan Ulucanlar Cezaevi’nde yaşandı.

Çok açık ve net bir biçimde ifade etmek gerekir ki, 1980 darbesi, baskıcı toplumsal ve siyasal mühendislik uygulamalarını beraberinde getirmiş, bu uygulamalar da ülkemizi gelecek on yıllar boyunca derin krizlerle boğuşmak zorunda bırakmıştır.

Darbenin ardından alelacele hayata geçirilen anayasa ve birçok mevzuat düzenlemesi, Türkiye için telafisi çok zor tahribatlara yol açmıştır.

Sıkıyönetim askeri mahkemelerinde adil olmaktan uzak yargılama süreçleri, aylarca sürdürülen gözaltı ve işkence seansları, onlarca kişinin idamı, düşünce ve ifade özgürlüğünü askıya alan yasaklar bu tahribatın akla ilk gelen örnekleridir.

Türkiye'nin uluslararası toplumdan neredeyse tecrit edilmesine neden olan bu gibi hukuksuz uygulamalar, ülkemizin hem itibarını zedelemiş hem de dünya siyasetinde söz sahibi olmasını uzun yıllar geciktirmiştir.

12 Eylül darbesiyle Türkiye bir kez daha kendi iç sorunlarıyla mücadele etmek zorunda bırakılmış ve birçok alanda dışa bağımlı hale getirilmeye çalışılmıştır.

Darbeyle Türkiye'nin ekonomisini, siyasi kurumlarını, kültür ve sanat hayatını, basın ve medya ortamını Batıcı vesayet düzeni lehine dizayn etme çabaları, uzun yıllar eğitim, sağlık, sanayi, ekonomi ve dış politika gibi alanlarda yaşadığımız sorunların temelinde yer almıştır.

Darbenin ardından Türkiye'nin maliyesini borçlandırma yoluyla bağımlı hale getirip ülkemizi ekonomik istikrarsızlığın girdabına sürükleyen uygulamalar, milletimizin yıllarca ağır bedeller ödemesine neden olmuştur.

1980 sonrası dönemde huzur ve barış ortamını tesis etmek şöyle dursun, cuntacıların müfsit uygulamalarından doğan toplumsal kırılmalar, terör ve şiddeti, yeni yöntemlerle, yeni taktiklerle aziz milletimizin başına bela etmiştir.

Saygıdeğer Katılımcılar,

12 Eylül dönemine baktığımızda cuntacıların aynı zamanda kamuoyu nezdinde darbeyi meşrulaştırmak, işledikleri cürümleri örtmek ve yaptıkları hukuksuzluklara kılıf bulmak adına medya ve iletişim olanaklarını da yoğun bir şekilde kullandığını görüyoruz.

Cuntacıların talimatlarıyla yazılan köşe yazıları, atılan manşetler ve suni bir şekilde üretilen haberler gerek darbe öncesindeki sürecin çarpıtılmasında gerekse darbeciler marifetiyle hazırlanan anayasanın topluma dayatılmasında etkili birer araç olarak görülmüştür.

Ana akım medya bu bağlamda hem darbeye zemin hazırlamak, hem de darbeyi meşrulaştırmak için kullanılmıştır.

Sürece direnenler ise çok ağır şekilde cezalandırılmıştır.

Sadece anayasa referandumu sürecinde kapatılan ya da sansürlenmiş gazeteler bile sürecin ne kadar antidemokratik ve ne kadar baskı altında gerçekleştirildiğinin açık bir delili olmuştur.

Dış güdümlü bir şekilde gerçekleşen 12 Eylül darbesi yine dışarıdan talimat alan bir medya marifetiyle hayat bulmuş, cürümleri örtülme-ye çalışılmıştır.

Hamdolsun ki, son 21 yılda ana akım medya içerisinde giderek güçlenen yerli ve milli kurum ve kuruluşlar vesayet karşısında milli iradenin yanında yer almıştır.

Bunun en somut örneğini nerede gördük?

15 Temmuz darbe görünümümlü işgal girişiminde medyanın tutumunda gördük.

15 Temmuz'da gördük ki, Türk milleti gerek sokaklarda gerekse gazete ve TV kanallarının binalarında darbecilere “dur!” demiş; ne darbecilerin menfur işgal hareketine ne de medya yoluyla kamuoyu algısında yapacakları psikolojik hareketlere geçit vermiştir.

Dahası, basın ve medya sektöründe emek veren kardeşlerimizden bazıları o gece şehadet şerbetini içmiş, bazıları gazilikle şereflenmiş; tıpkı meclisimiz gibi basın ve medyamız da o gece gazi olmuştur.

Saygıdeğer Katılımcılar,

Kıymetli Misafirler,

Şunu çok açık ve net bir biçimde belirtmemiz gerekir ki, Türkiye Yüzyılı, süngülerin tehdidiyle değil aziz Türk milletinin kutlu iradesiyle hazırlanacak demokratik, sivil, özgürlükçü ve toplumun bütün kesimlerini kuşatan bir anayasaya ihtiyacı duymaktadır.

Darbelerin ve sonrasında yaşanan acıların belleğimizde bıraktığı izleri silmek için atacağımız en önemli ve en doğru adım, ülkemizi böyle bir anayasaya kavuşturmaktır.

Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve siyasal istikrarını tesis edecek, bireysel hak ve özgürlükleri teminat altına alacak, hukukun üstünlüğünü, çoğulculuğu, demokrasimizi tahkim edecek nitelikte bir anayasa, bu yolda çok ağır bedeller ödemiş olan milletimizin en büyük arzusudur.

Türkiye Yüzyılı, inşallah, kalkınmanın, refahın ve ilerlemenin yüzyılı olacağı gibi adaletin, demokrasinin, özgürlüğün ve çoğulculuğun da yüzyılı olacaktır.

Rabbimizin izni ve inayetiyle, milletimiz nasıl darbeler çağını tarihe gömmüşse, darbeci zihniyetin tüm izlerini de aynı şekilde ortadan kaldıracaktır.

Elbette milli irade, yeni anayasanın hazırlanmasında en önemli rehberimiz, en kıymetli kılavuzumuzdur.

Türkiye'nin daha müreffeh ve daha demokratik bir istikbal için izleyeceği rota, birilerinin "bizim çocuklar" dediği vesayetçiler tarafından değil, artık sadece ama sadece Türkiye'nin evlatları tarafından çizilecektir.

Biliyoruz ki Türkiye'nin evlatları, yeni anayasa ile sadece ülkemizdeki vesayet kalıntılarını silmekle kalmayacak; yaptığı atılımla Türkiye Yüzyılı'nı bütün insanlık için refahın, adaletin, istikrarın ve barışın çağı kılacaktır.

Buna bütün kalbimizle inanıyor ve Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinde, bu yönde yoğun bir şekilde gayret gösteriyoruz.

Ben, bu duygu ve düşüncelerle sözlerime son veriyor, sizleri bir kez daha sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum.

Bu kıymetli sempozyumun, yeni anayasa süreci için çok kıymetli çıktılar üretmesini ve verimli olmasını Rabbimden niyaz ediyorum, sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen mesai arkadaşlarıma, sayın Mehmet Uçum başta olmak üzere Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu üyelerine ve elbette programımızı teşrif eden saygıdeğer Cumhurbaşkanımıza şükranlarımı sunuyorum.

Kalın sağlıcakla.

■ YILMAZ TUNÇ
Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanı

Sayın Cumhurbaşkanım,

Kıymetli Hazırın,

Sizleri saygı ve muhabbetle selamlıyorum.

Bugün, İletişim Başkanlığımız ve Hukuk Politikaları Kurulumuzun ortaklaşa düzenlediği “1982 Yerine 2023 Anayasası Sempozyumu” için bir araya geldik.

“Türkiye Yüzyılı”na adım attığımız bu anlamlı zaman diliminde, böylesi değerli toplantılarla insan haklarına dayanan, hukukun üstünlüğünü temel alan demokratik, özgürlükçü, çoğulcu ve kuşatıcı bir anayasa yapma süreci hızla olgunlaşmaktadır. Bu sempozyumun hazırlanmasında emeği geçenlere huzurlarınızda şükranlarımı sunuyorum.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Siyasi tarihimizde ne yazık ki her on yılda bir vesayet odaklarının, darbecilerin, darbe heveslilerinin toplumumuzda açtığı derin yaralara milletçe şahit olduk.

Bu yüzden, adaletten uzak yargılama süreçleri, hak ve özgürlüklerin rafa kaldırılması, haksız gözaltı ve tutuklamalar, işkence ve idamlar âdeta zihnimize kazınmış acı hatıralardır.

İşte, içinde bulunduğumuz Ulucanlar Cezaevi bunun canlı şahididir.

Maalesef, 27 Mayıs darbesi sonrasında 1961 Anayasası, 12 Eylül darbesi sonrasında 1982 Anayasası, tarihimize kara leke olarak geçen hâdiselerin, zulmün, baskının, acıların gölgesinde vesayetçi anlayışı muhafaza için kurgulanmıştır.

Bu yüzden, on yıllar boyunca toplumsal barış tesis edilememiş, vesayet odaklarının toplumumuzda açtığı derin yaralar kapanmamıştır.

Oysaki anayasalar devletlerin en temel hukuk belgesi; refah, özgürlük ve istikrarın teminatıdır. Bu amaçla hâlen yürürlükte olan 1982 Anayasası'nın yerine sivil ve demokratik bir anayasanın hazırlanması son derece elzemdir. Siyaset kurumunun milletimize olan borcudur.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Gazi Meclisimiz, bu anayasayı defalarca değiştirdi.

En önemli reformlar ve en demokratik değişimler, liderliğinizde meclisimizin kabulü ve aziz milletimizin onayıyla gerçekleşti.

Bugüne kadar 177 maddeden oluşan Anayasa'da tam 19 kez 184 değişiklik yapılmış olması, hatta bazı maddelerde birkaç kez değişikliğe gidilmesi bile, bu anayasanın milletimizin ihtiyacına cevap vermediğinin açık göstergesidir.

Üstelik, darbe ürünü olan bu anayasada yapılan değişikliklere rağmen millî irade üzerindeki vesayet kalıntıları bir türlü tamamıyla silinememiştir.

1982 Anayasası'nı yapanlar bu milletin meşru temsilcileri değildirler.

Gerek yazılış sürecindeki antidemokratik usuller gerekse yapanlar ve yapılış sürecinde yaşananlar bile bu anayasadan kurtulmak için yeterli sebeptir.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Yüzyıllık cumhuriyetimizin son 21 yılında vesayetçi anlayışın direnişine, muhtıra ve darbe kalkışmalarına rağmen, sayısız alanda sessiz devrim niteliğinde reformları öncülüğünüzde milletimizin güçlü desteğiyle hayata geçirdik.

- Hak ve özgürlüklerin önüne konulan engelleri, barikatları, milletin üzerine kâbus gibi çöken yasakları tek tek ortadan kaldırdık.

- Bugüne dek attığımız adımlarla ülkemizin demokrasi çitasını daima yükselttik. Adaleti, demokrasiyi, insan hak ve onurunu esas alan, değerlere dayalı bir siyaset anlayışını hâkim kıldık.

Ülkemiz, son 21 yılda gerçekleştirdiği demokrasi reformlarıyla artık bu anayasanın çok ilerisindedir.

Elde edilen bu kazanımları kalıcı hâle getirmenin yegâne yolu özgürlükçü, demokratik ve sivil bir anayasa ile mümkün olabilecektir.

Millet iradesini esas alacak olan yeni anayasamız, 7'den 70'e vatandaşlarımızın tamamını kuşatacak, insan onurunu koruyacak ve her alanda tam bağımsızlığımızı güçlendirecektir.

“Türkiye Yüzyılı” yeni anayasa ile haklının, barışın, değerlerin ve adaletin yüzyılı olacaktır.

“Türkiye Yüzyılı”nın inşa sürecinin temelini, demokratik ve sivil bir anayasa oluşturacaktır.

Bu uğurda gerçekleştireceğimiz çalışmalarda Rabbim hepimizin yâr ve yardımcısı olsun.

Sizleri, saygıyla selamlıyorum.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

Aziz Milletim,

Akademi, Medya ve Siyaset Dünyamızın Kıymetli Temsilcileri,

Hanımfendiler, Beyefendiler,

Sizleri en kalbî duygularımla, muhabbetle selamlıyorum.

Bugün 12 Eylül. Bundan tam 43 yıl önce Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en karanlık dönemlerinden birini yaşadı. Ülkenin darbe gününe nasıl geldiği ayrı bir hikâyedir, ayrı bir tartışma konusudur ama darbe gününden itibaren 100 binlerce insanın gözaltına alındığı, binlerce kişinin idamla yargılandığı, “bir sağdan bir soldan” mantığıyla 50 kişinin idam edildiği, velhasıl neredeyse her hanenin yaşanan acılardan nasibini aldığı o meşum günler hafızalarımızdan asla silinmedi, silinmeyecek. Şu Ulucanlar Cezaevi’nin, Mamak Cezaevi’nin, Diyarbakır Cezaevi’nin, Sağmalcılar Cezaevi’nin dili olsa da o günleri anlatsa.

İdamından sonra yargılandığı suçla ilgisinin olmadığı ortaya çıkan veya Hüseyin Kurumahmutoğlu gibi işkenceyle öldürülen gençlerimizin vebali darbecilerin yakasını öteki dünyada da bırakmayacak-

tır. Darbenin üzerinden 7-8 yıl geçtikten sonra idamla yargılananlar dâhil, dipçik darbeleriyle cezaevine tıklananların tamamına yakını serbest kaldı. Sadece bu örnek bile yargılamasından infazına tüm safhalarıyla yapılan işin ne kadar göstermelik olduğunun işaretidir.

Tabii 12 Eylül yönetiminin ülkemizin kalbine sapladığı en büyük hançer, üzerinde hâlâ konuştuğumuz, tartıştığımız “1982 Darbe Anayasası”dır. Her ne kadar 1987’den itibaren 23 kez değiştirilmiş, hatta 2017’de tarihi bir yönetim sistemi değişikliğine gidilmiş olsa da elimizdeki metin hâlâ bir darbe anayasasıdır. Yapılan değişikliklerin her biri elbette önemlidir ama her değişikliğin anayasanın yazım ve anlam bütünlüğünü bozduğu da bir gerçektir. Biz bu amaçla yaklaşık 10 yıl önce Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında bir yeni anayasa çalışması başlattık. Daha önceki anayasa değişikliklerine göre en geniş siyasi katılımlı bu çalışma muhalefet partilerinin, tabiri caizse yan çizmeleri sebebiyle akim kaldı. Buna rağmen ülkemizi yeni, sivil, demokratik özgürlükçü ve kuşatıcı bir anayasaya kavuşturma hedefimizden vazgeçemedik.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş yapılırken anayasayı tümünden yeniden yazma teklifimiz yine muhalefetin uzlaşmaz tavrı sebebiyle maalesef hayata geçemedi. Yine de milletimize verdiğimiz

sözün takipçisi olmayı sürdürdük. Milletimizi hak ettiği anayasaya kavuşturma idealimizden hiç kopmadık. Geçtiğimiz yıl önce anayasa konusunda söyleyecek sözü olan bilim insanlarımızın ve sivil toplum kuruluşlarımızın temsilcilerinin katıldığı bir dizi çalıştay düzenledik. Ardından da diğer siyasi partilerle müzakereye esas olacak ve milletimize takdim edeceğimiz kendi anayasa metnimizi hazırladık. Maalesef bu süreçte Cumhuriyet İttifakı ortakları, MHP ve AK Parti dışında yeni bir anayasa metni hazırlayan siyasi teşekkül çıkmadı. Muhalefet cenahı sürekli lafını etmesine, her fırsatta istismarını yapmasına rağmen iş somut adım atmaya geldiğinde hemen dümeni başka tarafa kırıp ortadan kayboluyor. Bu defa da aynısını yaptılar; yeni bir anayasa yerine, dostlar alışverişte görsün kabilinden tutarsız ve anlamsız bir metni ortaya atıp kendi dünyalarına daldılar. Gerçi onlara da hak vermemek elde değil. Parti içinde ayrı kavga, ittifak ortakları arasında ayrı kavga, yurt içine ayrı selam, yurt dışına ayrı selam. Herkes kendi kişisel hesaplarının ve kavgalarının içine bu kadar gömülmüşken yeni anayasa gibi vakit, emek ve birikim gerektiren bir konuyla kim, niye uğraşsın ki? Ama bizim milletimize karşı hem sorumluluğumuz hem sözümüz var. Bunun için yeni anayasa meselesi daima gündemimizin ilk sıralarında yer almayı sürdürüyor. İletişim Başkanlığımız ile Hukuk Politikaları Kurulumuzun düzenlediği bu sempozyumu da yeni anayasa kararlılığımızın bir ifadesi olarak görüyorum. Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçenleri ve katılımcıları tebrik ediyorum. “Türkiye Yüzyılı” hedefimizin unsurlarından biri olan yeni anayasayı milletimize kazandırana kadar çalışmayı, gayret etmeyi, mücadeleyi asla bırakmayacağız.

Değerli Misafirler,

Dünyada Birleşmiş Milletlerde temsil edilen ülke sayısı kadar unutmayın, anayasa vardır. Her ülke kendi tarihine siyasi, sosyal ve kültürel yapısına, ihtiyaçlarına göre ayrı bir anayasa süreci yaşamıştır. Türkiye'nin anayasa geçmişi de 200 yılı buluyor. Cumhuriyet döneminde de muhtelif anayasa tecrübelerimiz olmuştur, ancak 27 Mayıs 1960'tan itibaren anayasalarımız maalesef darbe yönetimleri tarafından şekillendirilmiş ve yürürlüğe konmuştur. Anayasa'nın darbe ikliminde gerçekleştirilmiş, bir referandumla kabul edilmiş olması, gerisindeki sorunlu fotoğrafı değiştiriyor. Hâlbuki Tür-

kiye gibi 2000 yıllık devlet geleneğine, coğrafyasında 1000 yıllık hâkimiyete, ilk asrına ulaşan Cumhuriyet tecrübesine, 73 yıllık demokrasi birikimine sahip bir ülke çok daha iyi bir anayasayı ziyadesiyle hak ediyor.

Elbette anayasalar değişmez metinler değildir. Bunu da iyi bilin. Mesela Amerikan Anayasası 236 yılda 27 kez değişmiş olmasına rağmen ülkenin ihtiyaçlarını hâlâ karşılayabilmektedir. İngiltere gibi anayasa devleti niteliği taşıyıp da yazılı anayasası olmayan ülkelerde mevcuttur. Bir de kâğıt üzerinde çok iyi metinlere sahip anayasaları olup da demokrasiden ve hukuk devletinden çok uzak uygulamaların hüküm sürdüğü ülkeler de söz konusudur.

Bizim medeniyet tarihimiz anayasa tecrübesi bakımından çok ama çok zengindir. Mesela dünyanın en eski yazılı anayasalarından biri hırcetin hemen ardından yapılan 47 maddelik “Medine Sözleşmesi” diye anılan metindir. Milattan öncesine kadar uzanan ve bugünkü anayasa kavramına karşılık gelebilecek Hammurabi Kanunları gibi metinler de coğrafyamızın mirası içindedir. Modern anayasalar için ise İngiltere’deki Magna Carta’dan başlayıp Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’yle Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’ne kadar uzanan bir dizi referansa işaret edilir.

Ülkemizdeki anayasa girişimleri, 1808 tarihli Sened-i İttifak'la başlatılır ve 1876 tarihli Kanun-ı Esasi'yle gerçek anlamda vücut bulur. Milli Mücadele'nin meşru zeminini oluşturan anayasa 1921 yılında, yani savaşın en şiddetli günlerinde hazırlanıp yürürlüğe girmiştir. Tek başına bile milletimizin ve ülkeyi yönetenlerin hukuki meşruiyet konusundaki hassasiyetini bu anayasa göstermeye yeterlidir. Ardından gelen 1924, 1960 ve 1982 anayasalarının her birinin kendi dönemlerine ilişkin ayrı hikâyeleri vardır. Bugün bize düşen görev, Cumhuriyetimizin 100. yılında ülkemizin sahip olduğu bu derinlikli birikimin üzerinde kendi hikâyemizi yazıp gelecek nesillere en büyük mirası bırakmaktır.

Değerli Dostlar,

Dünyanın teknolojiden iklime her alanla birlikte siyasi ve sosyal yapılarında köklü değişimine şahit olduğu bir dönemi yaşıyoruz. Böyle bir dönemde “Türkiye Yüzyılı” iddiamızı hayata geçirebilmek için sadece alt yapımızı güçlendirmek, vizyonumuzu genişletmek yetmiyor. Tüm bunlara uygun, geçmiş birikimleri geleceğin hedefleriyle bütünleştiren yeni bir anayasaya ihtiyacımız olduğu bir gerçektir. Bizi “Darbe Anayasası” gölgesinden kurtaracak olması bile yeni anayasa çalışmalarını kıymetli kılmaya tek başına kâfidir.

Hiç şüphesiz yeni anayasa metni sihirli bir değnek gibi ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik yapısını bir anda değiştirip Türkiye'yi bir masal diyarı haline getirmeyecektir. Ancak milletin ortak değerlerini, ülkenin ortak geleceğini, devletin bekasını, insanların doğuştan gelen hak ve özgürlüklerini, siyasi aktörlerin uzlaşmasını, velhasıl tüm bunları şüpheye yer bırakmayan bir meşruiyet zemininde kuşatan yeni anayasanın Türkiye'ye çok şey katacağı açıktır.

Bazı kavramların anayasada çokça zikredilmesi, onların ülkenin ve toplumun hayatında aynı karşılığı veya aynı karşılığa sahip oldukları anlamına gelmez. Nitekim temel hak ve özgürlükler, ekonomik ve sosyal haklar gibi konulara en az atıflar bu konuda en ileri kabul edilen ülkelerin anayasalarında yer alıyor. Bu başlıklara en çok atıfların ise sorunlu coğrafyalarda yapıldığı görülüyor. Hülasaten, önemli olan anayasaları modern dünyanın güzel kavramlarıyla süslemek değil, bu metinlerin ruhuna uygun yönetimler ve uygulamalar ortaya koymaktır. Anayasa metinlerinin kısa veya uzun olmasını

da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Her sistem onu işletecek kişilerin anlayışına ve tarzına göre somut uygulamalara dönüşür. Bize düşen sistemi mümkün olan en sağlam, en gerçekçi, en sürdürülebilir şekilde kurmaktır.

Türkiye'nin demokrasi ve hukuk pratiği bize şunu söylüyor: Kısa metinler bürokratik oligarşinin istismarına uğrayabilir, uzun metinler de siyasi ve sosyal dönüşümün önünü tıkayabilir. Dolayısıyla bize lazım olan lafzı, ruhu ve hacmiyle milletimizin dünyaya ve hayata bakışına, ülkemizin birikimine ve hedeflerine uygun bir anayasa metnidir. Eskiler buna ne der? “Efradımı cami, ağyarını mani.” Dünya ve ülke şartlarına göre metni ne kadar değiştirse değişsin işte bu anlayışın hep devam etmesini sağlayan bir anayasayı ülkemize kazandırmak istiyoruz. Biz parlamentodaki tüm gruplarla bunları konuşacağız, görüşeceğiz. Onlar da bu işe olumlu bakarlarsa, Abdullah Bey yolumuza devam edeceğiz. Parlamento Başkanımız burada, aynı şekilde yolumuza devam edeceğiz. Olursa olur, olmazsa olmaz. Bize düşen kapıları çalmak. Cumhuriyetçi olarak biz buna hazırız.

Buradan tüm siyasi partilere, sivil toplum kuruluşlarına, akademi mensuplarına sesleniyorum: “Barika-i hakikat müsademe-i efkâr-dan doğar.” sözüne uygun şekilde, en ideal anayasa metnini bulmak için gelin konuşalım, tartışalım, müzakere edelim ama bu süreçten kaçmayalım. Hiç kimsenin böyle bir anayasa arayışından ve çalışmasından rahatsız olmasına gerek yoktur.

Geçirdiği onca değişikliklerle adeta yamalı bohçaya dönen bir anayasa ile yaşamaya devam etmek, siyaset için de ülke için de artık taşınması zor bir yüke dönüşmüştür. Mevcut Anayasamız, muasır medeniyetler yolculuğunda ülkemizin önünü açmak yerine sürekli paçasından aşağı çekmektedir. Vesayetten darbeye nice yükü omuzlarından atan Türkiye'nin “12 Eylül Anayasası” konusunda da bunu yapacak dirayete sahip olduğuna yürekten inanıyoruz. Darbe direktifi olarak değil gerçek bir toplum sözleşmesi olarak hazırlanmış yeni anayasayı ülkemize kazandıran kadar mücadelemizi sürdüreceğiz. Her işimiz gibi yeni anayasa çalışmalarında da düsturumuz, “insanı yaşat ki devlet yaşasın” prensibi olacaktır. İnsanı önceleyen, milletin çeşitliliğini ve zenginliğini yansıtan, toplumun gerisinde kalan değil topluma dinamizm katan bir anayasa hedefliyoruz. Sempozyumumuzda tüm bu hususların enine boyuna konuşulacağı,

tartışılacağı, siyasetin ve toplumun önüne yeni anayasa için aydınlık ufuklar açılacağı kanaatindeyim. Burada serdedilen her görüşü her tenkidi her teklifi samimiyetle değerlendirip çalışmalarımıza derz edeceğimizden kimsenin şüphesi olmasın. Ülkemizin iki asırlık yönetim sistemi arayışının zirvesi olarak gördüğüm, ilk dönemini bitirip ikinci dönemine girdiğimiz Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini de bu kapsayıcı muhasebenin bir parçası olarak kabul ediyorum.

Bu düşüncelerle sizlere veda ederken, Libya'da meydana gelen sel ve su baskınlarında hayatını kaybeden kardeşlerimize Allah'tan rahmet diliyorum. Sahadan aldığımız bilgiler gerçekten büyük bir doğal afetin yaşandığını gösteriyor. Kayıplarla birlikte vefat sayılarının maalesef daha da artacağı anlaşılıyor. Türkiye olarak bugüne kadar nasıl Libya halkını yalnız bırakmadıysak, bu zor günlerinde de tüm imkanlarımızla kardeşlerimizin yanındayız. Sadece Libya değil, aynı zamanda Fas'ın da yanındayız. AFAD Başkanlığımızı, arama kurtarma personelinden diğer ihtiyaçlara gerekli yardımları süratle ulaştırma noktasında talimatlandırdık. İlk etapta 3 kargo uçağımız yardımlarla beraber Libya'ya intikal etti. Amacımız, Libya'nın yaralarının bir an önce sarılmasını sağlamaktır. İnşallah bundan sonra

da kendilerine gereken desteği vereceğiz. Buradan bir kez daha tüm Libyalı kardeşlerimize geçmiş olsun diyorum, sizlere çalışmalarınızda başarılar diliyorum. Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçenleri tekrar tebrik ediyorum. Hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Kalın sağlıcakla.

Birinci Oturum

Yeni Anayasa İhtiyacı ve Temel Yaklaşımlar

Oturum Başkanı

- **Ayşe Nur Bahçekapılı**
Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Üyesi

Konuşmacılar

- **Prof. Dr. Yavuz Atar**
Cumhurbaşkanlığı Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu Başkanvekili

- **Prof. Dr. Haluk Alkan**
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

- **Prof. Dr. Şükrü Karatepe**
Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu Başkanvekili

- **Prof. Dr. Muharrem Kılıç**
Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı

Birinci Oturum

Yeni Anayasa İhtiyacı ve Temel Yaklaşımlar

■ AYŞENUR BAHÇEKAPILI

Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Üyesi

Çok teşekkür ederim. Sağ olun.

Sayın Misafirler,

Sayın Konuşmacılar,

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulunun düzenlemiş olduğu “1982 Anayasası Yerine 2023 Anayasası” adlı sempozyumumuza hoş geldiniz.

Özellikle teşekkürleriyle sempozyumumuza katılan Sayın Cumhurbaşkanımıza saygılarımı arz ediyorum. Onca işinin arasında bize vakit ayırdılar, bizi mutlu ettiler, sağ olsunlar var olsunlar.

Burası Ulucanlar Cezaevi. 12 Eylül darbesi sonrası nice canlar burada en kötü muamelelere maruz kaldılar. Gençliklerini ve hayatlarını burada bıraktılar. Öte yandan bugün itibarıyla 12 Eylül darbesinden bu yana tam 43 yıl geçti. Bu nedenle zaman ve mekân ilişkisi bakımından bugünkü sempozyumu çok önemli bulduğumu belirtmek isterim. Bugün burada 2023 anayasasını konuşacağız. “Türkiye Yüzyılı”na yakışır nasıl bir anayasaya ihtiyacımız olduğunu değerli konuşmacılarımızdan dinleyeceğiz.

Konuşmacılarımıza söz vermeden önce, siyasi tarihimize çok kötü bir iz bırakan bu mekânı müze hâline getiren ve özgürce toplantı yapabilmeye olanağını bizlere sağlayan eski Altındağ Belediyesi Başkanı Veysel Tiryaki'ye de ayrıca teşekkürlerini bildirmek isterim.

Biraz önce söylediğim gibi bu oturumun başlığı, “Yeni Anayasa İhtiyacı ve Temel Yaklaşımlar.” Bu konudaki fikirlerini bizlere anlatacak, aktaracak olan hocalarımızı biraz önce anons ettim. Şimdi toplantının düzeni hakkında bilgi vermek isterim. Sayın hocalarımın konuşma sürelerini 15 dakika olarak belirledik. Hocalarımız konuşurken sizler adınızı ve soyadınızı yazarak hangi hocamıza soru yönelttiğinizi de belirterek yazılı olarak sorularınızı bana iletebilirsiniz. Hocalarımız konuşmalarını bitirdikten sonra yine kime soru sorulduysa o hocamız yine 15 dakika içinde sizlere cevap verecek.

Şimdi panelimize başlayalım. Öncelikle hemen yanımda oturan Cumhurbaşkanlığı Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu Başkanı Prof. Dr. Yavuz Atar Hocama söz veriyorum. Buyurun Hocam. Söz süresine uyacağımızı umut ediyorum ve şimdiden teşekkür ediyorum. Buyurun.

■ PROF. DR. YAVUZ ATAR

Cumhurbaşkanlığı Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu Başkanvekili

Çok teşekkür ederim Sayın Başkanım, Çok Kıymetli Katılımcılar.

Bugün burada tekrar “yeni anayasa” konusunu konuşuyoruz. Tabii benim mesleğim anayasa hukukçuluğu olduğu için aslında hayatımda birçok kez katıldığım türde bir panel olmakla birlikte, bugün içinde bulunduğumuz sürecin özellikleri ve ihtiyaçları nedeniyle farklı bazı hususlara değinmek istiyorum.

Cumhurbaşkanımızın da konuşmasında vurguladığı üzere Türkiye’nin yeni bir anayasaya ihtiyaç duyduğu muhakkak. Esasen Türkiye’de yeni anayasa ihtiyacı konusunda bir uzlaşma var. O yüzden de tekrar ben “Neden yeni anayasa?”, “82 Anayasası’nın problemleri nelerdir?” gibi bir konuya girmeyeceğim. Zaten süremiz 15 dakika olduğu için ben, “nasıl bir anayasa, Türkiye Yüzyılı’nda veya Türkiye’nin geleceği için nasıl bir anayasa yapmamız gerekiyor ve bu anayasayı nasıl yapmalıyız?” gibi konular üzerinde görüşlerimi açıklamak istiyorum.

Esasen son yıllarda Anayasa’da çok sayıda değişiklik yapıldı muhtelif zamanlarda. Bunların önemli bir kısmı askerî vesayet döneminde, demokrasi kurumlarının ve siyasetin alanının daraltıldığı vesayetçi

bir anayasal sistem içerisinde, büyük ölçüde vesayet kurumlarını ve mekanizmalarını esnetme, ortadan kaldırma çabasıyla yapılmış değişikliklerdir. Bunun yanı sıra 2002 öncesinde özellikle 2001'de Avrupa Birliği uyum süreci için siyasi partilerin uzlaşarak yaptığı bir kısım değişiklikler de vardır. Daha sonra da Türkiye'nin yeni hükümet sistemine geçişini sağlamak için 2017'de oldukça kapsamlı değişiklikler yapıldı. Ama tümüyle yeniden yazılmış, ifadesiyle, Türkçesiyle, kurumlarıyla, kurallarıyla bütüncül olarak yepyeni bir anayasa maalesef yapılamadı. Şimdi "Yeni anayasa nasıl olmalıdır?" sorusuna cevap vermek gerekiyor. Bu sıralar kamuoyunda bazı kesimlerin şu tür yazılar yazdığını görüyorum, okuyorum: "Hükümet veya yasama çoğunluğunu oluşturan AK Parti ve MHP neden yeni bir anayasa yapmak istiyor? Mevcut anayasanın neresinden memnun değiller" gibi aslında haklı sorular soruyorlar. "Mevcut anayasanın neresinden memnun değiller?", "Onları engelleyen hangi maddeler var da yeni bir anayasa yapıyorlar?", "Acaba, yeni anayasadan kastedilen nedir?" gibi biraz da kuşkucu birtakım yaklaşımlar var. Bu nedenle şimdi bizim, yeni anayasadan ne anladığımızı, Türkiye için, Türkiye'nin geleceği için iyi bir anayasayı nasıl yapmamız gerektiğini ikna edici bir şekilde ortaya koymamız gerekir diye düşünüyorum. Bu çerçevede yeni anayasa yaklaşımımız, Türkiye'deki bütün kesimlerin kendilerini özgür hissedebilecekleri, kendilerine hukukun objektif bir şekilde uygulanacağına inandıkları, adaletin işleyişi konusunda şüphe ve tereddütlerin olmayacağı bir sistemi inşa etmek olmalıdır.

Öncelikle genel olarak anayasaların ne için yapıldığı üzerinde durmak gerekir. Anayasaya neden ihtiyaç duyulur? Anayasa hangi amaçları sağlamaya matuftur? Değerli arkadaşlar, demokrasilerde anayasalar temelde iki amaca ulaşmak için yapılır. Bunlardan birincisi, hak ve hürriyetleri korumak, güvence altına almak. İkincisi de, iyi bir yönetim sistemi inşa etmektir. Modern anayasacılık tarihine baktığımızda bu konulara kafa yorulduğunu ve yapılan anayasalarla da esas itibarıyla bu iki amaca ulaşılmak istendiğini görüyoruz. Bu amaçlara ulaşmak için ortaya çıkan veya geliştirilen başlıca ilke ve kurumlar ise, devletin/iktidarın sınırlandırılması, halk yönetimi/demokrasi, kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler arasında denge ve denetim, hukuk devleti ve yargı bağımsızlığıdır. Anayasacılık dediğimizde temelde bunu anlıyoruz. Şimdi Türkiye'de de hemen her siyasi yaklaşımın, en azından söylem olarak, anayasayla hak ve hürriyetleri güvence altına almak

ve iyi bir yönetim modeli inşa etmek istediğini görüyoruz. Fakat hak ve hürriyetlerin muhtevası ve sınırları ile iyi yönetimden ne anlaşılması gerektiği tartışılmaktadır. Bunların cevabını ararken görüş farklılıkları ortaya çıkıyor. O yüzden de farklı siyasi partiler veya anayasa üzerine çalışan akademisyenler, sivil toplum örgütleri her konuda uzlaşmıyorlar. Oysa bir toplumda bu amaçları sağlayacak yeni anayasa ancak o toplumdaki önemli siyasal güçlerin uzlaşmasıyla yapılabilir. Eğer bir toplumda anayasanın nasıl olması gerektiği konusunda bir çoğunluk oluşmamışsa, ister istemez farklı görüşleri savunan kesimler biraraya gelip uzlaşmak zorundadır. O yüzden de bazen hiçbir tarafı memnun etmeyen ama herkesin makul bulabileceği bir anayasa yapmak gibi bir sonuçla karşı karşıya kalabiliyoruz. Bunun örneklerini farklı dönemlerde demokrasiye geçiş yapan birçok ülkede gördük. Detaylara girmek istemiyorum. Asıl vurgulamak istediğim iki nokta var. Dedik ki bir anayasa iki şeyi amaçlar: Bir, hak ve hürriyetleri güvence altına almak; iki, iyi bir yönetim modeli oluşturmak. Anayasa hukuku literatüründe, insan hakları teorisinde ve uluslararası sözleşmelerde hak ve hürriyetlerin ne olduğu aslında büyük ölçüde belli olmakla birlikte bazı sorunlu alanlar da bulunmaktadır. İkinci amaç olan iyi bir yönetim modelinin ne anlama geldiği ve bunun nasıl inşa edileceği ise ayrıntılara inildikçe fikir ayrılıklarını da beraberinde getirmektedir. Batı demokrasilerine ve Batı'daki anayasa ve siyaset bilimi literatürüne baktığımızda aslında iyi yönetimin kurumlarının ve kurallarının önemli ölçüde ortaya çıkmış olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda uluslararası örgütlerin, mahkemelerin ve bazı istişari komisyonların geliştirdiği birtakım standartlar da vardır.

Şimdi birinci konuya dönersek, yani “iyi bir anayasa, hak ve hürriyetleri güvence altına alır” dediğimizde, hak ve hürriyetleri nasıl tanımlayacağımız, hangi yaklaşımla kapsamını, muhtevasını ve sınırlarını belirleyeceğimiz sorunuyla karşılaşırız.

Öncelikle şu kanaatimi belirtmek isterim: İnsan hakları alanındaki gelişmeler farklı medeniyetlerin, özellikle de İslam medeniyeti ile Batı medeniyetinin müşterek ürünü olup, bu medeniyetlerin üzerinde uzlaştığı haklar ve hürriyetler günümüzde “evrenselleşmiş” bulunmaktadır.

Son birkaç yüzyılda, başka bir deyişle modern anayasacılık tarihinde ise Batılı düşünürler ve kurumların hak ve hürriyetlerin geliştirilmesine

daha fazla kafa yorduklarını görmekteyiz. Bu sürecin sonunda da Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve diğer örgütler bünyesinde hak ve hürriyetlerin muhtevası, sınırları ve korunmasına ilişkin olarak kapsamlı sözleşmeler ve birçok ülkede de bu istikamette yeni anayasalar yapılmıştır.

Bununla birlikte hak ve hürriyetler alanında üzerinde bütün medeniyetlerin ittifak etmemesi nedeniyle “evrenselleşmemiş” ancak özellikle Batı medeniyeti ve hukuk sisteminin insan hakları kapsamında mütalaa ettiği, mesela, “eşcinsel evlilik veya birlikteliklere hukuki statü tanınması” gibi problemler de bulunmaktadır.

Öte yandan güçlü bazı Batı devletlerinin evrensel insan haklarını ve adalet ilkelerini sadece kendi toplumları için istediklerini, emperyalist ve sömürgeci politikalarla yüzyıllarca tahakküm altında tuttukları mazlum toplumlar için bu ilkeleri uygulamadıklarını, daha da kötüsü bu toplumlarda insan hakları ve adalet ilkelerinin gelişmesini oluşturdukları yozlaşmış yönetimlerle özellikle engellediklerini de biliyoruz. Barış, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü korumak ve geliştirmek amacıyla oluşturulan uluslararası kuruluşlar da maalesef yine birkaç devletin yönlendirmesi altında olduğundan (antlaşmalarada yer alan) kuruluş amaçlarını gerçekleştirmekte yetersiz kalmakta, hatta güçlü devletlerin çıkarlarına hizmet edebilmektedirler.

Kendi medeniyet değerlerimiz açısından kabul edilebilir olmayan bu gibi konularda Batı medeniyeti ve hukuk sistemine yapacağımız itiraz veya katkıların etkili olması açısından, öncelikle başlıca medeniyetlerin müşterek değerleri olan “evrenselleşmiş” ilkeler ile hak ve hürriyetleri anayasal düzenlemeler ve uygulama bakımından tanıyıp güvence altına almamız ve ayrıca farklı yaklaşımlarımızın felsefi ve hukuki gerekçelerini de ortaya koymamız gerekir.

İyi yönetimin ilke ve kurumlarını oluşturma meselesine tekrar dönecek olursak, bu alanda Batı ülkelerinin çok uzun iç savaşlar ile dini ve politik kavgalar sonunda demokrasi ve hukuk devleti gibi iki temel ilke/kurum üzerinde uzlaşmış olduklarını söyleyebiliriz. Devletin keyfi yönetiminin engellenmesi, demokrasi ve hukukun egemenliğinin sağlanması, insanların barış ve özgürlük içinde yaşayabilmesi için de anayasalarla gerekli düzenlemeler yapılmış, kurumlar ve kurullar oluşturulmuştur. Az önce söylediğim gibi bunları kendi toplumları

için yapmakla birlikte, sömürdükleri ve kontrol altında tuttıkları diğer toplumlarda bilhassa engellemişlerdir.

Türkiye’de anayasacılık tarihimiz esas itibariyle Batı anayasalarından aktarma yapmaktan öteye geçememiştir. Daha da kötüsü, yürürlükteki Anayasa da dahil olmak üzere anayasalarımız ve anayasa değişiklikleri çoğunlukla darbe dönemlerinde yapılmış, demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti ilkelerine kabul edilemez istisnalar getirilirken, bunlara ilave olarak çeşitli vesayet kurum ve mekanizmaları öngörülmüştür.

Yeni anayasa ile yapılması gereken demokrasi, insan hakları, hukukun egemenliği ve iyi yönetimi sağlamak için her türlü kurum ve kuralları düzenlemektir.

Bunu yaparken 1876’dan bugüne kadar yaptığımız gibi Batı anayasalarından yararlanmakla yetinmeyip, kendi medeniyet tarihimizdeki iyi uygulamaları da günümüzün anayasacılık ihtiyaçlarına göre geliştirebilmeyiz.

Batıda 13.yüzyılın başında ortaya çıkan eksik, yetersiz ve “eşitsizliğe” dayalı Magna Carta’dan günümüze kadar modern anayasacılık ilkelerinin geliştirildiği ve hayata geçirildiği bir süreç yaşanırken, bizim, 7.yüzyılın başında kurulan Medine anayasal sistemi örneğini (tarihimizde bu konuda parlak bazı dönemler olmakla birlikte) günümüze ulaştıramamış ve dönemin ihtiyaçlarını kapsayacak şekilde geliştirememiş olmamız medeniyetimizin hak etmediği bir başarısızlıktır.

O döneme göre hak ve hürriyetlerin en ileri derecede tanındığı, adalet ilkesinin yönetimin temeli olarak kabul edildiği ve hukuki ihtilafların da bu esaslara göre çözümlendiği Medine anayasal sistemini bugüne kadar sürdürebilmiş olsaydık, hem insan hakları hem de iyi yönetim bakımından Batı anayasacılığına nazaran daha iyi bir modeli ortaya koyabilirdik. Bunu yapamadık. Doğu toplumları hak ve hürriyetler ile adalet ilkesini uygulamada yetersiz kalırken, hürriyet - otorite dengesinde otoriteye ağırlık verildiği ve hatta otorite için hürriyetlerin çok zayıflatıldığı süreçler yaşanmıştır. Esasen bizim şöyle bir avantajımız olabilirdi: Batı, bugünkü medeniyetini, kurumlarını inşa ederken Rönesans ve Reformu yapmak zorunda kaldı. Çünkü din dediğimiz kurum Batı’da o kadar yozlaştı ki, bilim ve hukukun geliştirilmesini

imkânsız hâle getirdi. Bu nedenle de bilim ve hukuk için din tümüyle devlet ve toplum hayatından çıkartıldı, bireyin vicdanına ve kiliseye hapsedildi. Oysa İslam inancı ve medeniyeti farklıdır, bilimi, hukuku engellemez, aksine teşvik eder. Bu nedenle de İslam toplumlarında uzun dönemler boyunca bilim ve hukuk son birkaç yüzyıl öncesine kadar Batı toplumlarıyla kıyaslanamayacak ölçüde gelişmiştir. Biraz önce de söylediğim gibi, Batı bugünkü uygarlığını geliştirirken İslam ve diğer başlıca medeniyetlerden de esinlenmiştir ve günümüzde hukuk devleti ve insan haklarını kapsamlı şekilde formüle edebilmiştir. O yüzden topyekün Batı medeniyetini, hukuk sistemini ve anayasacılığını reddeden bir yaklaşım yanlış olur. Biz kendi medeniyetimizin de özünde bu değerler ve ilkelerden “evrenselleşmiş” olanları içerdiğini hatırlayarak, ancak Batı medeniyetinin problemleri yönlerine dikkat ederek daha adil bir anayasal sistem inşa edebiliriz.

Sürenin dolduğunu görüyorum. Burada tamamlıyorum. Tabii bunlar çok ayrıntılı olarak konuşulacak konular, soru gelirse ilave açıklama yapabilirim. Teşekkür ederim.

■ PROF. DR. HALUK ALKAN
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

Ayşenur Bahçekapılı:

Ben teşekkür ederim Sayın Hocam. Şimdi söz sırası İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Haluk Alkan'da. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Haluk Alkan:

Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Ben de değerli hazirunu saygıyla selamlayarak “2023 Anayasası” konusundaki görüşlerini paylaşmak isterim.

Türk anayasa geleneği özellikle 1960 sonrasında iki temel korkunun üzerinde yapılıyor. Ben siyaset bilimci olduğum için biraz konunun o boyutuna girmeye gayret edeceğim. Bu iki temel korku aslında bir paradoks. Yani ikisinin bir arada bulunması son derece güç ve Türkiye’de anayasa yapıcılar vesayet döneminde bu paradoksu uzlaştırmaya çalışıyorlar aslında. 1982 Anayasası da bunu bir hibrit rejim içinde, -bence başarılı biçimde dünyanın en iyi hibrit rejimlerinden biridir 1982 Anayasası’nın ilk şekli- uzlaştırmaya çalışıyor. Nedir bu korkular? Birinci korku: Güçlü halk desteğiyle iktidara gelen bir hükümetin anayasal süreçler içinde kalınarak bloke edilebilmesi ya da tasfiye edilebilmesi. Hepinizin tahmin edeceği gibi 1950-60 döneminde

yaşanan siyasal süreç Türkiye’de asker-sivil bürokrasi ve yerleşik siyaset tarafından iyi bir gelişme olarak algılanmadığı için cezalandırılmak suretiyle tasfiye edilmiştir. 1961 Anayasası da bu tasfiyeyi bir anayasal oligarşi olarak... Nedir anayasal oligarşi? Seçimli otoritelerin baskılanarak kısıkaca alınması, kontrol edilmesi, gerektiğinde tasfiye edilmesine imkân tanıyan bir anayasa pratiğidir. 1961 Anayasası böyle bir zemin üzerinde yapılandı. Fakat 1960’lı yılların ortalarından sonra Batı blokunun çeper ülkelerinde başka bir sorun ortaya çıktı. Aslında Doğu blokunda da çıktı da bizi daha çok Batı bloku ilgilendiriyor. O blokların kontrol alanından çıkma girişimleri oldu çeper ülkelerde. Çekoslovakya, Macaristan’da olduğu gibi ya da işte Vietnam’da, Küba’da yaşanan olaylar... Dolayısıyla çeper ülkelerin kontrolü blok merkezleri tarafından son derece önemsenmeye başlandı. Yükselen değişim taleplerinin baskı altında tutulmasına yönelik bir kurumsal değişim desteklendi.

1960’lı yılların ortalarından itibaren bu ikinci paradoksal amaç daha çok öne çıkmaya başladı. O da hükûmetin güçlendirilmesi. Yani bir taraftan biz hükûmeti güçlendireceğiz ama aynı zamanda aynı hükûmeti bloke edebilecek anayasal araçlar üretmemiz lazım. İşte 1982 Anayasası’nın temel mantığı bunu gerçekleştirmektir. Bunun altını çizmemiz gerekiyor. Çünkü bu temel mantık anayasa yapım sürecinde ve anayasaya ilişkin tartışmalarda bizim her zaman karşımıza çıkıyor. Bunu yapmak için 1982 Anayasası’nda üç temel şey yaptılar. Bir; cumhurbaşkanlığının yürütme içindeki konumunu güçlendirdiler; stratejik yetkililerle donattılar, yargısal makamları, askerî makamlarla irtibat mekanizmalarını cumhurbaşkanı üzerinden oluşturdular. Yüksek öğrenim sistemini tamamıyla Cumhurbaşkanına bağladılar. Bakanlar kurulunun yetkilerini de arttırdılar fakat bakanlar kurulunu daha çok cumhurbaşkanına bağımlı hâle getirerek, cumhurbaşkanı kabine ilişkisini sistem içinde öne çıkardılar. Eğer siz hükûmet olarak cumhurbaşkanıyla iyi anlaşıyorsanız sistemde güçlü bir yürütme, güçlü bir hükûmet ortaya çıkıyordu ama bir çatışma hâlinde sizi çok rahatlıkla bloke edecek mekanizmalar, değişik kanallardan hükûmetlerin önüne sürülebiliyordu. Nitekim gerek 28 Şubat süreci gerek 2007’de yapmaya çalıştıkları şeyler tamamıyla anayasal mekanizmaları hayata geçirmek suretiyle hükûmeti bloke etme girişimiydi. Birinde başarılı oldular. İkincisinde ciddi bir direniş gösterilerek bu alaşağı edildi. 1982 Anayasası’nın ikinci önemli özelliği, siyasetin

alanını daraltmasıdır. Türk anayasa geleneği içerisinde siyasal alanı en fazla daraltan Anayasa 1982 Anayasası'dır. Siyasi partilere getirildiği teşkilat yasakları -girişte sunulan videodaki Kenan Evren'in konuşmasında da gördük-, siyasetçilere getirilen 5'er, 10'ar yıllık siyaset yasakları, siyasi partilere getirilen teşkilatlanma yasakları, milletvekilliği hareketliliğini kısıtlayan düzenlemeler, son derece muğlak bir siyasi parti kapatma rejiminin getirilmesi vs. Birçok sivil toplum kuruluşuna siyaset yasağı getirilmesi, Siyasal partilerin sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkiye girme yasaklarının getirilmesi gibi düzenlemelerle siyaset alanı oldukça daraltmış, hak ve özgürlükler sistemi de bu eğilimi destekleyecek şekilde oldukça daraltmış bir anayasal sistemle Türkiye yönetilmeye başlanmıştır.

Üçüncü özellik ise askerî vesayetinin derinleştirilmesidir. Gerçekten 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'yla başlatılan 1971-73 değişiklikleriyle daha da öteye taşınan askerî vesayeti tam anlamıyla ülkede derinleştirerek hâkim kılmıştır. 1982 Anayasası bu özelliğiyle, dediğimiz gibi bir hibrit rejim. Nedir hibrit rejim? Onu da söyleyelim: Demokratik görünüm altında bir otoriter sistem kuruyorsunuz. Demokrasinin bütün kurumları var gibi çalışıyor. Fakat işleyişe baktığınız zaman o sistem otoriter bir işleyişe sahip bulunuyor. 1982 Anayasası çok sayıda değişikliğe tabi kılınmıştır. Dolayısıyla başlangıçtaki hibrit rejim formülasyonunu kaybetmiştir. Az önce hocam da söyledi. Ne gerek var yeni anayasaya? Çok ciddi anlamda gerek var. Çünkü biz 1982 Anayasası'na en ciddi müdahalenin yapıldığı, onun o vesayetçi kurgusuna en ciddi müdahalenin yapıldığı 2007 değişikliklerinden sonra çok açık biçimde gördük ki her yapılan değişiklik Anayasa'da ciddi boşluklar doğuruyor. Tepkisel olarak üretilen değişikliklerin doğurduğu boşlukların yol açtığı sonuçlar bu sefer siyasi krizler olarak karşımıza gelmeye başlıyor. 2007 değişiklikleri Türkiye'yi bir tür yarı başkanlık sistemine doğru taşıdı. Fakat anayasanın altyapısı bunu kaldıracak bir düzenlemeye sahip olmadığı için yürütmenin iki kanadı arasındaki ilişkileri bir çifte meşruiyet krizine dönüştürdü. Aynı şey 2017 değişiklikleri için de geçerlidir. Evet, 2017 değişikliğinde, çok önemli yani bu vesayetçi sistemin bozulması adına çok çok önemli bir müdahale yapıldı ve sistem "başkanlık sistemine" dönüştürüldü. Fakat Anayasa'nın öyle kurguları ve boşlukları var ki bu boşluklara takılan bir işleyişle karşı karşıya kaldık. Dolayısıyla 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler aslında hem Anayasa'nın bütünlüğünü ve kurgusal

yapısını bozmuş hem de ürettiği boşluklar nedeniyle başka krizlerin -bu sefer meşruiyet ve siyaset alanında- doğmasına zemin hazırlamıştır. Sembolik anlamın dışında, Türkiye'nin yeni bir anayasaya ihtiyacı olduğu son derece açıktır.

Belirtmek istediğim ikinci husus, her anayasal değişim bir uluslararası sistemin arka planında şekillenir. 1990'lardan sonra dünyada çok ciddi değişiklikler oldu. İki bloklu dünya değişti. Sovyetler Birliği çöktü. Dünyada çok ciddi değişimler oldu ve bu değişimler eskiden siyah-beyazın içinde konumlanmış Türkiye için büyük bir kriz getirdi. Eskiden Batı bloku içinde kendimizi tanımlarken, artık Batı blokuyla beraber devam etmekte zorlanmaya başladık. Bu zorlanma sadece Türkiye'de siyasi aktörler tarafından değil, bizzat ordu bürokrasisi tarafından bile dile getirilmeye başlandı. Çünkü alışıldık kuralların dışında işleyen bir dünya sistemiyle karşılaştık. Ciddi krizlerle karşı karşıya kaldık. Millî çıkarlar bağlamında bazı sorunlarla karşı karşıya kaldık. Hâlen de bu krizlerle baş etme mücadelesi veriyoruz. Hemen söyleyelim, bizim kriz yönetebilen bir sisteme ihtiyacımız var. Bunu 1982 Anayasası'yla yapabilmemiz mümkün değil. Pandemi olayında gördük ki devlet kapasitesiyle demokrasi arasında çok hassas bir ilişki var günümüzde. Bu ilişki doğru kurulamazsa devletler ya otorite-rizme savruluyorlar ya da kamu hizmetlerini veremez hâle geliyorlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde aynı sorunu gördük. İtalya'da aynı sorunu gördük. Rusya'da aynı sorunu gördük. Çin'de aynı sorunu gördük. Çin başarılı ama ne pahasına? İnsan hak ve özgürlükleri ayaklar altına alınarak başarılı oldu. İtalya başarısız. Demokrasimiz var ama insanlar en basit maskeye ulaşmada bile sorun yaşamaya başladılar. Dolayısıyla dünyada gelecek, devlet kapasitesini güçlendiren ve demokratik sınırlar içinde kalarak bunu gerçekleştirebilen ülkelerin olacaktır. Bunun altını çizmek istiyorum. Şimdi diyeceksiniz ki Türkiye ile ilgisi ne? Türkiye'yle çok ciddi bir ilgisi var bu durumun. Birinci noktada açıkladığım hususlarla ilgili. Nedir? Soğuk Savaş dönemindeki çeper ülkelerin -Türkiye de bunlardan biridir- en önemli özellikleri, gerek vesayetçi rejimler gerekse krizlerle birlikte demokrasilerini yaşatabilmiş ülkeler olmalarıdır. İsim de verebilirim; Güney Kore böyledir, Latin Amerika ülkeleri böyledir, Türkiye böyledir. Bu ülkeler, "Soğuk Savaş" döneminden hemen sonra çok ciddi anayasal tartışmalara, anayasal reformlara, mücadelelere, gelgitlere de sahne olmuş ülkelerdir. Bu ülkelerin özellikleri bu; yani bu mücadeleyi yü-

rütürken bunu aynı zamanda bir uluslararası boyut içinde, bir uluslararası dayanışma boyutu içerisinde hayata geçiren ülkelerdir. Nitekim biliyorsunuz, Birleşmiş Milletler nezdinde, dünya sistemi içinde Türkiye'nin yapmaya çalıştıklarına kısa bir atıf yaparsak, bu çok net biçimde ortaya çıkar. Bu ülkeler bir yandan anayasal oligarşileri dönüştürme mücadelesi verirken bir yandan da bu değişimi uluslararası sistemde bir değişim talebiyle birlikte dile getirdiler. Bu ülkeler içinde Türkiye'nin özel bir yeri var. Türkiye, 1950'den beri baskılar ve krizlere rağmen -ister beğenelim ister beğenmeyelim- demokrasisini mücadele ede ede yaşatmış bir ülkedir. Eğer bunu başaracaksa bu çeper ülkeler başaracak. Yani bir taraftan kapasitelerini artıracaklar, diğer taraftan da demokrasilerini yaşatacaklar. Buna yatkınlar. Bunu Amerika'dan, gelişmiş demokrasilerden beklemeyin. En basit terör saldırısında durumlarını görüyorsunuz. İstemedikleri gelişmelere karşı hak ve özgürlükleri kısıtlayabiliyorlar. Biz 1980'lerden beri çok yoğun bir ayrılıkçı terör dalgası ile mücadele ediyoruz. Kabul edelim veya etmeyelim, şimdi dolayısıyla bunu başarabilecek devletlerin başında Türkiye gelmektedir. Ama bunu yaparken özetlemeye çalıştığım konumun kurumsal altyapısını gerçekleştirmek zorundayız. Bu kurumsal altyapıyı gerçekleştirebilmenin ilk yolu da anayasa ve anayasanın düzenlediği alanlardaki kanunların kapasite-demokrasi ilişkisini çözümleyecek şekilde yeniden ele alınması ve yeniden hayata geçirilmesiyle mümkün olabilecektir. "Nasıl bir yöntem?" konusu, eğer soru gelirse o konuya da girmek isterim. Çok teşekkür ediyorum.

■ **PROF. DR. ŞÜKRÜ KARATEPE**

Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu Başkanvekili

Ayşenur Bahçekapılı:

Teşekkür ederim hocam. Şimdi Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Başkan Vekili, Profesör Doktor Şükrü Karatepe konuşacak. Buyurun hocam sizi dinliyorum.

Prof. Dr. Şükrü Karatepe:

ANAYASANIN DARBE HÜKÜMLERİNDEN ARINDIRILMASI

Türkiye'nin anayasacılık tarihinde askeri darbelerin belirleyici bir rolü vardır. 1876'da Abdülaziz'i askeri bir darbeyle tahttan indirenler, ilk yazılı anayasanın yürürlüğe girmesini sağladılar. Sonraki Anayasalar da genellikle darbe yönetimleri tarafından veya demokratik rejimi kesintiye uğratan olağanüstü şartlarda hazırlandı. Darbe yapan cuntaların, sıkıyönetim ilan ettikten sonraki ilk işi, mevcut Anayasayı askıya alarak yeni bir Anayasa hazırlama talimatı vermek oldu.

1961 ve 1982 Anayasalarının demokrasi ve hukuk devleti anlayışını, seçilmiş sivil iktidarları silah gücüyle uzaklaştıran askeri cuntaların emir ve talimatları şekillendirdi. 1961 Anayasasının kurduğu, çift meclisli parlamenter sistemde, güçlü vesayet kurumlarının baskı ve

denetimi altında çalışmak zorunda bırakılan sivil hükümetler, ülkeyi yönetme dirayeti gösteremedi. Devleti bireye karşı koruyan bir anlayışla hazırlanan 1982 Anayasası ise, daha olağan döneme geçildiğin toplumun ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldı.

Yürürlüğe girdiği ilk şekliyle, Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları alanında elde ettiği kazanımları yok sayan 1982 Anayasası, siyasetin alanını daraltmış, düşünce, inanç ve örgütlenme hürriyetlerine katı sınırlamalar getirmişti. Hak ve özgürlükler alanındaki kazanımları korumak ve demokratik rejimin işleyişini sağlamak amacıyla Anayasada köklü düzenlemeler yapıldı. Geniş kapsamlı değişiklik paketlerinde, Anayasanın yaklaşık üçte ikisi ilk şekline göre farklılaştı. Buna rağmen Anayasa, darbeci karakterini, otoriter, ideolojik, vesayetçi özelliklerini büyük ölçüde korumaktadır.

Sivil ve demokratik nitelikli bir anayasa düzeninin kurulabilmesi için hak ve hürriyetler alanında yeni düzenlemeler yapılması kaçınılmazdır. Bunun yanında, tamamen darbeci zihniyetinin ürünü olan ve yürürlükten kaldırılması veya değiştirilmesi gereken maddeler de mevcuttur. Anayasanın sivil ve demokratik nitelik kazanması, büyük ölçüde darbecilerin dayatmasıyla yazılan hükümlerden arındırılmasına bağlıdır. Hukuki olmaktan çok ideolojik nitelikli olan darbeci hükümlerin ilk akla gelenleri, Anayasada yer alış sıralarına göre şunlardır:

1. Başlangıç Bölümü
2. Egemenliğin kullanılması
3. Değiştirilmez hükümler
4. İdeolojik hükümler
5. Bozuk dil ve anlatım

1. Başlangıç Bölümü

Anayasaların başlangıç bölümleri, esas metnin dayanağını oluşturan ideoloji ve ilkeleri açıklayan manifesto niteliğindedir. Başlangıç bölümleri, genellikle kanun tekniğine uygun olmayan abartılı bir dil ve anlatımla kaleme alınır. Yazılı anayasalarda başlangıç bölümü bulunması zorunlu değildir. Nitekim Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İs-

veç, İtalya, Norveç ve Romanya Anayasalarında başlangıç bölümlerine yer verilmemiştir. Türkiye'nin 1876 ve 1924 tarihli Anayasalarının da başlangıç kısımları yoktu.

Almanya, Fransa, İrlanda ve Portekiz gibi demokratik siyasi rejimlere sahip ülkelerin Anayasalarında, bir veya iki paragraftan oluşan kısa başlangıç bölümleri vardır. Buna karşılık devrim ve darbelerden sonra iktidara gelen otoriter ve totaliter sistemler tarafından hazırlanan anayasalarda genellikle uzun başlangıç bölümlerine yer verilmektedir. Darbe veya devrimden sonra yapılan anayasalarda, darbe ve devrimin meşruiyetini gerekçeleriyle açıklayabilmek için, başlangıç bölümleri uzun yazılır.

Çin Halk Cumhuriyeti, Eski Sovyetler Birliği, Dağılan Yugoslavya Federasyonu ve İran İslam Cumhuriyeti Anayasalarının çok uzun başlangıç bölümleri vardır. Yapılan ihtilal ve devrimlerden sonra hazırlanan bu anayasaların hepsinde devletin öncelikli görevi, tanımlanmış bir resmî ideolojiye göre toplumu kontrol ederek değiştirmektir. Başlangıç bölümünde, hayata geçirilecek olan resmî ideolojinin felsefesi, toplum için değeri, tarihin önemli dönüm noktalarına atıflar yapan etkili bir dille anlatılır.

Askeri darbe yönetimleri tarafından hazırlanan 1961 ve 1982 Anayasalarının da uzun başlangıç kısımları vardır. Başlangıç kısımlarında, Anayasayı hazırlayan darbeci iktidarın meşruiyeti, Anayasanın dayandığı ideolojik ilkelerin önemi ve bağlayıcılığı abartılı bir dille anlatılır. 1982 Anayasasının Başlangıç kısmının ilk şeklinde, 12 Eylül darbesinin kaçınılmazlığı ve anayasal meşruiyeti savunuluyordu. 1995'te yapılan değişiklikte, 12 Eylül darbesini meşrulaştıran ifadeler metinden çıkarıldı. Buna rağmen, 1982 Anayasasının Başlangıç kısmı, ideolojik niteliğini ağırlıklı olarak korumaktadır.

1982 Anayasasının başlangıç kısmı, abartılı övgü ve yergi ifadeleri kullanılarak kaleme alınmıştır. Kanundan çok edebi metin niteliği taşımasına rağmen, Anayasanın asıl metni kadar bağlayıcıdır. 176. maddede, başlangıç kısmının anayasa metnine dâhil olduğu açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca 2.maddeye göre *“Türkiye Cumhuriyeti başlangıçta belirtilen ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.”*

Anayasanın 2. maddesinde yapılan atıf ve 176. maddesinin açık ifadesi gereğince, Anayasanın bütün maddeleri açıklanırken başlangıç kısmının dikkate alınması zorunludur. Böyle bir yaklaşım, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayan ideolojik yorumlara ve siyasi krizlere zemin hazırlamaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, başlangıç kısmına dayanarak yaptığı yorumlarla, yıllarca kişi hak ve hürriyetlerini sınırlamış, çok sayıda siyasi partiyi sürekli olarak kapatmıştır.

Milletin seçtiği vekiller tarafından hazırlanacak ve milletin onayı ile yürürlüğe girecek bir Anayasanın meşruiyetini açıklamaya ihtiyacı olmayacaktır. Sivil ve demokratik bir Anayasada başlangıç kısmının bulunmaması eksiklik teşkil etmez. Buna rağmen, yeni Anayasaya başlangıç yazılması görüşü ağırlık kazanırsa; Almanya, Fransa, İrlanda ve Portekiz Anayasalarında olduğu gibi, demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve milli egemenlik ilkelerini vurgulayan kısa bir başlangıç yazılmalıdır.

2. Egemenliğin Kullanılması

“Egemenlik”, devleti yönetme gücü ve yetkisidir. Demokratik sistemlerde bu yetki millete aittir. Millet yetkisini, halkoylaması yoluyla doğrudan kendisi veya seçtiği temsilcileri aracılığı ile kullanır. Ülkemizde milli egemenlik kavramı ilk olarak, Meşrutiyetten Cumhuriyete geçiş sürecini düzenleyen 1921 Anayasasında yer aldı. 1921 Anayasasının 1. maddesine göre, *“Hâkimiyet bilâ kaydü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir”*.

1924 Anayasası da “milli egemenlik” ilkesine büyük önem vermiştir. Bu Anayasasının 3. maddesine göre, *“Egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir.”* 4. maddeye göre ise *“Türk milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır.”* 1924 Anayasasının bu iki maddesinde açıkça hükme bağlandığı gibi, Millete ait olan egemenlik yetkisi, temsili demokrasi ilkelerine uygun olarak, yalnız seçimle oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kullanılıyordu.

27 Mayıs darbesinden sonra hazırlanan 1961 Anayasasının egemenliğin kullanılmasını düzenleyen hükmü, demokrasi tarihimizde geriye gidişi temsil eder. 1961 Anayasasının 4. maddesinde önce, *“Egemenlik*

kayıtsız şartsız Türk Milletindir” ifadesine yer verilerek, “milli egemenlik” ilkesi benimsendi. Ancak daha sonra, “*Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır*” denilerek, bu hakkı kullanma yetkisi milleti temsil eden ve etmeyen tüm devlet organlarına tanındı.

12 Eylül darbesinden sonra yürürlüğe giren 1982 Anayasası da 1961 Anayasasının egemenlik anlayışını aynen benimsedi. 1961 ve 1982 Anayasalarında, egemenlik yetkisinin kullanılmasına seçim dışı yollardan göreve gelen devlet organları ortak edilerek, Meclis’in egemenliği kullanma yetkisi kısıtlandı. Temsili demokraside, millete ait olan egemenlik yetkisinin başka bir siyasi organa devredilmesinin tek meşru yolu seçimdir. Seçim dışı yollardan oluşan veya göreve gelen devlet organları, millet adına egemenlik yetkisi kullanamazlar. 1961 ve 1982 Anayasalarında, egemenliğin kullanılmasına seçim dışı yollarla oluşan devlet organları ortak edilerek, siyasal sistem üzerinde bürokratik vesayet kullanılması anayasa kuralı haline getirilmiştir.

Milletin 1961 ve 1982 Anayasaları ile ihlal edilen hukuku, demokratik rejime yaraşır bir anayasa kuralıyla yeniden tesis edilmelidir. Milli egemenliğin hangi organlar tarafından nasıl kullanılacağı, aynı zamanda yasama ve yürütme organlarının teşekkülü bakımından önemlidir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, yasama ve yürütme organları halk tarafından seçilir ve Cumhurbaşkanı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi egemenliği kullanma yetkisine sahiptir. Bunun yanında, yargı organları seçimle oluşmaz. Fakat, mahkemeler “Türk Milleti adına” karar verir. Bu nedenle yargı da mahiyeti gereği millet adına egemenlik yetkisi kullanmaktadır.

Yeni anayasa, seçimlere dayanan temsili demokrasiyi yeniden ihya etmeli, egemenliğin kullanılmasını asıl sahibi olan milletin seçtiği temsilcilere iade etmelidir. Bu anlayışa uygun olarak, yeni Anayasanın egemenliği düzenleyen maddesi şöyle yazılabilir: “*Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir. Millet egemenliğini halkoynaması yoluyla doğrudan veya yasama, yürütme ve yargı organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kişi veya organ, kaynağını Anayasadan almayan devlet yetkisi kullanamaz.*”

3. Değiştirilmez Hükümler

Anayasa ve kanunlar, sadece yaşanan dönemin sorunları değil, gelecekte karşılaşılması muhtemel sorunlar da dikkate alınarak hazırlanır. Ancak, mümkün olan en ileri görüşlü yaklaşımla hazırlanan anayasalar bile, gelecekte yaşanacak değişimleri bütünüyle kapsayamaz. Böyle olunca, en ideal anayasa hükümlerinin bile, ihtiyaç duyulduğunda değiştirilmesi söz konusu olabilir.

Anayasalar, yasalara göre daha az ve zor değiştirilir. Anayasayı hazırlayan kurucu iktidar, yapmış olduğu anayasanın kimler tarafından ve hangi usullerle değiştirileceğini de belirler. Anayasaların değiştirilmesinin, kanunların değiştirilmesinden daha katı kurallara bağlanması doğaldır. Bu nedenle, parlamentoda anayasa değişikliği tekliflerinin görüşülmesinde, nitelikli teklif ve karar sayısı aranması yerinde bir usuldür.

Anayasayı hazırlayan kurucu iktidarlar, önem verdikleri bazı hükümlerin sürekli yürürlükte kalmasını sağlamak için değiştirilmesini yasaklayabilir. Demokrasi geleneği kökleşmiş ülkelerin Anayasalarında en fazla bir veya iki değiştirilmez hüküm yer almaktadır. Anayasaların değiştirilmez hükümleri genellikle, devletin şekli, siyasi rejimi, federal veya üniter yapısı, ülkenin bölünmezliği ve insan hakları gibi konuları düzenleyen maddelerle sınırlıdır. İtalyan ve Portekiz Anayasaları, “devletin şeklinin cumhuriyet” olduğunu düzenleyen maddelerin değişmeyeceğini hükme bağlıyor. Federal Almanya Anayasası ise, “devletin federal yapısını” ve “temel hakların korunmasını” düzenleyen maddelerin değiştirilmesini yasaklıyor.

1924 ve 1961 Anayasaları sadece devletin şeklinin cumhuriyet olduğunu düzenleyen 1. maddenin değiştirilmesini yasaklıyordu. 1982 Anayasası değiştirilmez madde sayısını artırarak 4'e çıkarmıştır. Bilindiği gibi, 1982 Anayasasının 4. maddesine göre, devletin şeklinin cumhuriyet olduğunu düzenleyen 1. madde; cumhuriyetin niteliklerini düzenleyen 2. madde; devletin bütünlüğünü ve milli sembollerini düzenleyen 3. madde değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

Otoriter kurucu iktidarlar, hazırladıkları anayasanın uzun ömürlü olmasını sağlayacağını umarak, çok sayıda maddenin değişmesini yasaklama yoluna giderler. Oysa, anayasanın uzun ömürlü olmasını

sağlayan değiştirilmez hükümlerin çokluğu değil, milli iradeye dayanan demokratik meşruiyettir. Nitekim 1793'te yürürlüğe giren Fransız Anayasasının, üzerinden 10 yıl geçmeden değiştirilmesi Anayasaya konulan bir madde ile yasaklanmıştı. Diğer bir ifadeyle Anayasasının hükümleri 1804'ten önce değiştirilemeyecekti. Ne var ki, Napolyon'un 1799'da yaptığı hükümet darbesiyle, 1793 Anayasası tamamen yürürlükten kaldırıldı.

1982 Anayasası değiştirilmesi yasaklanan hükümleri bakımından benzersizdir. Demokratik ülkeler arasında, 1982 Anayasasının değiştirilmesini yasakladığı hükümlere benzer değiştirilmez madde bulunan anayasa yoktur. Anayasada, çok sayıda değiştirilemez maddenin bulunması, millete ve gelecek nesillere karşı duyulan güvensizliğin açık ifadesidir. Darbeciler, Cumhuriyeti ve siyasi rejimin niteliklerini bir bakıma gelecek nesillerin ihanetine karşı korumak için Anayasanın önemli buldukları maddelerinin değiştirilmesini yasaklamışlardır.

Gelecek kuşakların ülkesine ve devletine ihanet edebileceğini düşünmek ahlaken sorunlu bir düşünce tarzıdır. Millete güvenerek ve gelecek nesillerin ülkesini en az bizim kadar seveceğinden emin olarak anayasa yapılmalıdır. Gelecek nesillere güvenmenin ifadesi olarak, anayasada değiştirilmez maddelerin sayısı azaltılmalıdır. 1982 Anayasasında değiştirilmesi yasaklanan madde sayısı fazladır. 1924 ve 1961 Anayasalarını hazırlayan kurucu iktidarların millet iradesine daha fazla değer verdiği, gelecek nesillere daha fazla güvendiği açıktır. Yeni düzenlemede, 1924 ve 1961 Anayasalarında olduğu gibi sadece "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" hükmünün yer aldığı 1. maddenin değiştirilmesi yasaklanmalıdır.

Toplumda, Anayasanın ilk dört maddesindeki ilkeler konusunda genel hassasiyetin olduğu bir gerçektir. Bu hassasiyeti istismar eden bazı çevreler, "değiştirilmez maddelerin anayasadan tamamen çıkarılacağını" söyleyerek toplumu tahrik etmektedir. Geçmiş dönemlerde yapılan anayasa çalışmalarında yalan haberle doğru sonuca varılmayacağı görülmüştür. Ben şahsen, demokratik ve sivil bir anayasa hazırlanması çalışmalarına 40 yıldır katılıyorum. Değiştirilmez hükümlerin anayasadan çıkarılmasını savunan bir tek hukukçu veya siyasetçiye rastlamadım. Özetle söylenen şudur: Değiştirilmez hükümlerin kapsamı mümkünse daraltılmalı, fakat değiştirilmez kap-

samından çıkarılan hükümler Anayasadaki yerlerini korumalıdır.

4. İdeolojik Hükümler

Devletin kuruluş ve işleyişini düzenleyen anayasalar, siyasi nitelikli hukuk metinleridir. Siyasi nitelikleri nedeniyle, anayasaların ideolojisinin olması kaçınılmazdır. Bu anlamda, demokratik veya otoriter ayrımı yapılmaksızın bütün anayasaların felsefi dayanaklarını oluşturan bir siyasi ideolojileri vardır.

Demokratik anayasaların ideolojisi, “devletin kuruluş ve işleyişini hukukla sınırlayarak, kişi hak ve hürriyetlerini güvenceye almaktır.” Siyasi çoğulculuğu ve iktidarın seçimle oluşmasını esas alan demokratik anayasalar, öteki ideolojilerin yaşamasına ve iktidara gelmek için seçimlerde yarışmalarına izin verir. Otoriter ve totaliter rejimlerin anayasalarında benimsenen ideolojiler başka ideolojilerin yaşamasına izin vermez. Anayasada tanımlanan resmî ideoloji dışındaki siyasi görüş ve hareketler, rejim için tehlikeli görülerek yasaklanır.

20. yüzyılın başlarında önce Sovyetler Birliği’nde, ardından Avrupa’da güçlenen öteki totaliter rejimlerde devlete, siyasi ideolojilerin toplum için öngördüğü hedefleri gerçekleştirme görevi yüklendi. Anayasada tanımlanan ve devletin resmi görüşü olarak benimsenen ideolojik hedeflere ulaşılması, kişi hak ve hürriyetlerinin korunmasından daha önemliydi. Devlete yüklenen ideolojik misyon nedeniyle, 20. yüzyılın ilk yarısında egemen olan otoriter ve totaliter sistemlerin anayasalarında, temel hak ve hürriyetler ya hiç düzenlenmedi veya uygulanmayan ölü hükümler olarak varlığını korudu.

Türkiye’de anayasacılık hareketleri, Batı’da otoriter ve totaliter sistemlerin etkili olduğu 20. yüzyılın ilk yarısında gelişti. Batı ülkelerinde güçlenen otoriter ve totaliter sistemlerden etkilenen Türkiye de anayasalarında tanımlanan bir resmî ideolojiyi benimsedi. Cumhuriyeti’nin kurucu Anayasası sayılan 1924 anayasasının ilk halinde devletin resmî ideolojisi yoktu. İdeolojik hükümler tek partili dönemde, önce CHP Tüzüğüne kondu, daha sonra da Anayasaya eklendi. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra totaliter sistemler yıkılınca, Batılı ülkelerin tümünde resmî ideolojisi olan anayasalar yürürlükten kaldırıldı. 20. yüzyılın sonlarına doğru Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan ülkelerde bile resmî ideolojisi olmayan yeni anayasalar yapıldı.

Türkiye'deki anayasa hareketleri, dünyadaki değişimin aksine bir gelişme göstererek resmî ideoloji Anayasadaki yerini korudu. Çok partili dönemde, seçilmiş siyasi iktidarların resmî ideoloji dışına çıkma girişimleri, askeri darbelerle cezalandırıldı. Darbelere sonra yürürlüğe giren anayasalarda ise, öncelik devletin resmî ideolojisinin güçlendirilmesine verildi. Darbe dönemlerinde uygulanan ideolojik baskılarla Devlet ile Millet arasında açıldı

12 Eylül darbesinden sonra hazırlanan 1982 Anayasasında, Devletin resmî ideolojisi, önceki anayasalara göre daha geniş düzenlenerek güçlendirildi. Anayasanın Başlangıç kısmı başta olmak üzere, birçok bölümüne ideolojik hükümler açık ve dolaylı olarak yerleştirildi. Anayasanın bu hükümlerinde, sadece resmi Devlet kurumlarından değil, fertlerden de resmî ideolojiye uymaları istenmektedir.

Başlangıç dışında, Cumhuriyetin niteliklerini düzenleyen 2. madde, değişmez hükümleri düzenleyen 4. madde, eğitim ve öğretim hakkını düzenleyen 42. madde, gençliğin korunmasını düzenleyen 58. madde, milletvekili yeminini düzenleyen 81. madde, Cumhurbaşkanı yeminini düzenleyen 103. madde, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nu düzenleyen 134. madde, inkılap kanunlarının korunmasını düzenleyen 174. madde ile devletin resmî ideolojisine doğrudan atıf yapılmaktadır.

Demokratik anayasaların amacı, devleti sınırlayarak bireyin özgürlüklerini güvenceye almaktır, Buna karşılık tepeden inme anlayışların ürünü olan anayasalar ise, topluma ideolojik şekil ve istikamet vermek amacıyla hazırlanır. Millettin iradesiyle hazırlanan anayasanın resmî ideolojisi olmaz. Yeni Anayasada, herkesin uymak zorunda olduğu bir resmî ideoloji tanımı yapılmamalı, Devlet ideolojilere karşı tarafsız ve eşit mesafede durmalı, ideolojik tercihler konusunda toplum serbest bırakılmalıdır.

Bireyi esas alan yeni Anayasa, bütün kesimleri kucaklayan bir anlayışla hazırlanmalı; farklı ideolojilerin hukuk zemininde teşkilatlanarak serbestçe siyaset yapmasına izin verilmelidir. Yeni Anayasanın resmî ideolojiden arındırılması, toplumda yaşanan ideolojik çatışmaları azaltarak, demokrasimizi ve toplumsal bütünlüğümüzü güçlendirecektir.

5. Bozuk Dil ve Anlatım

Kanunların dili ve anlatımı muhtevaları kadar önemlidir. Anayasa ve kanunlar hazırlanırken, özenli bir dil kullanılmalıdır. Yürürlükteki hukuk metinlerinin tamamının dayanağı olan Anayasanın ise, kullanılan dil ve anlatım bakımından kanunlara örnek olacak dikkat ve özenle yazılmalıdır. Türkçenin, günlük dilde yaygın olarak kullanılan zengin kelime hazinesi, kanun ve anayasa yazanlara sınırsız ifade imkânı sağlayacak güce sahiptir. Ne var ki, bazı kelimelerin, yabancı kökenli oldukları gerekçesiyle dilimizden atılması, Türkçenin ifade gücünü zayıflatmakta, kuşaklar arasında dil birliği oluşmasını engellemektedir.

Toplumun iradesiyle benimsediği ve gündelik konuşmalarda yaygın olarak kullanılan her kelime, kökenine bakılmaksızın Türkçedir. Dünyadaki her dil, başka dillerden ödünç kelime alır. Türkçe de konuşulduğu geniş coğrafyada, kültürel yakınlığı olan dillerle kelime alış-verişinde bulunmuştur. Komşu kültürlerden alınan kelimeler, zaman içinde kültürümüze uygun yeni anlam ve söyleyişler kazanarak, dilimizin öz malı haline gelmiştir. Dil, zamana, coğrafi ve kültürel ilişkilere göre, doğal akışı içinde sürekli değişen ve gelişen canlı bir yapıya sahiptir. Halkın benimsediği ve yüzyıllardır kullandığı kelime ve deyimlerin yabancı kökenli olduğu gerekçesiyle ayıklanması, ideolojik bir yaklaşımdır.

Kelimelerin kökenini araştırarak dil üzerinde mühendislik yapmak, düşünce ve hayal dünyamızı sınırlar. Dilin doğal gelişimine müdahale, milletin düşünce, kültür, inanç ve yaşama biçimine müdahaledir. Bir dili veya kelimeyi yasaklamak, aynı zamanda düşünce ve kültürü yasaklamaktır. Anayasa, ortalama okur-yazar insanımızın anlayacağı, sade bir Türkçe ile yazılmalıdır. Geriye doğru annemiz ve büyük annemizin, ileriye doğru çocuğumuz ve torunumuzun konuşup anladığı her kelime kökenine bakılmaksızın Türkçedir.

1982 Anayasasındaki dil yanlışları ve anlatım bozuklukları, Anayasanın içeriğinden kaynaklanan eksiklikler kadar sıkıntı doğurmaktadır. Anayasanın açık ve sade bir dille yazılmamış olması, uygulamada çelişkili yorumlara sebep olmaktadır. Yakın geçmişimizde, yüksek mahkemeler tarafından yapılan bu farklı yorumlar nedeniyle, Devletimiz ve milletimiz büyük sıkıntılar yaşamıştır.

1982 Anayasası, gerek madde sayısı gerekse maddelerin hacmi bakımından uzun ve ayrıntılıdır. 1961 Anayasası 157 esas, 11 geçici maddeden oluşuyordu. 1982 Anayasasının ilk metni ise 177 esas, 16 geçici maddeden oluşmaktadır. Demokratik anayasaların çoğunda, kanunlara ve meclis iç tüzüklerine bırakılan konular, bizde Anayasa metnine dahil edilmiştir. Anayasaya, devleti olduğu kadar toplumu da ideolojik yönden biçimlendirici bir işlev yüklediği için maddeler uzun ve ayrıntılı yazılmıştır.

Anayasanın gereğinden fazla uzun olmasının başlıca sebeplerinden biri de dil ve anlatım bozukluklarıdır. Uzmanlar, manasında hiçbir değişiklik yapılmadan, düzgün bir Türkçe ile yeniden yazılması halinde, Anayasa metnin yüzde 25 kısılacağını kanıtlamıştır. Yeni Anayasa yazılırken “ama”, “ancak”, “fakat”, “veya”, “ya da” gibi bağlaçlar mutlaka azaltılmalıdır. 1982 Anayasasının milletvekili yeminini düzenleyen 81. maddede 10 adet, Cumhurbaşkanı yeminini düzenleyen 103. maddede ise 12 adet “ve” bağlacı kullanılmasının hiçbir mantıklı açıklaması olamaz.

Yeni Anayasa, manası yoruma açık olmayan ve uygulayıcılara geniş takdir hakkı bırakmayan kesin ifadeli bir dille yazılmalıdır. Farklı yorumlara fırsat vermeyen kavramsal hukuk diliyle, hayatın canlı ve pratik ifadesi olan gündelik dil uzlaştırılmalıdır. Herkesin özgür birey olarak yaşamasına fırsat tanıyan bir “toplum sözleşmesi” olan anayasanın dili, toplumun bütün kesimlerince anlaşılacak sadelikte olmalıdır. Arapça ve Farsça terkiplerden, karşılığı olduğu halde yenisi uydurulan yapaş sözcüklerden kaçınılmalıdır.

Yeni Anayasa teklifini, teknik bir iş olarak elbette hukukçular kaleme alacaktır. Hukukçular tarafından kaleme alınan metin, kanunlaşmadan önce, kelime tercihi, yazım kuralları, ifade biçimi ve noktalama işaretlerinin kullanımı açısından uzman dilciler ve edebiyatçılar tarafından da incelenmelidir. Mecliste görüşülerek son şekli verilen anayasa teklifi, halkoyuna sunulurken yürürlüğe girmelidir.

■ PROF. DR. MUHARREM KILIÇ
Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı

Ayşenur Bahçekapılı:

Bu oturumun son konuşmacısı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı, Profesör Doktor Muharrem Kılıç dinliyoruz sizi, buyurun.

Prof. Dr. Muharrem Kılıç:

Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkan, Kıymetli Hazirun. Öncelikle herkesi saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

Bugün burada gerçekten zaman mekân buluşması anlamında ciddi bir sembolizm adına yüksek yoğunluklu bir mekândayız. Onun için gerçekten anlamlı. Bu imkânı sağladıkları için başta Mehmet Başkanımıza, Başkan Vekilimize ve ekibine yürekten teşekkür ediyorum. Aslında, sadece kişisel anlamda kurumsal afiliasyondan ya da angajmandan ötürü hak ve özgürlük temelli anayasacılık sorununu gündeme getirmek istiyordum. Yanı sıra aslında anayasaların-toplumsal sözleşmenin- normatize edildiği, metne, dile, döküldüğü metinlerin aslında temel ruhunu, karakterini ve idealitesini hak ve özgürlük katalogları oluşturuyor. Yavuz hocam da girizgâhta ifade etti. “Hangi hak türleri nerede, nasıl güvence altına alınması gerekir, çerçevesi ne

olması gerekir” sorusu birincil olarak karşımıza çıkıyor. Modern anayasacılık tarihi açısından baktığımız zaman, paradigmatik anlamda bir dönüşümün varlık gösterdiğini de görüyoruz.

İlk planda her ne kadar bireyin devlet karşısında hak ve özgürlük alanlarının güvence altına alınması amacıyla anayasaların bir hak öznese olarak kendisini tahkim etme amacıyla varlık gösterdiğini ifade edebiliriz. Ama bir tarafıyla da aslında devletlerin nüfus kağıtları, kimlik kağıtları ya da etiketleri olarak da nitelendirebileceğimiz, yani devlet örgütlenmesinin devlet şematizasyonunun nasıl yapılması gerektiğine dair de bir çerçeve çiziyor. Ancak bu çerçeve bile çok formalistik; hukuk açısından baktığımız zaman formel bir çerçeve belki ama temelde amacı bütün bu yönetsel süreçleri tayin eden egemenlik yetkisinin kullanımında öngörülen çerçevenin temel amacının da aslında bireyin hak ve özgürlüklerinin kullanımına ilişkin ki, ikisi arasında, bireyle devlet arasında, kamu otoritesi arasındaki bu asimetrik ilişkide ortaya çıkabilecek olan dezavantajlılığı ortadan kaldırma ve eşitlik hukuku başta olmak üzere bu güvenliğin, bu eşitlik hukukunun temin edilmesi amacına matuf olduğunu söyleyebilirim.

Onun için aslında topyekûn bütünlüklü biçimde baktığımızda işin özünü, esasını, insan hakları, hak güvencesi ve hak anayasacılığı, -az sonra biraz detay vereceğim, ona geldiğimizde söyleyebilirim- belki başlangıçta bir hukuk teknolojisi anlamında baktığımız zaman gerçekten üzerinde çalışılması gereken elitist bir entelektüel ilginin olması gereken bir alan. Yani anayasa hukukçuluğu, anayasa yapımı, dili, kurgusu... Az önce Şükrü Hocam çok güzel ifade etti, istatistiksel olarak da paylaştı. Ciddi anlamda sorunlu; metin kurgusu itibarıyla, dil anlatım özelliği itibarıyla, bunun ehil ellerde yapılması gerekmektedir. Ama burada işin teknokrasisinin ben ikincil planda olduğunu düşünüyorum. Daha çok bunun belki hem sosyolojik hem sosyoekonomik hem de reel politik anlamda gerekliliğine dair birkaç sözle girizgâha başlamış olacağım.

Birinci planda aslında olması gereken bir anayasanın vücut bulması modern bir gereksinim olarak sadece tabii ki bir devlet yapısının kendini tanımlayıcı, sınırlarını tayin edici bir belge olmanın ötesinde, siyasal, toplumsal talepler üzerinden inşa edildiğini ifade etmeliyiz. Çünkü aslında bu modern anayasacılık fikrinin az önce değinmiş olduğum üzere, bir anlamda tabandan tavana doğru bir hiyerarşi

içerisinde, ters bir hiyerarşi içerisinde kurgulandığını söyleyebiliriz. Yani ideal anlamda toplumsal taleplerin normatif bir güvenceye kavuştuğu, hak ve özgürlük temelinden bahsederek bunu söylüyorum, bir şeyin olması gerekiyor. Burada birinci planda Sayın Cumhurbaşkanımızın defaatle bugün burada da ifade ettiği üzere, tam bir siyasal iradenin olduğunu görebiliriz. Bu noktada kamuoyuna yönelik açık bir beyanın, bütün paydaşların katılımına da açık bir beyanın olduğunu ifade edelim. Toplumsal talepler için bir biçimde de var aslında. Aslında bunu tezahürlerinden net bir şekilde görüyoruz. Belki gündelik yaşam içerisinde toplumsal taleplerin etkili bir şekilde iletilmediği ya da belirsizliğine ilişkin kimi üstenci yorumlar olsa da aslında toplumsal taleplerin ister sosyal haklara ilişkin olsun, ister eşitlik hukukundan kaynaklanan haklara ilişkin olsun, ister ayrımcılıkla mücadele alanına -kendi alanımız olduğu için rahatlıkla bunları telaffuz ediyorum- ilişkin olsun aslında ciddi somut taleplerin, tikel taleplerin tümelletirildiğinde aslında yeni bir anayasa, bir anayasal güvence talebi olduğunu rahatlıkla okuyabiliriz.

İkincisi; politik entelektüel ya da hukuk politik entelektüel sermaye açısından baktığımız zaman, yani işin teknokrasisini gerçekleştirebilecek, işin tarihsel arka planını bilen ciddi bir entelektüel sermayenin olduğunu rahatlıkla görüyoruz. Bu alanda yazıp çizen, ciddi anlamda akademik bir aklın da oluştuğunu ifade edebilirim. Bu açıdan da yeni anayasa ihtiyacını karşılayacak donanım ya da ilk planda gereklilikler ortaya çıktığını ya da ihtiyaçların karşılandığını söyleyebilirim. Hukuk politik tecrübemiz açısından da öyle. Tabii ki geçmişe baktığımız zaman dramatik bir tarih; bugün ortamda bunu teneffüs ediyoruz ama trajedilerinden bir kahramanlık öyküsü çıkarabiliriz. Bu trajedilerden, yaşanmış olan olumsuzluklardan başlayabiliriz.

Cumhurbaşkanımızın da ifade ettiği üzere Sened-i İttifak ile başlatırsak, daha tarihsel köklere inersek Medine Sözleşmesi ve tarihsel aralıklarla ortaya çıkan birikimlerimiz var bu medeniyet havzasına özgü ciddi bir birikime sahip olduğumuzu da ifade etmeliyim. Son olarak bu noktada müzakereci demokrasi açısından müzakere ortamının şeffaf biçimde yürütülmesi önem arz ediyor. Bu noktada müzakereci demokrasinin gerekliliği açısından baktığımız zaman yalnızca anayasa yapımı değil, üst normatif bir düzen açısından olması gerekenin rıza imalatı olduğunu görüyoruz. Yani bir onto-politik bedenlenme

olarak yurttaşların ya da hak öznelerinin, insan hakları bağlamında konuşursak bu noktada kabullenmeleri, içselleştirmeleri, süreçlere sahip çıkmaları, sadece referandumda evet ya da hayır vermeleri değil, sürecin tümüne sahip çıkmaları büyük önem arz ediyor. Belki ilk planda konuşulması gereken, acaba işte şu hak alanı nasıl düzenlensin, şu devlet örgütü nasıl düzenlensin, kamu dizaynı nasıl yapılsın gibi sorunlardan öte ilk planda şahsi kanaatim konuşulması gereken şey, bu müzakere sürecinin fazlasının, etkililiğinin konuşulmasıdır. Bir yöntemin belirlenmesinin daha doğru olduğu kanaatindeyim.

Anayasal gelişim dinamiği açısından aslında modern anayasalar toplum sözleşme kuramcıları açısından bir sözleşme olarak karşımıza çıkıyor. Ben bunun medeni hukuktaki sözleşme hürriyeti ekseninde ifade edecek olursam kamu sözleşmesi niteliğinde olduğunu düşünüyorum. Kim arasında? Bireyle devlet arasında. Bu sözleşmenin, sosyolojik ve kültürel gereklilik başta olmak üzere birçok gereklilikleri dikkate alınarak düzenlenmesi gerekiyor. Bu açıdan baktığımızda bunun temin ve tesis edilmesi noktasında mutlak surette bu değişim dinamiğine direnç göstermenin anlamlı olmadığını düşünüyorum. Neden bunun altını çizerek söylüyorum? Çünkü kamuoyunda hatta bu etkinliği paylaştığımızda altta yorumlara, işte anayasaya gerek mi var, ihtiyaç mı var ya da belli bir ideolojik konumlanma üzerinden yorumlandığını görüyorum. Onun için bunun özellikle altını çizmek istedim. Bu toplumsal sözleşmenin gerçekleşmesinde temel paradigmanın tayin edilmesi gerekiyor. Malumunuz olduğu üzere aslında belki ilk planda daha çok kamu kurumlarının ya da devlet örgütlenmesinin yapılanmasının tayin edilmesi durumundan bir hümanizma, bir insan merkezlilik, bir hak öznesi olarak insanın, bireyin haklarının korunması fikrine yöneldiğini ifade etmeliyim. Burada olması gereken nokta, Habermas'ın gerçekten benim açımdan da ilham verici bir kavramsallaştırmasına temas etmek istiyorum, çünkü Cumhurbaşkanımızın da ifade ettiği üzere, *“Ne uzun işte ‘efradını cami, ağyarını mâni’ ilkesi çerçevesinde ne de kısa olması.”* Bu noktada altı çizilmesi gereken nokta metinsel bütünlük ve veciz bir metnin ortaya konulması. Ama bir taraftan da, tümüyle normatif alanın Habermas'ın da ifade ettiği üzere hukuk ile toplum arasında bir uyumsuzluğa yol açmaması gerekiyor. Çünkü anayasal metinler malumunuz olduğu üzere değişmesi, değiştirilmesi, kolay olmayan katı metinler. Bu açıdan baktığımız zaman bu uyumsuzluğa yol açabile-

cek alanlardan kaçınmak icap ediyor. Bir diğer şey, hukukun “hiper sosyalleşmesi” diyor Habermas buna. Bu anlamda baktığımız zaman aslında tümüyle alanın, sosyal alanın geçirimsiz bir biçimde sosyal ilişkilerin, hak alanlarının ki sosyal boyutu da var. Bütün hak kategorileri açısından baktığımız zaman, bunların hiper sosyalleşmesine, normativize edilmesine karşı bir rezervasyonumuz mutlak surette olmalı, diye düşünüyorum.

Burada ortaya çıkabilecek olan riskler açısından baktığımız zaman, yapılması noktasında birçok riski sıralayabiliriz. Ama bu değişim dinamiğini Thomas Jefferson’ın yazmış James Madison’a yazmış olduğu 1789 tarihli mektubunda şöyle bir ifade var: “19 yılda bir eskir diyor anayasalar.” Kadim bir anayasa, dünyanın ilk işte modern anayasası olarak 1787 Amerikan Anayasası. Fakat böyle bir öngöründe bulunuyor. Şimdi bu 19 mucizesi diye bir şeyler var tabii. Ondan haberi yoktur tabii ki şeyin ama bunu neden 19 yıl olarak belirlenmiş, ben açıkçası bilmiyorum. Fakat şöyle bir ifadesi var: “Zira dünya biz-zat yaşayanlara aittir ve bundan ötürü her kuşak kendi anayasasını yapma hakkına sahiptir.” Yani az önce söylemiş olduğum sözleşme hürriyetinde bireyin bu kamusal sözleşmenin gerçekleştirilmesinde asli özne olduğunu ifade ediyor ve dünyeviliğin ya da dünyaya özgü olanın bizatihi hem tarihsel arkaizme mahkûm olma olasılığına, bir anlamda o gerçekliği tarihsel gerçekliğe dikkat çekiyor ve bunun karşısında atılması gereken adımın kendince bir tarihlemeyle, bir öngörüyle ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Burada aslında şu biraz hukukçu olarak insan bunun en veciz bir biçimde “efradını cami ağıyarını mâni” demiştik. Buna dikkat etmek suretiyle aslında şöyle, kadim Çin bilgeliğinde de bu var, “insanların yolu eğer mahkemeye düşüyorsa bu bir denaettir” eskilerin dediği gibi, aslında bu bir düşüklüktür. Mesele, hukukun yoluna ya da mahkemelere düşmeden işte farklı fazlarda, işte kişiler arasındaki o muhabbet diyalektiği -ben adalet muhabbet diyalektiği diye bir kavramsallaştırmayla bir şey yazmıştım bir tarihte- olduğunu söyleyebiliriz. Hikâye şu aslında: antikiteden itibaren doğal haklar kuramı, hak perspektifi, daha doğrusu doğal hukuk fikri sonrasında aydınlanmayla doğal haklar ve sonrasında modern anayasacılık fikri yani bir anlamda tabirimi mazur görün, gökten böyle bir inzal oluyor yani afaki bir idealite olarak var olan şeyin, idelerin, fikriyatın, düşüncenin metne dönüşümü.

Aslında gerçek anlamda oradaki o idealitenin varlığı ki, yoruma açık, metinselleşmede çeşitlenmeye yol açabilir, imkân sağlayabilir. Bu da bir imkândır, yorum imkânı da yaratır. Bu açıdan baktığımız zaman bunun en veciz bir biçimde yapılması, ne bürokratik oligarşinin bunun üzerinden alan daraltma imkânı ortaya koyması ki, 367 krizinde ben hep öğrencilerime anlatıyordum, ya anayasa koyucu bunu açık biçimde ortaya koyuyor koymasına ama buna rağmen ne yazık ki 367 krizini o anomali ve sorunu yaşadığımızı ifade edeyim.

Anayasacılık türleri bu açıdan çok fazla türler kavramsallaştırmalar var. Bir tanesi hak anayasacılığı, ekolojik anayasacılık gibi, ben o ikisini de anlamlı görüyorum. Kurumsal afilyasyon dedim. Hak anayasacılığı çok ilgimizi çekiyor. Cumhurbaşkanımızın bu konudaki kamuoyuna açık akademi ve kamu kurumlarına yönelik çağrısı üzerine durumdan vazife çıkardık. Sayın Başkan Vekilimizin gerçekten uzun bir zamana yayılan, benim bildiğim 10 tane çalıştayı olmuştur. Her sektörle, her hak sektörüyle ilgili güzel çalışmalarını oldu. Biz de karınca kararınca kurumsal olarak hak temelli anayasacılık ne olmalı konusuna ilişkin bir yıllık bir erimle, vadeyle 2024'ün 29 Ekim'inde, Cumhuriyetimizin 100. kuruluş yıl dönümünde bir süreç başlatacağımızı buradan sizlere ifade edeyim. Ama haklar konusunda az önce de söylemiş olduğum ciddi anlamda tehditler var. Bunu, kavram olarak haklar kayması olarak ifade ediliyor. Aslında 1900'lü yılların başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar yoğun bir dalga olarak bunu Huntington hatırlarsanız "3. Dalga" kitabında da ifade ediyor. Üçüncü dalgayı 70 ile başlatıyor. Öncesindeki dalgalar açısından hak anayasacılığı itibariyle baktığımız zaman, Karşılaştırmalı anayasa projesi, hak sayısının ortalama ilk planda bu 20. yüzyıl başındaki anayasal metinlerde 20 civarındayken, bugüne gelindiğinde bunun 40'ın üzerinde olduğu ifade ediyor.

Müthiş bir birikimimiz var, bu kadar müktesebatımız var, tarihsel köklerimiz var ama buna ilişkin bir kurumsal yapımız yok. Amerika'da mesela bir tanesinden atıflar da yaparak almıştım. Mesela karşılaştırmalı anayasa projesi gibi. Bu noktada kurumsal bir inisiyatifle örneğin enstitüler kurularak ki bütün dünyaya anayasa yapımı önerisiyle katkı sunduklarını görüyoruz. Bu açıdan bunun önemli olduğunu, burada farklı ülke örneklerinin olduğunu söylemiştim. Mesela bu hak kayması, yani hak sayısının çok olması demek, hakların güvence

altına alınması anlamına gelmediğini ifade ediyor. Mesela 1976 Portekiz Anayasası, hak ağırlıklı bir anayasa. İsveç Anayasası'nda mesela kültürel haklar, Sami ırkına mensup olanlara Ren geyiği yetiştiriciliği hakkını anayasaya dâhil ettiklerini görüyoruz. Bunların da mesele tartışılması, hakikaten bu türden kültürel öğelerin ne ölçüde nasıl tartışıldığı her birinin sektör bazında belki tartışılması gerekiyor. Fakat risk faktörlerinden bir tanesi de sahte anayasacılık. Bu noktada yani haklar var orada ama kataloglarda ya da anayasal güvence altında fakat etkili bir şekilde uygulanmadığını ifade edebiliriz. Onun için burada müzakere süreçleri, yapım metodolojisi gibi birçok konu var; bunun müzakere yöntemlerinin nasıl olması gerektiği, yöntemsel açıdan bu işin nasıl yönetilmesi gibi. Bu noktada Güney Afrika örneği çok önemli olduğunu düşünüyorum. 10 Aralık 1996 tarihinde malumunuz olduğu üzere kabul edildi. Bu anayasa yapım sürecindeki o şeyler hiçbir şey bilmeyen, dil bilmeyen, iletişimi olmayan, yerli halklara yapılan anket sonrasında % 67'lerdeydi galiba, ulaşılabildiğine ilişkin tespitler var. İşte İzlanda örneği var. Müzakere safahatı güzel, olumlu neticelenmemiş ama müzakere kısmının ön safahatı gerçekten anlamlı, ilham verici olabilir. Çünkü bunu, sadece bir elitizm ile bunu kum saati metaforuna benzetiyorlar. Geniş bir halk kitlesiyle başlayıp kum saati böyle eriyerek geldiği üzere, elitist kısmı ya da tek teknopratik kısmının nihai kısmı olması gerektiğine ilişkin tespitler söz konusu.

Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Biraz hızlı oldu vakit darlığından ötürü, affımı diliyorum, saygılar sunuyorum.

■ I. OTURUM / SORU-CEVAP

Ayşenur Bahçekapılı: Çok teşekkür ederim. Sayın dinleyiciler oturumun başında usulümüzü ve yönteminizi açıklarken, soruların yazılı olarak iletilmesini rica etmiştik. Yazılı olarak gelen sorular var. İki soru var sanıyorum Yavuz Atar Hoca'ya. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Yavuz Atar: Evet, bana iki soru yöneltilmiş. Bunlardan birini, Hukukçu Kadınlar Derneği Başkanı Avukat Figen Şaştım yönlendiriyor. İlginç bir soru, diyor ki, “kapitali yöneten bireylerin, devletlerin ve kurumların önüne geçerek dünyaya ve insanlığa nizam vermeye çalıştığı bir ortamda, transhümanizm, yapay zekâ ve benzeri güncel gelişmeleri de kapsayacak yeni bir anayasa taslağı hazırlığımız var mı? Bunun temel argümanları neler olabilir.”

Tabii bunlar biraz ulus devletlerin kapasitesini aşan ve tüm insanlığı ilgilendiren sorunlar, ama kendi hukuk sistemimiz ve anayasamız bağlamında ne yapabileceğimize kafa yormamız gerekir. Bu sözünüz ettiğiniz türdeki gelişmelerin insanlığa sunacağı yararların yanısıra ne zaman ve nasıl tehlikeye dönüşeceğini de ancak zamanla görebileceğiz. Bununla birlikte mesela 2021'de hazırladığımız yeni anayasa

taslağı önerisinde, teknoloji devrimi sürecinde geliştirilen bazı uygulamaların insanın doğasını ve irade özerkliğini etkilemesi veya ortadan kaldırması tehlikesine karşı şöyle bir düzenlemeye yer verdik: “Devlet, kişinin insani doğasını tahrip eden, irade özerkliğini ortadan kaldıran, zihinsel ve duygusal karar ve eylemlerini kontrol etmeyi ve yönlendirmeyi amaçlayan veya maddi ve manevi varlığına zarar veren her türlü uygulamaya karşı gerekli koruyucu tedbirler alır.” Bu düzenleme şu aşamada bir öneriden ibarettir. Bu konular üzerinde çok daha fazla araştırma, çalışma ve müzakerelerin yapılması gerekmektedir.

İkinci soru, Şeref İba tarafından yöneltmiş, kendisi de anayasa hukukçusudur. Diyor ki; “evet, hükümet sistemini değiştiren çalışma yapıldı, anayasa değişti, güçlü yürütme, güçlü yasama denildi. Peki seçim kanunları, parlamento içtüzüğü ve benzeri kanunların çalışması yapılmayacak mı? Bunlar yapılmazsa eksik olmaz mı?” Çok haklı bir soru. Aslında 5 yıl önce bunun çalışması yapılacak diye karar alınmıştı, ancak sanırım dış politika, ekonomik sorunlar sebebiyle bugüne kadar maalesef çok yapılamadı ama önümüzdeki süreçte bu alanlarda da çalışma yapılması Cumhurbaşkanımızın da istediği bir husus. Önümüzdeki dönemde Meclis içtüzüğü üzerinde çalışma yapılması düşünülüyor. Diğer konuların da makul bir zamanlama ile gündeme alınması gerekir.

Ayşenur Bahçekapılı: Teşekkür ederim Şükrü Hocam. Dinleyicilerimizden size gelen iki soru var. Birincisi, Anayasalarda neden değiştirilmez hüküm bulunur, çok sayıda değiştirilmez madde bulunmasının ne gibi sakıncaları var? İkincisi, anayasanın bazı hükümlerinin ideolojik olduğunu söylediniz. İdeolojisiz anayasa olur mu?

Şükrü Karatepe: Anayasalarda çok fazla değiştirilmez hüküm bulunmasının sebebi halka duyulan güvensizliktir. Anayasayı yapan irade kendisini halktan daha akıllı, daha vatansever görüyor ve halka güvenmiyor. Halkın oyuyla milletvekili seçilecek kişilerin parlamentoda çoğunluğu sağlayarak anayasayı değiştirmesine önlem olarak çok sayıda maddeyi değiştirilmez hüküm kapsamında düzenliyor. Ancak uygulamada bu türlü önlemler anayasanın uzun ömürlü olmasını sağlamıyor. Değiştirilmez hükümlerin sakıncasına gelince; doğrusu değiştirilmez hükümlerin fazla olmasının pratikte bir sakıncası yoktur. Sadece, darbe ürünü olmalarından kaynaklanan psikolojik

sakıncası vardır. Darbecilerin milli iradeye karşı güvensizliğini ifade eden bu düzenleme varlığını koruduğu sürece anayasa sivil ve demokratik nitelik kazanamaz.

İdeoloji meselesine gelince; öncelikle şunu ifade edeyim ki, ideolojisiz anayasa olmaz. Bütün sosyal problemler bir yönüyle ideolojiktir. Tarih ilmi ideolojiktir. Siyaset zaten ideolojik olarak yapılır. Anayasalar da bu anlamda ideolojik metinlerdir. Ancak, totaliter eğilimli resmî ideolojilerden kaçınmak gerekir. Çünkü resmî ideolojiler başka ideolojilerin meşru zeminde örgütlenerek siyaset yapmasına izin vermez. Buna karşılık klasik anayasal haklar liberal düşüncenin hediyesidir. Liberal ideolojilerin etkisinde hazırlanan anayasalarda, temel hak ve hürriyetler tam olarak güvenceye alınır, diğer ideolojilerin de serbestçe siyaset yapmasına izin verilir. Anayasanın, insan haklarını güvenceye alan, millî iradeye saygı gösteren, diğer ideolojileri yasaklamayan demokratik nitelikli bir ideolojisi olmalıdır.

Ayşenur Bahçekapılı: Sayın Muharrem Kılıç, size de bir soru var, buyurun.

Prof. Dr. Muharrem Kılıç: Teşekkür ederim Sayın Başkanım, kıymetli meslektaşım Figen Şaştım Hanımefendinin güzel bir sorusu var. Bu mevcut durum itibarıyla sadece günün meselesi, aktüel bir sorun değil. “Ayrımcılık yaşağına ilişkin ciddi anlamda nefret söylemine dayalı eylemler ve buna ilişkin önlemler, buna ilişkin anayasada bir hüküm, bir güvence var olmalı mı, düzenlenmeli mi?” şeklinde bir soru var. Burada şunu söyleyebiliriz: Anayasamızda 10. madde var. Kanun önünde eşitlik ilkesi çerçevesinde. Orada anayasa koyucu aslında şeyi de sınırlamış, benzeri nitelikte dil, renk, ırk, cinsiyet şeklinde. Fakat oradaki bağlam açısından baktığımız zaman kanun önünde işte bu hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşitlik ilkesi söz konusu. Bunun dikey bir etki olduğu ifade edebilir. Hâlbuki insan haklarının özellikle eşitlik hukuku açısından baktığımız zaman temel misyonu, insan haklarının yatay etkisinin etkin bir şekilde yurttaşların, hak öznelere güvence altına alınması gerekiyor. O da şu: gerçek kişilerin gerçek kişilere yönelik olarak ortaya çıkan hak ihlalleri olabiliyor eşitlik hukukundan kaynaklı ya da işte ayrımcılık yaşağına ilişkin. O açıdan böylesi bir güvencenin getirilmesi gerektiği kanaatindeyim. Özellikle bütün dünyada sorun olan aslında ciddi anlamda yaşanan bu sığınmacı krizi nefret söylemini, ciddi anlamda nefret suçlarına ki, çoğun-

luğu yapmış olduğum okumalarımnda görmüşüm. Polis kayıtlarında yok mesela. Kimi zaman bu bilinçsizlikten, birçok ülkede mesela yurttaşlar çekiniyorlar. Böyle bilgileri paylaşmak istemiyorlar, kendileri farklı şekilde muamele görebilirler diye. O açıdan giderek bunun derinleştiğini, İslamofobinin, yabancı düşmanlığının giderek derinleştiğini görüyoruz. Sistematik hâle gelmesinden endişe ediyoruz. O açıdan baktığımız zaman buna ilişkin güvencelerin olması gerekiyor.

Son olarak 6701 sayılı Kurum Kanunumuzun 3. maddesinde “Herkes hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerin kullanımında yararlanmada eşittir.” ilkesi söz konusu. Fakat kanun koyucu ayrımcılık teşkil edebilecek olan temelleri 15 temel olarak belirlemiştir. Ayrımcılık türleri açısından siz mobbingi de zikretmişsiniz. O noktada herhangi bir sınırlama durumu söz konusu değil. Ama anayasal bir güvence getirilmesinin ben de doğru olacağını düşünüyorum. Mesela Kanada’da var, bir İngiltere’de var hakeza. Belki insan hakları bir kanuna sığmaz ama en azından biraz daha ayrımcılık hukuku boyutuyla belki derinleştirilebilecek özgün bir yasa çıkarılabilir diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum efendim.

Ayşenur Bahçekapılı: Efendim sayın misafirlerimiz, sayın konuşmacılarımız, başka soru olmadığı için bu bölümü de kapatıyoruz ve böylelikle 1982 Yerine 2023 Anayasası Sempozyumu’nun Birinci Oturumuna son vermiş bulunmaktayız. Biraz sonra bu sempozyumun ikinci oturumu başlayacak. Ben hocalarımıza çok teşekkür ediyorum. Bizi dinlediğiniz için sizlere çok teşekkür ediyorum. Biraz sonra ikinci oturumda görüşmek üzere. Oturumumuza son veriyorum.

İkinci Oturum

Yeni Anayasada Hak ve Özgürlükler Yaklaşımı ile Erkların Düzenlenme Esasları ve İlişkileri

Oturum Başkanı

● **Mustafa Akış**
Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Üyesi

Konuşmacılar

● **Prof. Dr. Atilla Yayla**
İstanbul Medipol
Üniversitesi Öğretim Üyesi

● **Dr. Yakup Levent Korkut**
İstanbul Medipol
Üniversitesi Öğretim
Üyesi

● **Prof. Dr. Hamit Emrah Beriş**
Polis Akademisi Öğretim Üyesi

● **Dr. Hamit Yelken**
Yargıtay Üyesi

İkinci Oturum

Yeni Anayasada Hak ve Özgürlükler Yaklaşımı ile Erkların Düzenlenme Esasları ve İlişkileri

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM BAŞKANLIĞI

1982
20
ANA
SEMP

1982 YERİNE
2023
ANAYASASI
SEMPOZYUMU

■ MUSTAFA AKIŞ

Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Üyesi

Teşekkür ediyorum. Kıymetli Hocalarım, Değerli Dinleyiciler; biz de hepinizi saygıyla selamlıyoruz.

Vakit biraz geç oldu, biraz yorgunluğumuz var ama kıymetli hocalarımızla beraber iyi bir oturum olacağını düşünüyoruz. Tabii öncelikle Sayın Cumhurbaşkanımıza hem bugünkü programımıza teşekkürleri hem de güçlü hitapları nedeniyle teşekkür ediyoruz. Gerçekten de bugün baktığınızda 20 yıldır serbest seçimlerle iktidara gelmiş, önündeki 5 yıl için milletten güvenoyu almış bir siyasi hareketin lideri. Hem siyasi istikrar adına bir %50 çitası koymuş hem de konforlu bir şekilde hayatına devam edebilecekken hâlâ değişimi, reformu ve bu bağlamda yeni anayasayı, Türkiye'nin vizyoner bakışını ortaya koyuyor. Kendisine bu sempozyum vesilesiyle şükranlarımızı sunuyoruz.

Değerli katılımcılar tabii müstesna bir mekândayız. Bu mekân özel bir mekân, gün özel bir gün. Hukuk Politikaları Kurulu olarak Sayın Başkan Vekilimiz ile beraber bu sempozyumu burada yapmayı, bu güzel mekânda, bu sembol mekânda yapmayı uygun gördük. Sezen Aksu "Acı yüzler, kurşun gibi izler, son bakıştaki o gözler kaldı aklımızda"

diyor. Burada Anadolu'nun fakir evlatları her yerden memleket meselesine omuz vermek üzere belki de son bakışlarını bu mekânda feda ettiler. Onları da rahmetle minnetle anıyoruz. Biz de bugün bu vesileyle yine memleketin meselesine onlar gibi omuz vermek adına bir araya geldik. Tekrar bu şekilde bizi dinlemeye devam ettiğiniz için siz kıymetli dinleyicilerimize çok çok teşekkür ediyoruz.

Değerli dostlar, tabii “anayasa neden var, anayasalar neden lazım” dediğimizde iki mesele öncelikle önümüze çıkıyor. Yavuz Hoca birinci oturumda bundan bize çok teferruatlı bahsetti. Birinci mesele temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması. Bunun siyasi iktidarların karşısında güvence altına alınması. İkinci mesele ise karşımıza devletin temel fonksiyonları, yasama yürütme erklerinin görev ve yetkileri, bunların kendi aralarındaki etkileşimleri olarak çıkıyor. Biz bu sempozyumumuzda, bu oturumumuzda bunları tartışacağız. Bu bağlamda “Türkiye Yüzyılı”nın mukaddimesi olacak bence. Yeni anayasamızın da inşallah hayırlar getirmesini bu vesileyle diliyorum. İkinci oturumdaki ilk başlığımız, “Bir Anayasanın Varoluş Gayesi Olan Temel Hak ve Özgürlükler.” Bu konuda fikirlerini paylaşmak üzere siz değerli hazıruna son derece seçkin bir fikir insanını arz etmek istiyorum: Akademisyen, yazar ve sivil toplumcu kimliğiyle hepimizin yakından tanıdığı Sayın Profesör Doktor Atilla Yayla. Yeni anayasa da hak ve özgürlükler meselesini, Türkiye'nin çok zor zamanlarında hak ve özgürlük mücadelesinde saf tutmuş, daha özgür bir toplum için statükoya karşı durmaktan da çekinmemiş bir isim olan Atilla Hocamızdan dinleyeceğiz. Ben Atilla Hocamızı aradığımda ve davet ettiğimde dedim ki “Hocam konuyu sormayacak mısınız bana?”, “Ben bildiğimi anlatırım” dedi. Biz de onu bildiğini anlattığı için seviyoruz zaten. Sözü Atilla Hocamıza bırakıyorum. Buyurun Hocam.

■ **PROF. DR. ATILLA YAYLA**
İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi

Teşekkür ediyorum Mustafa Bey.

“Acaba anayasaların ideolojisi olmalı mı olmamalı mı?” tartışmasıyla başlamak istiyorum. Aslında daha önceki oturumda Şükrü Hoca bu konuyu gündeme getirdi. Hemen hemen tüm anayasa hukukçuları arasında bir mutabakat vardır: Anayasanın ideolojisi olmaz, anayasa ideolojiler dışında bir metin olmalıdır. Hatta bir ara “İkinci Cumhuriyet” “propagandası” yapan Mehmet Altan gibi şahıslar devletin tamamen teknik bir aygıt olduğunu ve bu şekilde düşünülmesi ve çalışması gerektiğini söylemişlerdi. Bu tamamen yanlış bir görüştür. Devlet siyasal bir aygıttır ve siyasi bir felsefeye dayanmak mecburiyetindedir. Devletin siyasi felsefeye dayanması meselesi ister istemez devlette ideoloji meselesini gündeme getirir. Ben katılımcılara sorayım, mesela komünizmin resmî ideoloji olduğu bir anayasayı ister misiniz? Herhalde istemezsiniz. Faşizmin resmî ideoloji olduğu bir anayasa ister misiniz? İstemezsiniz. Dolayısıyla otomatikman anayasacılık geleneğinden, anayasal yönetim geleneğinden bazı ideolojileri dışlamak mecburiyetindeyiz.

Aynı şekilde anayasacılık bazı ideolojilerle de iç içedir. Açık söylemek gerekirse demokratik bir anayasanın ideolojisi liberalizm olmak

mecburiyetindedir. Liberal demokrasi kavramı da zaten bunu göstermektedir. Şüphesiz anayasada yer alması gereken liberal değerler meta değerler haline geldiği ve aşağı yukarı her ideolojik çizgi tarafından savunulabildiği için bu gerçek gözden kaçmaktadır ama gerçek budur. Çünkü anayasal yönetimden bahsetmek anayasacılığı esas almaktır. Anayasal yönetim tarihi de büyük ölçüde liberalizmin tarihiyle aynı şeydir.

Şüphesiz, bu, şu soruyu akla getirir: Acaba liberalizmin anayasanın resmî ideolojisi olması liberal değerlerin insanlara dayatılması gibi bir sonuç yaratır mı? Çünkü, komünizmin resmî ideoloji olması komünist değerlerin dayatılması anlamına geliyor veya faşizmin resmî ideoloji olması faşizmin dayatılması anlamına geliyor. Bence gelmez, çünkü liberal demokrasinin özü olan, liberalizmin savunduğu değerler çerçeve değerlerdir. Muhtevası bireylere bırakılmış değerlerdir. Bu çerçeve bunlar herkese tanınan haklar teşkil eder, bu hakların nasıl kullanılacağı insanların kendi tercihlerine bağlıdır.

Mesela özgürlük, din özgürlüğü diyelim... Din özgürlüğü, insanların istediği dini benimsemesi veya benimsememesidir. Bunun bir anayasal hak haline getirilmesi insanlara şu veya bu dini benimsemek konusunda baskı yapmak anlamına gelmez, tam tersine, onlara tercih yapma imkânı vermek anlamına gelir. Dolayısıyla, anayasa hukukçularının iddiasının tersine, ben, anayasanın, demokratik bir anayasanın - her ülkenin anayasası var ama anayasa adını almayı hak eden anayasanın- liberal değerlere dayanmak mecburiyetinde olduğu kanaatindeyim. Bu da bizi otomatikman mevcut anayasayı sorgulamaya itiyor. Mevcut Türkiye anayasası bütünüyle liberal değerlere dayanmıyor. Karma bir anayasa. Bu anayasanın en önemli problemi anayasanın resmî ideolojisi. Bu resmî ideolojinin adını zikretmeye gerek yok, ne olduğunu biliyorsunuz. Aslında bu resmî ideoloji sadece anayasada boy göstermiyor. Mesela Milli Eğitim Kanunu, YÖK Kanunu başta olmak üzere çeşitli kanunlara da serpiştirilmiş vaziyette.

Bugün 20 yıldır iktidarda olan bir partinin döneminde birçok bakımdan antidemokratik, yarı otoriter, yarı totaliter bir ideolojiye inanan insanlar yetiştirmeye devam eden bir eğitim sistemiyle iç içeyiz. Dolayısıyla da bu gerçeği görmek mecburiyetindeyiz. Eğer anayasanın insan haklarına gerçekten saygı gösteren, insan haklarını gerçekten tanıyan bir anayasa olmasını istiyorsak, anayasanın mevcut resmî ideolojisinden arındırılması ve liberalleştirilmesi gerekir.

Bu şüphesiz dile getirilmesi kolay olan ama yapılması zor bir husus. Şükrü Hoca bunu söylemeye biraz yaklaştı. Bu belki de insanların dile getirmekten pek mutlu olmadığı bir şey. Aramızda bunun böyle olmadığına inananlar da olabilir. Ama benim kesin kanaatim odur ki anayasanın insan haklarına saygılı bir anayasa olması resmî ideolojiden arındırılmasına bağlı, çünkü bugünkü anayasanın resmî ideolojisi insan haklarını esas almamaktadır. Bir tepeden inme modernleşme projesini esas almaktadır, bir ideal birey ve ideal toplum tanımı yapmaktadır. Aşağı yukarı bütün toplumsal problemlerle de bu ilişkilidir, mesela Kürt meselesi doğrudan doğruya bu zihniyetin bir eseri olarak boy göstermiştir. Dolayısıyla bu noktanın altını kalın kalın çizmekte fayda var. Bu, anayasanın başlangıç bölümünün böyle olmasını da gereksiz hale getirir. Yani anayasada başlangıç bölümü olması ve anayasanın bir şahsa atıfta bulunması da ayrıca bir problemdir. Hemen hemen dünyada hiçbir demokratik ülkenin anayasası bir şahsa atıfta bulunmaz ama bizim anayasamız daha başından bu pozisyonu alıyor ve ne olduğunu belli ediyor.

İkinci nokta yine tartışmalı bir nokta. İnsan hakları deyince aklımıza ne gelmelidir? İnsan hakları deyince, şüphesiz, akla klasik haklar gelmelidir. Şu sıralarda anda hak kavramı çok büyük ölçüde esnetilmiş vaziyette. Anlam kaybına uğramış vaziyette. Mesela ikinci kuşak haklardan, üçüncü kuşak haklardan bahsediyoruz. Mesela hayvan haklarından bahsediyoruz, bunu ne kadar usulüne uygun yaptığımız da bir tartışma konusu. Hayvan hakları taraftarları hayvanlarla insanların eşit olduğu ve insanların hayvanlara ikinci sınıf bir tür olarak muamele etmemesi gerektiği yolunda, bana göre saçma sapan, görüşler ileri sürüyorlar. Yani insanla hayvanı aynı kategoride değerlendirmeye yöneliyorlar. İnsan insandır, hayvan hayvandır. İnsan düşünür, akıl eder, organizasyon yapar, üretim yapar, kural üretir, sosyal düzen üretir. Bu vasıfların hiçbirisi hayvanlarda yoktur. Olduğu düşünülen arılar ve karıncalar gibi hayvan topluluklarında da çok ilkel seviyede vardır. Dolayısıyla, istesek de istemesek de olabildiği kadarıyla insan dünyanın efendisidir. Şüphesiz bu insanın hayvanlara keyfi ve kötü muamele etmesini gerektirmez ve meşrulaştırmaz, ama hayvan hakları kavramı bir hak kavramının istismarı anlamına geliyor.

Bu kadar ağır olmakla beraber bir istismar da iktisadi ve sosyal haklarda ortaya çıkıyor. Şimdi hak dediğimiz şey insanların doğuştan sahip olduğu, insan olmaktan dolayı sahip olduğu ve diğer insanlara

yük bindirmeyen bir özellikler silsilesidir. Mesela bizim özgür olmamız bizim dışımızdaki insanların bizim için bir pozitif yükümlülük gerektiren bir edim altına girmelerini gerektirmez, sadece bizi engellememelerini gerektirir. İnsanın din özgürlüğüne sahip olması bizim bir dini inanca sahip olmamız için bize ibadethane sağlanması, efendim bir kutsal kitap sağlanmasını gerektirmez, sadece bizim kendi yolumuza gitme hakkımızın diğer bireyler tarafından keyfi biçimde engellenmemesini gerektirir. Böyle bakıldığında insan hakları adını almaya asıl layık olan klasik haklardır. Klasik haklar deyince aklınıza ne geliyor? Hayat, hürriyet, mülkiyet hakları geliyor ve toplum içerisinde yaşamaktan dolayı bunlar bir bileşim ve karışım olarak doğan din ve vicdan hürriyeti, ifade hürriyeti, basın hürriyeti, seyahat hürriyeti, yerleşme hürriyeti, ihmal edilen bir hürriyet çeşidi olarak özel mülkiyet edinme, iş kurma, meslek seçme, mesleği icra etme, şirket kurma, şirket dağıtma, birlikteliklere girme çıkma gibi haklar geliyor. İnsan hakları deyince aklımıza ilk gelmesi gerekenler bu haklardır.

Tarihi gelişimi içerisinde de bu haklar zaten böylece bilinmiştir. Ama akan zaman içerisinde iktisadi ve sosyal haklar diye bir kategori gündeme gelmiştir. İnsanın iş sahibi olma hakkı, konut sahibi olma hakkı, ücretsiz tedavi görme hakkı, ücretsiz eğitim alma hakkı gibi haklardan bahsedilmiş ve bu haklar klasik haklarla aşağı yukarı aynı seviyede görülmüştür. Burada büyük bir yanlışlık vardır; yanlışlık 2-3 noktadan izah edilebilir. Birincisi, klasik haklar diğer insanlara bir pozitif yükümlülük bindirmez. Yani bireylerin negatif özgürlüğünü kullanması diğer insanlara bir pozitif yükümlülük bindirmez, sadece hareketsiz kalmalarını gerektirir, özgürlüğünü kullanan insanları engellememelerini gerektirir. Ama iktisadi ve sosyal haklar dediğimizde başka bir kategoriyle karşı karşıyayız. Mesela konut sahibi olma hakkı: benim konut sahibi olmam eğer başka insanlara bir pozitif yükümlülük bindiriyorsa o hak değildir. Bu hak şüphesiz talep devlete yöneltileceği için devlet tarafından sağlanacak bir şeydir ama devlet netice itibarıyla bunun bedelini insanlardan almak mecburiyetindedir. İkincisi, bir hak ya vardır ya yoktur. Bir hak varsa herkes için vardır, yoksa kimse için yoktur. Mesela hürriyet ya herkes için vardır ya hiç kimse için yoktur ama konut sahibi olma hakkı herkes için yoktur; bazı kişiler için vardır, bazı kişiler için yoktur. Mesela devletin bütün insanlara konut sahibi olma hakkını verdiğini düşünelim. Bunun için bir sıra yaptığını düşünelim, diyelim ki 25 sene içerisinde herkesi konut sahibi etme hedefine gidiyor, ama birinci yılda sahip olanlarla 25.

yılda sahip olanlar arasında muazzam farklılıklar olacaktır. Dolayısıyla bence yeni anayasada iktisadi ve sosyal haklar kategorisinin olmaması daha yerinde olur.

Peki bu haklar nasıl düzenlenecek? Bu haklar kanunlarla düzenlenebilir. Yani bir anayasanın basit olması, kısa olması, açık olması, net olması gerekir ama bizdeki gibi anayasaya her şeyi doldurursanız, her şeyi boca ederseniz kazuistik anayasa adı verilen metne ulaşırsınız ama o metin gerçek anlamda anayasa olmaz. Dolayısıyla iktisadi ve sosyal hakların anayasada yer almasının doğrusu ben isabetli bir görüş olmadığı kanaatindeyim.

Şimdi bu görüşlerin her ikisinin de siyaseten zorluklar içerdiğinin farkındayım. Mesela AK Parti büyük bir ihtimalle resmî ideolojinin tasfiyesi ve resmî ideolojinin liberalleştirilmesi noktasında bir adım atmayacaktır veya atamayacaktır, çünkü bu konsensus alanını daraltabilir. Bunun mutlaka böyle olmaması gerektiğini düşünen insanlar ve gruplar vardır, onlarla uzlaşma mecburiyeti bu adımı atmayı geciktirebilir veya engelleyebilir. İktisadi ve sosyal haklar konusunda da öyle. Hatta korkarım yeni anayasada hayvan hakları gibi bir terimin de yer alması ihtimali var. Yani sadece klasik haklarının sayılması ve diğer hak kategorilerinin kanunlara bırakılmasını talep ederken hayvan hakkı gibi hak olmadığı bana göre aşikâr olan şeylerin de anayasaya girmesi ihtimali var. Neden? Burada da siyasi baskı var, çünkü iktidarlar siyaseten ya toplumun hoşuna gitmeyecek yahut da geniş toplum kesimlerinin hoşuna gitmeyecek, onların oy tabanını daraltabilecek adımlar atmaktan çekinirler. Mesela köpek meselesinde bunu görüyoruz. Eminim ki Tayyip Erdoğan bu köpek meselesinde insanların korunması ve köpeklerin sokaklardan temizlenmesi gerektiği konusunda benimle hemfikirdir, ama ben bunu rahatça söylerken Tayyip Erdoğan bunu rahatça söyleyemez. Çünkü bunu söylemesi demek belli bir oy tabanını karşısına alması demektir. Ama aydınların ve entelektüellerin görevi de doğru bildiğini söylemek ve izah etmektir. Benim de aşağı yukarı yapmaya çalıştığım, bütün hayatım boyunca yapmaya çalıştığım da bundan ibarettir. Dolayısıyla, toparlayacak olursak, anayasa mutlaka resmî ideolojiden arındırılmalıdır; sert otoriteryen, yarı totaliteryen resmî ideoloji tasfiye edilmelidir ve yerine liberal ilkelerden oluşan bir anayasa yapılmalıdır. İkincisi de haklar kategorisi çok dikkatli bir şekilde tanzim edilmelidir. Teşekkür ediyorum.

DR. YAKUP LEVENT KORKUT
İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi

Mustafa Akış:

Atilla Hocamıza biz de çok teşekkür ediyoruz, ağzına sağlık Hocam.

Değerli Dinleyiciler, tabii bir rejime demokratik unsurunu veren en önemli hususlardan birisi de serbest seçimlerle oluşmuş bir parlamento, yasama fonksiyonu. Dünyada parlamento tarihleri açısından bakıldığında çok zengin bir literatür ve tecrübe de var. Türkiye Cumhuriyeti'nin de Türkiye Büyük Millet Meclisine bakıldığında çok ciddi bir etkinliği var ve müstesna bir örnek dünyada da Kurtuluş Savaşı'nı tüm demokratik ölçülerde gerçekleştirmiş ve bu yönüyle de "Gazi" unvanını almış bir Meclisimiz var. Tabii yasama dünyada sürekli tartışılmış ve aslında şöyle bir yere de oturtulmuş: İsviçreli yazar De Lome'un dediği gibi "İngiliz Parlamentosu kadını erkek erkeği kadın yapamaz, bunun dışında her şeyi yapabilir" diye yasamaya da çok ciddi erkler arasında bir öncelik atfedilmiş. Şimdi biz de bu tarihsel süreçten baktığımızda, bu hukuki gerçeklik üzerinden baktığımızda "daha etkin bir yasama fonksiyonu yerine getirecek, demokratik temsili güçlendirecek ve denge ve denetleme sistemine katkı sunacak bir yasama organı yeni anayasada nasıl ele alınmalıdır" sorusunu, anayasa hukuku alanında yapmış olduğu çalışmalarla tanıdığımız bizim de

çalıştaylarımıza çok kıymetli katkılar sunan Levent Korkut Hocamızdan dinleyeceğiz. Hocam buyurun.

Dr. Yakup Levent Korkut:

Kuvvetler ayrılığı sisteminin üç unsurundan biri yasama ve yasamanın geçmişine baktığımızda anayasacılık hareketinin başı ve anayasacılık hareketinin üretmiş olduğu somut anayasal düzenlemelerin başından beri yasama ile ilgili düzenlemeler, anayasal düzenlemelerin önemli bir bölümünü oluşturuyor. Fakat geçtiğimiz 200 yılı aşkın süreç içerisinde yazılı anayasalar tarihine baktığımızda yasama organı da hep sabit kalmadı ve o da aslında bir değişim geçirdi ve kuvvetler arası ilişkiler de aslında bir anlamda değişim geçirdi. Neler değişti, neler kaldı, bakalım. Bir kere üç kuvvet, üç temel kuvvet ve bunların birbirlerinden ayrı ellerde örgütlenme modeli günümüzde de devam ediyor. Yani kuvvetler ayrılığının ana çatısı yerini koruyor. Fakat yasama organında özellikle, konumuz olduğu için, birtakım değişimler olduğunu görüyoruz.

Anayasacılık hareketinin başlangıcında şöyle bir tartışma var aslında: parlamentonun üstünlüğü mü, parlamentonun diğer kuvvetlerle eşitliği mi? Avrupa kökenli anayasacılıkta parlamento hep üstün görülmüştür. Bunun tabii pratik bir nedeni var. Avrupa monarşiden geçiş yaparken yani mutlak monarşiden meşruti monarşiye dönüşürken burada halkı temsil eden asıl yer parlamentodur. Dolayısıyla Avrupa kültürlerinde parlamentoya aşırı bir önem verilmiştir ve halk kendisini parlamentoyla özdeşleştirmiş, krala karşı parlamentoyu öne çıkarmıştır. Şunu da hatırlayacak olursak İngiltere gibi ülkelerde uzun bir müddet yargı aslında kralın atadığı kişilerle sürdürülmüştür. İngiltere’de 2010 yılında Lordlar Kamarası, yüksek mahkeme vasfını yitirdi. Yani çok uzun bir süreçte aslında yargı da tamamen kralın ya da monarşinin uzağında olmamış, bu nedenle parlamentonun rolü çok abartılmıştır diyebiliriz; en üstün, diğer kuvvetlerin de üstünde bir kuvvet gibi görülmüştür. Buna karşılık Amerikan anayasacılığında monarşik bir yapı zaten olmadığı için Amerika’nın kurucuları, anayasal sistemin kurucu babaları asıl kaygı olarak hem yürütmeyi hem yasamayı birbirine denetleterek ikisinin de dominasyonunun oluşturabileceği zararlardan kaçınma fikri ortaya çıkmıştır. Bu “Amerikan tipi başkanlık sistemi” dediğiniz başkanlık sistemi de o dönem ilk kuruluşunda özü itibarıyla buna dayanıyordu. Amerika’nın

kuruluş yıllarında Avrupa modelini savunan birtakım düşünürlerin görüşleri de çok yer bulmamıştır. Yani yeni bir model olarak parlamento ve yürütmenin eşitliği fikrine dayalı bir sistem oluşturulmuş ve bunlar birbiriyle kapıştırılarak adeta birbirlerini denetleyeceği bir model ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın ilerleyen dönemlerde daha değer kazandığını ve parlamentonun üstünlüğü fikrine dayalı Avrupa'nın da büyük bir kısmında yavaş yavaş -örneğin anayasa yargısının gelişmesi parlamento işlemlerinin de yargı denetimine tabi olması gibi gelişmelerle- azaldığını ve bugün dünya örneklerinde daha çok eşitliğe doğru kayıldığını görüyoruz. Bu eşitlik anlayışının daha da ileriye gidebileceğini söyleyebiliriz. Çünkü halen parlamentonun üstünlüğü anlayışına sahip yerler var.

İkinci önemli gelişme, yasama organının genel kurul çalışmalarıyla sürdürüldüğü bir modelden komisyonlarla çalıştığı bir modele geçmiştir. Özellikle 20. yüzyılın başından itibaren yasama organları artık genel kurulun toplandığı partilerin soldan sağa dizildiği ve el kaldırıp indirdikleri bir ortam olmak vasfını daha teknik çalışmalar yapan, komisyonlar eliyle yasaları tartışan ve sonucu genel kurula taşıyan bir modele dönüştüklerini görüyoruz. Bu da aslında günümüze kadar özellikle 20. yüzyılda giderek gelişen ve komisyonlar eliyle parlamentoculuk anlayışını zenginleştiren örnekler var. Bunun da altını çizmek gerekir. Son yüzyılda ne oldu dersek, özellikle bunu gelişmelerden biri olarak söyleyebiliriz. Yüzyılın başında bir Amerikan başkanı, genel kurul çalışmalarından ziyade komisyon çalışmalarıyla bir parlamentonun işlevini görebileceğini ifade etmişti, o tarihten bu yana da bu alanın birçok ülkede geliştiğini görüyoruz.

Bir başka gelişme, yasama organı bazında bir başka gelişme, olumsuz bir gelişme olarak da bakabiliriz. Çağımızda küreselleşmenin getirdiği etkilerden biri de ulusal karar alma mekânizmalarının, yasa yapımı mekânizmalarının önemini kısmen yitmesidir. Özellikle "iktisadi alan" başlığı olmak üzere birtakım alanlarda uluslararası düzenleme mekânizmalarının yaratmış olduğu hukuk kuralları, uygulanan hukuk kuralları haline gelmiştir. Dolayısıyla yasamanın istese de müdahale edemeyeceği bir başka hukukun oluştuğunu görüyoruz dünyada. Kaldı ki yeni kurulan uluslararası mekânizmalar doğal olarak yasamadan çok yürütmeyi dahil eden mekânizmalardır. Örneğin G-20 ya da benzeri mekânizmalar... Bu mekânizmalarda aktif olarak

yer alanlar orada bulunan yürütme organı ve yürütme organı temsilcileridir. Burada yasama organını daha pasifleştiren ve geriye getiren bir etki olduğunu söyleyebiliriz.

Dördüncü olarak parlamentolardaki gelişmelerin önemli bir boyutunu da şu oluşturmaktadır: Parlamentolar çalışmalarını sürdürürken süreç içerisinde özellikle insan hakları alanında denetim ve gözetim faaliyetlerini artırmışlardır. Daha denetleyici vasıflara sahip bir parlamento modelinin ortaya çıktığını görüyoruz. Yasama faaliyetinin, yani kanun üretiminin yanında özellikle yürütme organını denetleyen bir yapıya kavuşması ve bu yolların zenginleşmesi yine son yüzyılda karşımıza çıkan durum. Bu açıdan bakıldığında, “Türkiye’de parlamento nerede” diye sorarsak, parlamentonun Türkiye’de pasif bir konumda olduğunu görüyorum yani yeterince aktif bir konumda değil. Bunun nedenlerine girmeyeceğim fakat daha çok sonuçları açısından bakacağım. Birkaç örnek vermek isterim. Denetim açısından baktığımızda başka parlamentolarda örneğin yürütme organının icraatını denetleyen, mesela bakanı çağırarak ona sorular soran, cevaplar alan, bunu şeffaf ve halka açık bir biçimde yapan parlamento modelleri var dünyada. Yani başkanlık sistemlerinde, örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde bunu görüyoruz. Böyle bir model Türkiye’de yok henüz. Yani parlamentonun giderek yürütme organını denetleyici boyutunu geliştiren bir modele ihtiyacımız var ki parlamento yürütme ilişkilerinde o dinamizm sağlansın. Yani durgunluk aslında yürütme-yi de olumsuz etkileyen bir faktör. Yani yürütme ne kadar aktif güçlü diyorsak, güçlü yürütme ancak güçlü bir parlamentoyla oluşuyor. Yani siyasetin tartışılması, konuların meselelerin birlikte ele alınması ve buradan bir dinamizm oluşması gerekir ki yürütme ve parlamento birbirini adeta tetiklesin ve güçlensin. Burada parlamentonun zayıf kalması aslında yürütmenin de zayıf kalması anlamında bir sonuç yaratıyor.

Bir başka önemli faktör komisyonlar. Evet bizim listeye baktığımızda da Avrupa’yla isimleri aynı olan, özellikle, Alman parlamento sistemiyle isimleri aynı olan bir komisyonlar silsilesi var. Fakat bunlar ne kadar etkili, ne kadar aktif, ne kadar müdahale edebiliyorlar? Bir örnek vereyim: İnsan Hakları Komisyonu işte yasamanın önemli komisyonlarından birisi. 27. dönemde 102 tane taslak gönderilmiş hiçbirinin hakkında görüş vermemiş. 102 taslak metin geliyor komisyona, ikincil

komisyon olarak hiç görüş vermiyor. Bir pasifizmi, bir etkisizliği gösteriyor. Bunların nedenleri araştırılmalı, komisyonları nasıl canlandırabilir ve nasıl daha aktif hale getirebiliriz? Çözümlerinin bulunması gerekir. Tabii anayasa dediğimiz zaman -bir soru da sorulmuştu zaten daha önceki oturumda Şeref Bey sormuştu galiba - sadece anayasanın kendi metni değil iç tüzük ve diğer bazı önemli kanunlar da bu kapsamda düşünülmeli. Dolayısıyla bence yasamanın iç tüzüğü de kapsamlı bir değişikliğe uğratılmalı. 1973 yılından beri gelen ve onun felsefesini taşıyan bir iç tüzük var karşımızda. Bunun artık iyi örnekler düzeyinde gelişmiş bir hale getirilmesi, eksikliklerinin giderilmesi gerekir. Bazı komisyonlar yasayla, bazıları iç tüzükle düzenlenmiş.

Bir başka önemli gelişme dünyada parlamentolarda giderek artan sivil toplum katkısı. Yani katılımcı demokrasi. Katılımcı demokrasinin yaygınlaştırılması gerekiyor. Bu komisyon çalışmalarıyla sivil toplumun birlikte düşünülmesi gerekiyor. Yine bu açıdan baktığımızda son dönemde -Atilla Bey kızdı ama- Hayvanları Koruma Yasası'na ek getirilen bir düzenleme var. 2021'de komisyon düzeyinde sadece sivil toplum çağırılmış. Dolayısıyla sivil toplumla bu komisyonların birlikteliğinin artırılması, daha fazla sivil toplum inisiyatifinin kullanılması, halkla parlamento çalışmalarını bütünleştirme açısından çok önemli olacak, komisyon çalışmalarını da zenginleştirilecektir. Mutlaka bu komisyonların çalışma türünün ve dinamizminin artırılması gerekiyor. Çağımızın parlamentoları komisyon ağırlıklı parlamentolar, genel kurul ağırlıklı parlamentolar değil. Genel kurul sonucu söylüyor aslında. Siyasi irade orada "tamam" ya da "tamam değil" diyor ama onun hazırlığı komisyonlarda gerçekleşiyor. Parlamento halk katkısının bir başka boyutu da halkın yasa teklifi sunabilmesi, milletvekilini geri çağırabilmesi vesaire gibi kurumlar bunları dünyada inceleyip -uygulanan ülkeler var çünkü- oradaki sistemleri inceleyip buralardan da ilham alan düzenlemeler yapılabilir. Burada amaç halk-parlamento yakınlığını artırmak ve sağlamak olmalıdır.

Tabii tüm bunları yaparken bir de insan hakları açısından parlamentonun rolü çok önemli ona değinmek gerekir. Aslında parlamentoda her komisyonun bir insan hakları komisyonu olduğunu söylemek lazım. Bizde bu açıdan da önemli problemler, sıkıntılar var. Düzenlemeleri inceleyen, etkisini araştıran ve sonuçlarını ortaya koyan ve uygulamayı izleyen bir parlamento... Yasalar nasıl uygulanıyor bu uygulamayı izleyecek ve raporlama yapacak. Yasaların uygulaması ne-

reye gidiyor? Bize bunu anlatacak topluma sunacak bir parlamento ihtiyacımız var, sadece yasa yapıp bırakan değil. İyi bir yasa yapmış olabilirsiniz ama uygulaması çok kötüdür. Anayasa Mahkemesinin “hükmün açıklanmasının geri bırakılması” ile ilgili kararı aslında buna işaret ediyor. Orada Anayasa Mahkemesi de sıkıştı yani mecbur kaldı bir anlamda iptal kararlarını vermekte. Halbuki parlamento burada devreye girse, bir inceleme yapsa, bu “hükmün açıklanmasının geri bırakılması” kurumunu biz getirdik ama uygulama ne yapıyor, ne düzeltme gerekiyor bunu izlese çok daha iyi bir verim alabileceğiz.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Tüm bu düzenlemelerin yapılması için aslında anayasada buna uygun bir altyapının ilkeler düzeyinde oluşturulması lazım, yani böyle somut kurallarla değil ana ilkeler düzeyinde oluşturulması lazım. Bu çizdiğimiz çerçeve ve dünyadaki gelişmeler nasıl ilkelere dönüştürülebilir, biz bunları nasıl anayasaya yansıtabiliriz, diye düşünmek lazım ve ona dayalı yeni bir iç tüzük oluşturmak gerekir.

Bir şeyi de unutmamak gerekir: Mevcut anayasada önemli bazı hususlar var ama orada da uygulanmayan hükümler olabiliyor. Mevcut anayasanın uygulanmayan hükümlerini niye uygulamıyoruz, bunu da sorgulamak gerekir. Bir örnek vereceğim: Anayasa'nın 23. maddesinde “yurt dışına çıkma özgürlüğü ancak hakim kararıyla sınırlanabilir” diyor, ama bizdeki uygulamada idari kararlarla yurt dışına çıkmayı engelleyebilen bir yapı var, yasal bir yapı var. Bunların da giderilmesi gerekir. Yoksa siz mevcut anayasanın maddelerini nominalleştirirseniz nasıl bir normatif anayasa, yeni anayasa yapacaksınız? Bunları da gidermek ve o uygulanmayan meseleleri de eğer gereksizse çıkarmak, gerekliyse uygulanır hale getirmek gerekir.

Son cümlem, bütün bunlar için aslında belli bir kitleye dayalı bir anayasal düzenleme yapmak gerekir. Eğer 100. yılda bir anayasa yapılırsa bunun önemi daha da fazlalaşıyor. Yani bu anayasaya toplumun önemli bir kısmının, kalıcılığı ve geleceği uzun bir süre götürebilmesi açısından kutuplaşmadan “tamam” demesinin çok büyük bir önemi var. Bunu yapabilecek miyiz? O konuda bir söz söylemek istemiyorum ama ideal olanı bu. Yani gerçek bir uzlaşıya dayalı bir anayasa ortaya koyabilme becerisi. Bunu göstermek gerekiyor. Zor bir iş ama buna da girişmek gerekiyor çünkü Türkiye geldiği nokta itibarıyla, -konuşuldu galiba Haluk Hoca söyledi- dünyada belli bölgeler var

ve bu bölgelerin lider ülkeleri var, bunlardan birisi olma durumunda. Böyle bir yapının gelişebilmesi için gerçekten rasyonel ve işleyen bir modele ihtiyaç var. Yoksa sorunlar bu devletler için daha da büyüyecektir. Belli bir yükü, belli bir sorumluluğu olan devlet yapıları bunlar. Çevreden çıkmış ama belli bir noktaya da gelmiş devletler. Türkiye bunu da hesaba katmalı ve buna göre bir anayasal sistem oluşturmalı.

Sağ olun dinlediğiniz için.

■ **PROF. DR. HAMİT EMRAH BERİŞ**
Polis Akademisi Öğretim Üyesi

Mustafa Akış:

Levent Hocama kıymetli görüşleri için, çizdiği çerçeve için çok teşekkür ediyoruz.

Yasama açısından bakıldığında aslında en önemli kısmı belki iç tüzük meselesiydi. 1980 İhtilali'nin, 12 Eylül Muhtırası'nın bile değiştirmedığı bir iç tüzük şu an cari olarak önümüzde. Anayasada belki düzeltmeler yaptık ama iç tüzük hala bu şekilde duruyor ve özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nden sonra uyumlu hale getirmemiz gerekiyor. O konuda da eksikiz. Bu işaretler nedeniyle Levent Hocama çok teşekkür ediyoruz.

Değerli Dinleyiciler, tabii 20. yüzyıldan sonra teknolojinin gelişmesi, ihtiyaçların çeşitlenmesi, beklentilerin artması devlet içerisinde yürütmenin fonksiyonunu da daha özel hale getirdi, yürütmeyi daha güçlü hale getirdi. Biraz önce Levent Hocamın konuşmasında bahsettiği gibi yasamanın bir gölgesi halinde olan icra heyeti daha dominant bir erk haline geldi, hatta parlamenter sistemler bile nasıl rasyonelleşebilir tartışmaları oldu, yarı başkanlık ortaya kondu, Amerika başkanlık sistemi daha çok yayılmaya başlıyor. Dolayısıyla güçlü yürütme dönemine girdiğimiz bir andayız. Bugün demokratik işleyişte

esasen vatandaşın en çok muhatap olduğu, talepte bulunduğu ihtiyaçlarını karşılamaını beklediği organ da yürütme erki. Dolayısıyla onun istikrarı ve başarısı bütün bir siyasal rejimin istikbaline de etki edebiliyor. Bu bağlamda Türkiye'nin geçmiş hükümet sistemi tartışmaları ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi tecrübesinden de yola çıkarak “Yeni Anayasada Yürütme Organı” başlığını yine bir başka değerli hocamızla, Profesör Doktor Hamit Emrah Beriş Hocamızla konuşacağız. Hamit Hocam Polis Akademisinde Başkan Yardımcısıyken geçtiğimiz günlerde YÖK Denetleme Kurulu Başkanlığına atandı. Kendisini bu vesileyle tebrik ediyoruz. Sözü Hamit Hocama bırakıyoruz.

Prof. Dr. Hamit Emrah Beriş:

Teşekkür ederim Sayın Başkanım, hem söz verdiğiniz hem tebrikleriniz için. Öncelikle beni bu sempozyuma çağıran Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kuruluna ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığına teşekkür ediyorum.

Sürekli yeni anayasa tartışmalarını gündemde tutmak özellikle Cumhuriyetin ikinci asrına girdiğimiz bir dönem içerisinde Levent Hoca'nın da söylediği gibi değişen dünya dinamikleri çerçevesinde yeni bir anayasa yapmak elzem, dolayısıyla bu tartışmaları sürekli canlı tutmak gerekiyor.

Sayın Başkan şöyle bir soruyla başladı : “yürütme nasıl olacak?” Yürütme nasıl olacak sorusuna aslında “yürütme nasıl olmamalı” ile başlayabiliriz. Yani mühendislik biliminde -işte tersinden mühendislik diyorlar ya- 1982 Anayasası'nda aslında neler olduğunu ama bunların hangilerinin olmaması gerektiğini anlarsak bir bakıma bundan sonraki yol haritamızı daha net bir şekilde belirleyebiliriz. Şimdi 1982 Anayasası'nın hem yasama yürütme ilişkileri bakımından hem de yürütmenin kendi iç işleyişi bakımından ruhunu şekillendiren, ruhunu veren anahtar kelime “vesayet” esas itibarıyla. Anayasa çok vesayetçi bir anayasa, hatta şöyle söyleyebiliriz: 1982 Anayasası vesayetin hayata geçmesi bakımından türünün mükemmel örneği durumunda. Ama bu bir anda kendiliğinden çıkmış bir durum değil ya da anayasanın kendiliğinden ortaya çıkan bir özelliği değil; belli bir tarihi tecrübeye dayanıyor. Bunun için de çok kısa bir yolculuk yapıp 1960 Darbesi'ne ve 1961 Anayasası'nın hazırlanması sürecine şöyle birkaç cümleyle değinmek istiyorum.

1960 Darbesi'ni, 27 Mayıs Darbesi'ni yapanlar hatıralarında ortak bir noktadan bahsederler ya da kendilerine yönelik bir özeleştiriden bahsederler. Birkaç kişinin hatırasında farklı cümlelerle aynı ifade var, diyorlar ki, "Biz 27 Mayıs'ta ne yapacağımızı biliyorduk yani hükümeti devirmemiz gerektiğini düşünüyorduk, hükümeti nasıl devireceğimizi de biliyorduk ama 28 Mayıs'ta ne yapacağımızı bilmiyorduk." Gerçekten ne yapacaklarını bilmiyorlar, işte apar topar bir takım hocalar çağırıyorlar, kendilerine rehberlik yapmaları isteniyor ama bir süre sonra Cemal Gürsel şunu söyleyecek "Ya biz bu hocaları gözümüzde fazla büyümüşüz. Bunlardan biz çok parlak fikirler bekliyorduk hiçbir şey çıkmadı aslında..." ve apar topar esas itibarıyla 1961 Anayasası hazırlanacak ve yürürlüğe girecek. Şimdi 1961 Anayasası aslında 1982 Anayasası için bir kılavuz. Malum 1971 yılında birtakım değişiklikler oluyor, vesayet kurumları iyice güçlendiriliyor ama 1982 Anayasası esasında, daha doğrusu darbeciler esasında ne yapacaklarını biliyorlar ya da bilmek iradesiyle yola çıkıyorlar. Şimdi 12 Eylül Darbesi'nin yıl dönemindeyiz, hasbelkader bu konuda benim de çalışmalarım var. Şöyle bir durumla karşılaşıyoruz: Çok enteresan bir şekilde darbenin hazırlıkları aslında neredeyse Kenan Evren Genelkurmay Başkanı olduğu günden itibaren başlıyor. Hatta darbe için belirledikleri tarih bir sene öncesi. Bunda da çok enteresan bir anekdot var: Darbeyi yapanlar, işte darbeciler okunması için o gece 12 Eylül gecesi, 11 Eylül'ü 12 Eylül'e bağlayan gece TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu'na bir metin veriyorlar. Tabii Doğan Kasaroğlu yılların gazetecisi; bakıyor kağıtlar eski, sararmış, yani yeni yazılmış kağıtlar değil. Soruyor generale, ya diyor "hani burada ne var?" General diyor ki "biz aslında bir sene önce yapacaktık bu darbeyi." Hatta işte Temmuz ayında yapacak oluyorlar vazgeçiyorlar falan, birkaç neden var ama netice itibarıyla hazırlıkları çok önceden yapılmış bir darbe planıyla karşı karşıyayız. Nitekim anayasaya ilişkin çalışmalar da çok uzun süreli bir ekip çalışmasının ürünü olarak ortaya çıkıyor diyelim. İşte Danışma Meclisi ortaya çıkartılıyor ve esasında yapılmak istenen "bu vesayet kurumlarını biz sisteme nasıl yerleştiririz ve bunların kalıcı olmalarını nasıl sağlayabiliriz?" Şimdi Polis Akademisi'nde görev yaptık belli bir süre, Sayın Başkanım söyledi. Adli tıpçıların çok meşhur bir lafı vardır, "her temas iz bırakır" derler. Yani bunlar her işlenen suçun esas itibarıyla gelecekte birtakım izleri olacağı ve yakalanacağı noktasında bunu kullanıyorlar. Biz burada, "her darbe de vesayet bırakır gerisinde"

diyebiliriz. Çünkü darbecilerin şöyle bir niyeti yok: “Biz amacımıza ulaştık, ülke belli bir süre sonra demokrasiye dönsün ve ondan sonra stabil düzenli demokratik bir ülke devam etsin” demiyor darbeciler, tam tersine kendi iktidarlarının kurumsallaşması noktasında adımlar atıyorlar. Sadece birkaç vesayet makamından bahsedeceğim herkesin bildiği vesayet makamları, ama zaman zaman bunları unuttuğumuz için hafızayı tazelemekte fayda var.

İlk vesayet makamı Cumhurbaşkanlığı malum. Yani 1982 Anayasası aslında Cumhurbaşkanlığı makamını hem yürütme üzerinde hem de yasama üzerinde bir vesayet aracı olarak kullanıyor. Çünkü şöyle bir mantık görülüyor orada: “Cumhurbaşkanı aslında işte müesses nizamın benimseyeceği, her zaman müesses nizamın çizgisi doğrultusunda hareket edecek bir isim olacak.” Bu konuda referansları da var esas itibarıyla. 1960 Darbesi’nden sonra gelen bütün cumhurbaşkanları işte Kenan Evren de dahil olmak üzere asker olmuşlar. Dolayısıyla askerlerle uyumlu çalışabilecek bir cumhurbaşkanı ideali var ve bunun çok bariz bir örneği var. İşte bunun en bariz örneğiyle nerede karşılaşıyoruz? AK Parti dönemindeki 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in birtakım uygulamalarında karşılaşıyoruz. Aslında herkesin bildiği şeyler ama unutuyoruz dediğim gibi aradan da çok uzun zaman geçti. Birkaç tane rakam vereceğim size, çok fazla sıkmadan.

Yürütme üzerindeki vesayetle alakalıdır bu rakamlar; yasama durumu farklı. Ahmet Necdet Sezer, bakın 717 müşterek kararnameyi reddetmiş hükümete geri göndermiş, bunların 447 tanesi AK Parti dönemindeki kararnameler. Sadece ve sadece 17 tanesinde önerilen bürokratin gerekli yasal koşulları, hukuki koşulları taşımadığı gerekçesi ortaya konulmuş. Burada meşhur bir “Kapıcı İdris” olayı var. Belki hatırlayanlar olur o dönem basına yansımıştı, üst düzey bir bürokrat, yani zaten devlette uzunca süredir bürokratik yapan bir isim başka bir göreve, daha üst düzey bir göreve atanacak. Cumhurbaşkanlığı Köşkü’nden artık kim olduğunu bilmediğimiz birtakım görevliler geliyorlar adamın oturduğu apartmana, adamın karısının başörtülü olup olmadığıyla alakalı ya da işte gündelik yaşam pratikleriyle alakalı mevzuları kapıcısından soruyorlar. Kapıcı İdris diye birisi, 11 senedir kapıcılık yapıyormuş “iyi tanırım ben” demiş falan... Basına yansıyan böyle değişik, garip bir olay ve o kişi o göreve atanıyor sonraki süreçte. İşte başka bir rakam: Bakanlar Kurulu kararıyla yapılan 21 tane atamayı Sezer veto etmiş.

Bunun dışında, yasamayla alakalı vesayete baktığımızda Sezer 67 tane kanunu veto etmiş örneğin. Kendisi gelene kadar olan toplam veto sayısı 91. Yani kendisine kadar olan toplam veto sayısına yaklaşmış neredeyse Sezer. Bu vetoların da zaten 27'si Evren tarafından yapılmış. Yani neredeyse Sezer ve Evren bütün vetoları kapatmışlar. Bunların arasında 5 anayasa değişikliği vetosu söz konusu ve veto gerekçelerine baktığımızda da 15'i yerindelik ile ilgili, 38'i hukukilik ile ilgili, 14'ü de hem yerindelik hem de hukukilik ile ilgili. Neleri veto etmiş? Temel birtakım başlıklardan bahsettiğimiz gibi anayasa değişiklikleri var bunlarda, meşhur katsayı meselesini veto ediyor, azınlık cemaatleri vakıflarına mallarının iadesiyle alakalı daha sonra kabul edilen kanunu Sezer veto ediyor, başörtüsünü veto ediyor, özelleştirmelerle ilgili veto ediyor ve görevden ayrılmadan son vetosu da nükleer enerji santralinin kurumasıyla alakalı. Yani burada gördüğümüz gibi Cumhurbaşkanı, sistem üzerinde yerindelik denetimini içeren yani topluma gerçekten hesap vermesi gereken siyasetçileri hem hükümeti hem de yasama organını baypas edip yerindelik denetimini içeren bir veto süreciyle karşı karşıyayız.

Şimdi biz 2017'de sistemi değiştirdik. 2017'de Allah'tan bu iki başlılığı ya da çifte meşruiyeti üreten sistemden, garip sistemden kurtulduk. Neden garip diyorum? Biz zaten 1982 Anayasası'yla beraber hatta buna 1961'i de ekleyebiliriz, parlamenter sistem falan uygulamıyorduk. Bizim gerçek anlamda işte Anglosakson Hukuk Usulü, İngiltere usulü bir parlamenter sistemimiz olmadı zaten hiç, o dönem içerisinde de uygulamadık ama böyle sistemin kendi kendisini koruyacak birtakım mekânizmalar meydana getirdik, oluşturduk.

Bunun dışında, Cumhurbaşkanı dışında başka vesayet makamları da oluşturduk. Mesela 1961 analizleriyle oluşturulan 1971'de güçlendirilen Milli Güvenlik Kurulu meselesi var. Burada da yine çok enteresan bir durumdan bahsedebiliriz. Milli Güvenlik Kurulu aslında çoğu ülkede olan ama istisari mahiyetteki bir organ ve çoğu savunma işlerine bakıyor; çünkü savunma dediğiniz şey dış politikayla yakından bağlantılı, askerlerle dışişleri bürokratlarının ya da dışişleri siyasetinin iş birliği içerisinde hareket etmesini gerektiren bir durum. Ama bizdeki Milli Güvenlik Kurulu adından bile anlaşılacağı şekilde, çok geniş bir görevle hareket alanı biçmiş vaziyette kendisine. Şöyle söyleyeyim, ilk kurulacağı zaman "Milli Savunma Kurulu" adıyla kurulması teklif ediliyor ama daha sonraki süreçte "savunmanın" dar kapsamlı olduğu,

gerçekten amacın hasıl olması bakımından “güvenlik” ifadesinin kullanılması gerektiği fikri ortaya atılıyor ve ad değiştiriliyor bu şekilde Milli Güvenlik Kurulu oluyor. Milli Güvenlik Kurulu bir vesayet kurumu olarak sistemin üzerinde çok uzun dönemler boyunca devam ediyor. Yine anayasa değişiklikleriyle beraber sistem üzerindeki etkisi azaltıldı malum kurulun. Ama diğer taraftan şöyle bir durum var: Bakın bu tür kurumları, kurulları anayasaya yerleştirdiğimiz vakit bunlardan vazgeçmek ya da bunların yapısını revize etmek mümkün olmuyor. Bildiğim kadarıyla 2017 Anayasa değişiklikleri sürecinde Milli Güvenlik Kurulunun yapısı aslında değiştirilecekti ama bırakın yapısını adı bile değiştirilemedi, -Pardon 2017 Anayasa değişikliği değil 2018 Cumhurbaşkanlığı Sistemi'ne geçişten sonra- çünkü anayasada Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği şeklinde geçiyor. Şu anda hiçbir genel sekreterlik yok başka devlette. Bir standart geliştirmeye çalıştık 2018'de, Başkanlıklara dönüştürüldü Cumhurbaşkanlığına bağlı birimler. Ama bunun istisnası var, Milli Güvenlik Kurulu anayasada olduğu için.

İşte bunun dışında Yüksek Askerî Şura. Yine Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren olmasına rağmen 1982 Anayasası'ndan sonra adeta bir vesayet kurumu işlevini kazanmış bir yapı. Bunu sadece YAŞ kararlarının anayasal denetim dışında bırakılmasıyla sınırlamıyorum. Bakın dünyanın hiçbir yerinde ya da hiçbir bürokraside bürokratların kendilerinden sonra gelecek kişileri belirleme hatta kendilerinden sonraki 20 yıllık o bürokrasiyi belirlemek gibi bir hakları, böyle bir yetkileri yoktur. Ama YAŞ'ın ilk hali bunu içeriyordu. Dolayısıyla burada da birtakım değişimler birtakım dönüşümler yapıldı. Yapılması zorunluymuştu.

HSK meselesine girmiyorum, adaşım Hamit Bey zaten onunla alakalı konuşacak. Şuraya geleceğim son olarak, süremde bitiyor. Şimdi dedik ki 1961 Anayasası, 1960 Darbesi, 1980 Darbesi ve 1982 Anayasası için öğretici oldu. Biz de aslında yaşadığımız son 20 yıl içerisindeki demokratikleşme sürecini bir fırsat olarak kullanabiliriz. Buradan da biz birtakım dersler çıkarabiliriz. 1982 Darbesi'ne bir tersinden mühendislik işlettik ama diğer taraftan da bu dönem içerisinde halihazırda işe yarayan ve yaramayan kurumları bir bakıma revize edip -ama hiçbir vesayet kurumuna anayasanın çerçevesi içerisinde yer vermeyerek- bir değişikliğe gitmemiz zorunluluk arz ediyor. Sayın

Başkan sözü verirken söyledi, dünya değişiyor artık ve yarın ne tür değişikliklere, ne tür gerekçelere ihtiyaç duyacağımızı bilmiyoruz.

Bakın RTÜK diye bir kurumumuz var, anayasal bir kurum; şimdi RTÜK başlangıçtaki görev ve işlevlerinden Anayasa'nın kendisine verdiği yetkilerle çok daha farklı bir yere geldi ama şimdi RTÜK'ün statüsünü ve RTÜK'ün görevlerini Anayasa ile değiştirdiğimiz için aslında bir yasama organının yaptığı kanunlarla RTÜK'ün anayasal statüsü arasında bir çelişki ortaya çıkabiliyor. Örneğin internetle alakalı denetim yetkisini RTÜK'e veriyoruz. Şimdi anayasada RTÜK diye bir kuruluş olmasa zaten baştan hiç böyle bir sorunumuz olmayacak. Çok daha statik bir şekilde ihtiyaç duyduğumuz düzenlemeleri hızlı bir şekilde yapacağız ve bu şekilde hukuki uyumsuzluklara ya da çelişkilere yol açmayacağız. Dolayısıyla 1982 Anayasası artık işlevini doldurdu, bunu görüyoruz. 2017'den sonra günün gelişmelerine, çağın gerçeklerine çok daha uygun bir sisteme ulaştık biz. Şunu da söyleyeyim son olarak, 20 yıl önce belki 30 yıl önce yaklaşık 25 yıl önce benim bu mesleğe yeni başladığım dönemler içerisinde bu tartışmayı yapsaydık çok farklı şeyler söylüyor olabilirdik ya da hepimizin bakış açıları çok değişik olabilirdi ama dünya artık orada değil, dünya çok farklı yere geldi; yürütme organları güçlendi ve Türkiye'nin başından olmaz dediğimiz darbe tecrübesi de dahil olmak üzere pek çok olay geçti. Dolayısıyla bizim evet idealler bir taraftan önemli ama diğer diğer taraftan da çağın gerçeklerine, çağın gereklerine uygun bir şekilde yasama-yürütme ilişkisini düzenlememiz ve yürütme organlarını bu çerçevede anayasada değerlendirmemiz gerekiyor diye düşünüyorum.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim. Herkese saygılar sunuyorum.

■ DR. HAMİT YELKEN

Yargıtay Üyesi

Mustafa Akış:

Prof. Dr. Hamit Emrah Beriş Hocamıza çok çok teşekkür ediyoruz. Özellikle tarihsel olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşadığımız vesayet, kurumların vesayeti hatırlatmaları bizim yeni anayasa sürecimizde de çok önemli başlıklar olacak, çok önemli hatırlatmalar olacak. Çok çok teşekkür ediyoruz.

Değerli katılımcılar, son olarak tüm bu konuştuğumuz konular arasında üstlendiğimiz sunu itibarıyla en hayati diyebileceğimiz başlığı “yargı” oluşturuyor. Biz de yürütmenin bir parçası olarak yargıyı ve yargıçları çok seviyoruz. Gerçekten anayasanın temel hak ve özgürlüklerin garantisi ancak yargı organının elinde ete kemiğe bürünebiliyor. Yargının adaleti sağlayamadığı bir toplumda önce siyasal istikrar, ardından da giderek devletin varlığı tehlikeye düşüyor. Bu anlamda etkin bir yargı kurumunun tesis edilmesi devletler için gerçek bir beka meselesi diyebiliriz. Tarihsel açıdan da baktığımızda siyasetnamele- rin en çok vurgu yaptığı konu adalet ve yargı pratiklerinden oluşuyor. Bu yönüyle de yargı meselesi ve düzenlemesi gerçekten anayasada en ehemmiyetli başlıklardan bir tanesi. Bu çerçevede “Yeni Anayasada Yargı” konusunu hem akademik nosyonu olan hem de bir yargıç olan, bir önceki Anayasa Mahkemesi Başraportörü şimdi ise Yargıtay Üyesi

Sayın Dr. Hamit Yelken'le konuşacağız. Sözü kendisine bırakıyoruz. Buyurun.

Dr. Hamit Yelken:

Öncelikle Değerli Katılımcıları en içten saygılarımla selamlıyorum.

Ayrıca bu sempozyumu düzenleyen, gerçekten son derece anlamlı bir günde bu sembol mekânda sempozyumu düzenleyen herkese de çok teşekkürlerimi iletiyorum.

Beni konuşmacı olarak çağırdıkları için de şükranlarımı iletiyorum.

Şimdi az önce Hamit Hocam dedi ki “anayasal tartışmaları canlı tutmak gerekiyor.” Benim de aklıma şu geldi: son konuşmacı olarak benim de şu katılımcıları canlı tutmam gerekiyor çünkü inşallah konuşmamın sonuna kadar hala sizin de ilginiz canlı olur.

Efendim bugün acaba 2023 vizyonu ile yargı başlığı altında ne yapılabilir, bununla ilgili birtakım açıklamalar yapmak istiyorum. Tabii bunu söyleyince hemen akla bazı sorular geliyor, hatta buraya gelirken böyle bir sempozyumdan bahsettiğimizde birçok kişiden adeta bu soruların özeti olacak şekilde “Kanunlar önemli değil, anayasa değişiklikleri önemli değil, önemli olan uygulamadır.” gibi şeyler duydum. Evet bu düşüncenin bir haklılık payı var ama normatif düzenlemelerin hukuk düzenimiz üzerinde, benim sunumum bağlamında da yargı sistemi üzerinde, yargının adaleti tesis etme fonksiyonu üzerinde son derece önemli etkilerinin bulunduğu inananlardanım. Bu inancımı da sadece soyut olarak ifade etmek yerine örnekleriyle temellendirmek istiyorum. Bunun yapmak istememin nedeni şu: Biz buna gerçekten ne düzeyde inanırsak yeni anayasa ihtiyacını da o derecede destekleriz, bunun peşinden arzulu bir şekilde koşarız.

Şimdi efendim malumunuz az önce Hocam vesayet kurumlarından bahsetti. 1961 Anayasası'nın en önemli getirilerinden birisi Türk Anayasa Mahkemesinin kurulmasıdır, hatta hatırlatmak isterim ki Avrupa'da kurulan dördüncü Anayasa Mahkemesi, Türk Anayasa Mahkemesidir. Kuruluştaki kaygılar, saikler farklı olabilir. Gerçekten bir sistemi korumaya çalışan, halka rağmen ideolojiyi ayakta tutmaya çalışan bir anlayışla hareket edildiğine dair çok sayıda yazılar da yazıldığını biliyorsunuz. Ergun Özbudun Hoca mesela, bu konuda “kendisini

yaratan elitlerin ihtiyaçlarına uygun hareket eden bir yapı” olarak tanııyor Anayasa Mahkemesini. Fakat biz 2010 yılında Türk hukuk sistemindeki en büyük devrimlerden biri olan “bireysel başvuru”nun kabulüyle beraber Anayasa Mahkemesinde ciddi bir paradigma değişimi yaşandığını gözlemliyoruz.

Malumunuz Rousseau’ya kadar meşruiyetin tek kaynağı halktı ancak daha sonraki birçok siyaset bilimci şunu söyledi: Anayasa mahkemelerinin halkın temsilcilerinden oluşan parlamentoyu denetlemesi meşrudur. Neden? Çünkü artık meşruiyetin tek kaynağı halk değildir; meşruiyetin bir kaynağı da temel hak ve özgürlüklerin, insanların doğuştan itibaren sahip olduğu hakları devlete karşı, iktidara karşı koruyacak mekânizmaların devreye sokulmasıdır. İşte Anayasa Mahkemesi tam da hukuk devletinin yasama organı ve şimdilerde “bireysel başvuru”dan sonra yürütme organı karşısında bunun, bu ülkenin bu erkler yönünden uygulanmasını denetlemek için var olan bir kuruluştur. Halk adına, millet adına temel hak ve özgürlüklerin korunup korunmadığını denetlemekte ve buna aykırı bir durum var ise bunu iptal etmektedir veya ihlal kararı vermektedir. Peki anayasa bunun sonucuna ne bağlamıştır? Şunu bağlamıştır: bu iptal sonucunda o anayasa-ya aykırılık ortadan kaldırılmaktadır. Bu da anayasanın üstünlüğünü dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlamaktadır.

Şimdi birkaç örnek üzerinden hızlıca Anayasa Mahkemesinin pratiğine bakalım. Örneğin laiklikle ilgili anlayışına baktığımızda AYM’nin 2008 yılında verdiği karar, hepimizin zihinlerinde çok taze: Türban Kararı... Anayasa Mahkemesi anılan kararda laikliği şöyle algıyordu -asında laiklikle temel haklar arasında bir bağlantı olmadığını varsayarak veya bu bağlantıyı kopararak- diyordu ki, “Din ancak insanların vicdanlarında ve mabetlerde yaşayabilir ve bu vicdan ve mabetlerin dışına çıkan her türlü dini özgürlük, dini ritüel mutlaka yasaklanmalıdır. Çünkü devlet tüm dinlere karşı eşit mesafede olmalıdır, o halde tüm dinler yasaklanmalıdır.” Bu şunun gibi bir şey: “Neşe’nin kepek sorunu var. Neşe’nin saçını usturaya vurursanız kepek mepek sorunu kalmaz.” Ne yazık ki böyle toptancı, totaliter bir bakış açısı vardı. Fakat Anayasa Mahkemesinin bu anlayışı biliyorsunuz Fransa’dan mülhemdi. Akademiada “assertive secularism” olarak adlandırılan dayatmacı, militan bir laiklik anlayışını görüyoruz. Ancak “bireysel başvuru”dan sonra Anayasa Mahkemesini gözlemlediğimizde, mesela 2012 yılında verdiği kararda Anayasa Mahkemesinin laiklikle ilgili

anlayışını şöyle değiştirmeye başladığını görüyoruz: “Bir dakika bu din dediğiniz şey kişinin sadece vicdanıyla ilgili bir mesele değildir, bunun toplumsal görünürlüğü de vardır ve din kişinin, bireysel ve kolektif kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla ben bunu yok sayamam.” Yani neyi hatırlıyor? Bireyi hatırlıyor Anayasa Mahkemesi, bireyin haklarını koruması gerektiğini ve birey haklarıyla laiklik arasındaki ilişkiyi kuruyor ve bu ilişkiyi kurarken son derece önemli şeyler söylüyor. Ufak bir alıntı yapmam gerekiyor, gerçekten önemli olduğu için. Bunu, 2012/65 Esas sayılı karardan okuyorum:

“Laik bir siyasal sistemde dini konulardaki bireysel tercihler ve bunun şekillendirdiği yaşam tarzı devletin müdahalesi dışında ancak koruması altındadır. Bu anlamda laiklik ilkesi din ve vicdan özgürlüğünün güvencesidir.”

Hatta bir kararda AYM şunu demişti: *“Laiklik temel hak ve özgürlüklere kıydirılamaz.”* Dikkat edin adeta biri diğerinin alternatifi gibi. Halbuki öyle değil. Bu bahsettiğimiz, bu militan, “assertive secularism” anlayışı yerine özgürlükçü bir anlayış. Nedir bu özgürlükçü anlayış? Neşe’nin saç probleminden devam edersek, Neşe’nin kepek problemi var evet, fakat bunun bir çözümü var. Nedir bunun çözümü? Kepeğe karşı etkili şampuan. Yani bir taraftan Neşe’nin saçları ahenkle dans edecek öbür taraftan kepekten kurtulacak. İşte bu anlayışın Anayasa Mahkemesinde egemen olduğu, laiklik gibi önemli bir temel ilkeyi korurken öte yandan bireyin temel hak ve özgürlüklerini, din ve vicdan özgürlüğünü önemseyen bir anlayış sergilediğini görüyoruz. Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi diyor ki *“Demokratik ve laik devletin temel amaçlarından biri toplumsal çeşitliliği koruyarak bireylerin sahip oldukları inançlarıyla barış içinde bir arada yaşayabilecekleri düzenleri inşa etmektir.”* İşte biz buna “özgürlükçü laiklik” anlayışı diyoruz. Bu anlayışla birlikte Anayasa Mahkemesinin ontolojik olarak varlık amacına dönüp “benim varlık amacım neydi, devlete karşı bireyin haklarını korumaktı.” Din ve vicdan özgürlüğü konusunda bu çığır açan değişimi getiriyor. Daha sonra başörtülü avukatın duruşma salonundan çıkarılmasında bunu sadece din ve vicdan özgürlüğü ihlali olarak da görmüyor. Diyor ki “bu aynı zamanda ayrımcılıktır.” İnsan hakları mahkemeleri, anayasa mahkemeleri kolay kolay ayrımcılık yaşağına ilişkin bir karar vermezler.

Efendim peki, Anayasa Mahkemesi bu dönüşümü sadece dini özgürlükler üzerinden mi yaşadı? Hayır. Şimdi mademki darbelerle bugün

bir anlamda yüzleşiyoruz, Milli Birlik Komitesi döneminde bir kanun çıkarıldı. Bu 221 Sayılı Kanun. Kanun'da denildi ki "1956 tarihinden önce devletin fiilen el koyduğu yerler kamulaştırılmış sayılır". Peki hangi ilkeye rağmen? Anayasa ne diyor? "Kamulaştırma yapılabilir." Ancak hangi koşullarda yapılabilir? Bir, kamu yararınız olacak, iki, gerçek bedelini ödeyeceksiniz; üçüncüsü, peşin ödeyeceksiniz. Bunu Anayasa söylüyor. Fakat biz ne yapıyoruz? Hasbelkader diyelim ki köyünüzde çok verimli, çok güzel bir toprağımız var. Devlet geldi oranın üstüne bir kamu binası inşa etti ve bu kanun "1958'den önce bir şekilde böyle el atılan taşınmazlar kamulaştırılmış sayılır." dedi. Peki hangi bedel üzerinden? Müdahalenin yapıldığı tarihte, mesela 1950'de geldi size bunu yaptı. Peki parası? Ya hiç sorun değil, ödeyeceğiz. Hangi bedeli? 1950'deki karşılığı. Aynı zamanda dairem itibarıyla bir mülkiyet hukukçusu olarak mülkiyetin de ne kadar önemli bir hak olduğunu düşündüğümüzde bu çok ciddi bir hak ihlaliydi. Bu kanun Anayasa Mahkemesinin önüne defalarca geldi. En son 2004 yılında bu kanun, iptali istemiyle Anayasa Mahkemesinin önüne geldi. Anayasa Mahkemesi ret kararı verdi. Fakat aynı Anayasa Mahkemesi, 2022 yılında, "bir dakika" dedi, "bu çok önemli bir hak. Bir kere her şeyden önce bir kamu yararı olması gerekiyor ve bu kanun yargıya bir kamu yararı amacıyla bu müdahale yapılmış mı yapılmamış mı bunu denetleme imkânı vermiyor diyerek; Vatandaşın, "benim hukukuma saldırıldı, burası bir hukuk devleti beni koruyun diyecek bir mekânizması yok" diyerek, "gerçek değer ödenmedi, peşin ödemeyi engelliyor" diyerek bütün kanunu iptal etti. Gördüğünüz gibi dini özgürlükler konusunda da mülkiyet konusunda da Anayasa Mahkemesi "evet ben bireyleri korumalıyım" diyerek kendi görevi doğrultusunda kendi ontolojisine uygun bir karar veriyor.

Başka örnekler yok mu? Var. Mesela diyelim ki iki yıla kadar hapis cezalarına karşı üst yargı merciini kapatan bir kanun vardı. Anayasa Mahkemesinin önüne defalarca bu hususlar geldi, Anayasa Mahkemesi dedi ki "Üzgünüm, Anayasa'da iki dereceli bir yargılanma hakkı güvence altına alınmamış." Yani "ilk derece kararı kesin olursa bunun ille de bir üst mahkeme tarafından denetlenmesini güvence altına alan anayasal bir hüküm göremiyorum, onun için ben bu konuda bir şey yapamam" dedi. Ama aynı Anayasa Mahkemesi 2019 yılında dedi ki "hayır ben Anayasa'daki Yargıtaya, Danıştaya ilişkin hükümlere ve Adil Yargılanma Hakkına baktığımda insanların mahkemelerin keyfiliğine karşı bu keyfiliği giderecek ikinci bir yargı merciine mercie

başvurma hakkı Anayasada güvence altına alınmıştır dedi. Düşün-
senize 2 yıl hapis cezası veriyor, ben bir dakika diyorum, bunun her
tarafı yanlış, gidebileceğim hiçbir mekânizma yok. Anayasa Mahke-
mesi dedi ki “hayır, bu 36. maddede ve Anayasanın Yargıtayı ve Da-
nıştayı düzenleyen 154., 155. maddelerini beraber düşündüğümde
böyle bir hak vardır”. Kısacası gördüğünüz gibi Anayasa Mahkemesi
bireysel başvurudan sonra dönüştü. Hangi yöne dönüştü? Olması ge-
reken yöne dönüştü ve insanı hatırlamaya, birey haklarını korumaya
başladı.

Bu sadece bireysel başvuru kararlarını değil norm denetimini de etki-
ledi. Bir başka ifadeyle Anayasa Mahkemesini bir bütün olarak etki-
ledi. Peki Anayasa Mahkemesinin bu şekilde değişmesinin, nasıl bir
faydası var? Yani bunun sonucu nedir? Bunun genel hukuk düzeni ve
yargı sistemi açısından bir anlamı, değeri var mı? Evet, var. Peki bu
neden var? Hemen söyleyeyim, bu değişim bir bütün olarak anayasa-
nın üstünlüğünün sağlanması, temel hakların korunması konusunda
tüm yargı sistemini, bütün hukuk düzenini baştan sona etkilemiştir
ve değiştirmiştir. Bunun sebebini de şöyle anlatabilirim:

Ünlü hukukçu Louis Favoreu diyor ki, “hukukun anayasallaşması
diye bir şey var.” Eskiden anayasa hukuku, eksik hukuk veya aşağı
hukuk olarak adlandırılıyordu. Neden? Çünkü bir müeyyidesi yok-
tu, fakat daha sonra anayasa yargısı devreye girdi. Mesela 1961’de biz
anayasa yargısını kabul ettik. Dolayısıyla artık anayasanın uygulan-
mamasını şikayet edebileceğimiz bir merci var ve bu merci bir karar
veriyor. Norm denetimi ile beraber 1961’den itibaren artık anayasayı
mecburen dikkate almamız gereken bir sistemle karşılaşıyoruz fakat
bu sistem esas itibarıyla bireysel başvuruya daha da güçlü hale ge-
liyor. Çünkü bireysel başvuruda şunu söyledik: “Artık bütün bireyler,
bütün herkes anayasal bir hakkının ihlal edilmesi karşısında Anaya-
sa Mahkemesine başvurma yetkisine sahiptir.” Bu peki neye neden
oldu? Şuna neden oldu: Artık mesela ister adli yargıda ister idari yar-
gıda karar veren bir hakim, sadece Yargıtayın, Danıştayın içtihatla-
rına değil Anayasa Mahkemesinin içtihatlarına da bakmak zorunda.
Bugün bir ticaret hukuku hocası veya bir ceza hukuku hocası Anayasa
Mahkemesi kararlarına atıf yapmadan bir ders anlatamıyor çünkü
artık diğer hukuk dallarının da anayasallaşması gibi bir durumla
karşı karşıyayız ve bu çok olumlu bir şey. Yargıtay da Danıştay da ar-
tık karar verirken bu içtihatları dikkate alıyor, dolayısıyla topyekûn

hukukun anayasayla boyandığı, hukuk düzeninin anayasayla boyandığı bir sistemle karşı karşıyayız. Bu birey hakları açısından son derece olumlu bir gelişme.

O halde ne diyoruz? 2010 yılında yapılan anayasa değişikliği Türkiye'deki bireyler açısından bir devrimdir. Türkiye'deki hukuk düzeni, yargı sistemi açısından bir devrimdir ve bu devrim sayesinde artık anayasa daha fazla dikkate alınmak zorundadır. Size bir anımı anlatayım. Ben Anayasa Mahkemesinde başraportörken birçok hâkimin beni arayıp “ya böyle böyle yıllar önce verilmiş bir kararımız var bu karar AYM'nin ihlal kararıyla çelişiyor acaba biz bunu düzeltmezsek bize bir şey olur mu, bir soruşturma geçirir miyiz, bunu AYM kararı doğrultusunda düzeltelim” diyorlardı Dikkat edin hâkimler, yani biz, kendimize de biraz eleştiri yapayım, biz statükocuyuzdur. AMA bireysel başvurudan sonra bunları dikkate alan bir hâkim kitlesi ortaya çıktı. Kısacası anayasadaki normatif değişiklikler önemlidir. Bunlarla çok şeyi değiştirebiliriz.

Peki efendim, konumuz bağlamında Anayasa'da ne tür değişiklikler yapmalıyız? - Bu konuda iki hususa değinmek istiyorum. Bunlar sadece örnek kabilinden iki husus, başka birçok örnek var ama süremiz sınırlı. Ben bu değişimlerden birisinin HSK olması gerektiğini düşünüyorum. Yani yargı deyince aklımıza bağımsızlık geliyor, tarafsızlık geliyor, bunun da üst kuruluşu olan HSK'nın bu anlamda hayati derecede bir öneminin olduğunu zaten söylemeye gerek yok. Neden? Çünkü Anayasa'ya göre hâkimlerin mesleğe kabulünü, bunların meslekten uzaklaştırılmalarını, terfilerini, tayinlerini her şeyini HSK belirliyor. Peki biz daha bağımsız, iyi işleyen, adalet hizmetlerini yerine getiren mahkemelere, hâkimlere ve bir HSK sistemine nasıl kavuşabiliriz? Kanaatimce bu konuda şu an en önemli sorunlarından biri HSK'nın organizasyon yapısı. Burada hem hâkimler hem savcıların-Hâkimler Savcılar Kurulu zaten- ikisinin de özlük haklarına, her türlü işlemlerine bu kurul bakıyor.

Oysa hâkimlik ve savcılık doğası itibarıyla çok farklı iki meslektir; evet birbiriyle ilişkili şeyler ama savcılık itham makamıdır ve tarafsız değildir, kamunun temsilcisi, ajanıdır savcı. Oysa mahkemeler bağımsızdır. Anayasanın 9. maddesi bunu söylüyor. Dolayısıyla bizim HSK bünyesinde -ama sadece HSK'da değil bütün adliyelerde- mahkemeleri ve savcılarını ayırmamız gerekiyor ve bunun üst kurumlarını da ayırmamız gerekiyor. Bu yapıyı da bu özgürlüğe göre yeniden dü-

zenleyebiliriz. Mahkemelerin daha özgür olması, iddia makamının da ithama daha uygun bir şekilde, itham yetkisine uygun bir şekilde bir yetkiyle donatılması gibi bir sonuç çıkaracaktır. Ben buradaki ayrışmayı, bütün yönleriyle böyle bir ayrıştırma yapılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü adliye deyince mesela ilk derece mahkemelerinde bizim aklımıza her zaman başsavcılıklar gelir, oysa böyle olmamalı. Tabii bunun bir parçası olarak adli kolluğun da mutlaka kurulması gerekiyor. Yani aslında bir Yargıtay modeli öneriyorum. Yargıtayda asıl olan Yargıtaydır. Mesela Cumhuriyet Başsavcılığı da var, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, o ayrı bir kurumdur.

Efendim ikinci mesele de Anayasa Mahkemesiyle ilgili Anayasa Mahkemesi kurulurken bireysel başvuruya göre değil norm denetimine göre dizayn edilmişti. Ama şu an Anayasa Mahkemesinin esas yükünü bireysel başvuru oluşturuyor. Geçen yıl 109.000 başvuru yapılmış, 47 ülkeden AİHM'e yapılan başvurudan daha yüksek bir başvuru sayısı bu. Bunların çok iyi yönetilebilmesi gerekiyor. Fakat Anayasa Mahkemesinin mesela üye profiline baktığımızda yargıdan gelen 5 üye olduğunu görüyoruz. Oysa bireysel başvurudaki işlerin neredeyse %98'i bir yargı kurumundan geliyor. Ya Danıştaydan ya Yargıtaydan ya ilk derece mahkemeden geliyor. Dolayısıyla bu kadar yüksek iş yüküyle baş edebilecek kapasiteyi arttırmak üzere yargıç sayısını arttırmak ama bunu artırırken de yargı uzmanlığından/birimlerinden gelen yargıçları artıracak bir değişim yapılması gerektiği kanaatindeyim., Ben asla çeşitliliği bozmamamız gerektiğini düşünüyorum çünkü bu konudaki uzmanlığa da ihtiyacımız var.

Son olarak şunu ifade edeyim: Şu an Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılırken sadece sözleşme (AİHS) ve Anayasa'nın ortak koruma alanında olan haklar yönünden Anayasa Mahkemesine başvuru yapabiliyorsunuz. Mesela sosyal ekonomik haklar bakımından veya çok önemli başka birtakım haklar var, bunlar açısından Anayasa Mahkemesine başvuramıyorsunuz. Neden? AİHM bakamıyor. Ben, Anayasamızda haklar arasında bir hiyerarşi yapıp "AİHM'de hak arayabildiklerini sen de arayabilirsin, arayamadıklarını arayamazsın" gibi bir şey söylemenin doğrusu bağımsızlık fikriyle, milli egemenlik teorisiyle dahi bağdaşmadığını düşünüyorum.

Efendim süremi çok aştım Başkanım, başta sizden, tüm katılımcılardan özür diliyorum. Efendim sabrınızı zorladım hepinizi saygıyla selamlıyorum, çok teşekkür ederim.

■ II. OTURUM / SORU-CEVAP

Mustafa Akış: Dr. Hamit Yelken'e çok teşekkür ediyoruz, hem bu la-tif sunumu, la-tif konuşması için hem de yargı pratikleri içerisinde örnekleri için. Değerli katılımcılar, bitirirken üç tane sorumuz var. Şimdi değerli meslektaşımız Figen Hanım zor bir soruyu sayın Atilla Yayla Hocamıza sormuş: "Temel hak ve özgürlükler doğuştan sahip olunan, özüne dokunulamaz haklardır. Darbe anayasası olsa da 1982 Anayasası'nda din ve vicdan özgürlüğü, eğitim hakkı özgürlüğü gibi düzenlemelere yer verilmiş olmasına rağmen ülkemizde 10 yıl-larca başörtüsü yasağı başta olmak üzere inanç özgürlüğüne yönelik idari tasarruflarla çok ciddi ihlaller gerçekleştirildi, anayasa ihlali yapıldı. Yeni anayasa yapımında hangi ölçütler baz alınmalı ki aynı ihlaller yaşanmasın?" Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Atilla Yayla: Kolay bir soru. 1977 Sovyetler Birliği Anayasa-sı'nda da bütün temel hak ve özgürlükler tanınmıştı ama kağıt üye-rinde kalmıştı. Türkiye'nin durumunu da buna benzetebiliriz. Yani temel hak ve özgürlüklerin anayasada sayılması, uygulanacağını garanti etmez. Bu bir kurumlar ve kurallar bütünü. Hamit Bey'in bahsettiği çerçevede mesela insan haklarını gözetilen bir zihniyetin

hakim olduğu bir çerçevede bu pek problem olmaz. Ama bu hakların mahiyetiyle ilgili tabii gerekli tartışmalar olacaktır. Tek tük de olsa ihtilaflar olacaktır, yargısal süreçler işletilecektir. Dolayısıyla Türkiye’de yaşanan bu problemler, aslında Türkiye’nin otoriteryan resmî ideolojisinin topluma biçtiği kalıbın bireylere yansıtılmasından ibarettir. Ondan dolayı da işte bu otoriteryan ideolojinin tasfiye edilmesi ve liberal bir ruhun anayasaya hakim olması gerekir.

Mustafa Akış: Çok teşekkür ediyoruz Atilla Hocam. Kıymetli Serdar Korucu Hocamızın, Levent Korkut Hocama bir sorusu var: “2010 anayasa değişikliğiyle vesayetçi anlayışı terk ederek hak eksenli yorum anlayışını benimseyen Türk Anayasa Mahkemesinin haklar ve özgürlükler konusunda nihai karar merci haline gelmesini yasama ve anayasa yargısı ilişkileri bağlamında nasıl değerlendiriyoruz?” Buyurun Hocam.

Dr. Yakup Levent Korkut: Bireysel özgürlük bağlamında mı? Evet, yani 2010 anayasa değişikliğinden Hamit Hoca da bahsetti. Önemli aslında, belki ileride bir kitap yazılacak olsa bu 2010 anayasa değişikliği ilginçtir. Sadece olumlu yönleriyle değil olumsuz yönleriyle de ilginç bir değişiklik. Birçok etkisi oldu, orada HSK ile ilgili de bir düzenleme var vesaire ama şunu söylemek gerekir ki 2010 değişikliği olumlu yönleri itibarıyla yargıda vesayeti sona erdirmiştir. Fakat yerine iyi bir sistem kurabilmiş midir? Anayasa Mahkemesi dışındaki düzenlemeler iyi değil. Yani oradan da yapılan eleştirilere haklılık payı vermek gerekiyor, haklı görmek gerekiyor. Ancak bireysel başvuru bence bir başarıdır. Ben orada Hamit Hocaya katılıyorum.

Yasama-yürütme ilişkilerine bu nasıl etki etmiştir dersek, bence bu en çok yargının kendi içindeki ilişkilerini etkilemiştir. Yani yargı içerisinde bir toz duman vaziyetleri oldu mu? Hamit Hoca dönemin aktif rapörtörü olarak bunları izlemiştir. Yargıtay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi ilişkileri oldukça gerginleşti. Tabii yeni bir sistem, hâlâ da belki bunun yansımaları devam ediyor. Fakat bence Serdar Hocanın sorusunun anlam kazandığı şöyle bir şey var: Bireysel başvuru nedeniyle verilmiş olan kararlara yasama acaba ne ölçüde bakıyor ya da dikkate alıyor ya da bunlardan ilham alarak yeni bir düzenleme yapıyor? Bu açıdan baktığınızda açıkçası ben fazla olumlu bir şey göremiyorum. Anayasa Mahkemesi “şu bireysel başvuru da bak böyle bir şey yapmış, bu yasayla ilişkili değil ama bir sorun var, o soruna

ilişkin acaba yeni bir düzenleme yapabilir miyiz”, gibi ciddi bir mantıkla hareket eden bir parlamento yapısı göremiyorum. Varsa örnekleri tartışabiliriz. Belki ben görememişimdir. Özellikle de mesela yargının kendi iç çatışmasıyla ilgili konuların birtakım yasal boyutları var. Hamit Hoca daha iyi bilir, ben o tür şeylere girmiyorum. O konularla ilgili mesela yasama müdahale edip “ya arkadaş bak bu Yargıtay, Danıştay, Anayasa Mahkemesi ilişkilerinde şöyle sorunlar ortaya çıkıyor, bunlara acaba bir yeni yasal çerçeve getirebilir miyiz?” diye sordu mu bilmiyorum.

Mustafa Akış: Mesela ele alınması gereken Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Kanunu var.

Dr. Yakup Levent Korkut: Tabii ya, o var. Başka başka şeyler de var. Teknik problem ortaya çıktı. Yeni bir sistem getiriyorsunuz. Bu sistem bireysel başvuru gibi yargı kararlarına müdahale eden bir sistem ve bunun doğurduğu çok teknik sorunlar var, yani ayrıntı meseleler var. Yasamanın bunları tek tek ele alıp aslında bir çerçeve ile bakması gerekir ki bunu yapmıyor. Buna ilişkin hangi komisyondur bu, Anayasa Komisyonudur herhalde. Komisyon bazında baktığımızda, onun çalışması gerekiyor öncelikle. Ama işte bu komisyon mantığı henüz bizim parlamentomuzda yok. Yani komisyonlar var, isimleri fena değil, bunlar tamam şeklen hatta kanunu olan komisyonların kanundaki yazılı amaçları da yanlış değil fakat çalışan dinamik aktif bir sistem yok.

Mustafa Akış: Şu an kendisine havale edilen işler dışında bir işe bakmıyor.

Dr. Yakup Levent Korkut: Ki bu yürütmeyi denetleyici komisyonların faaliyetleri açısından da ilerde düşünülebilir. Onlar tamam, yok. Şimdi onlar yok ama onların kurulması gerekiyor ayrıca. Bir başka mesele, belki Serdar Hocanın işaret ettiği noktayla ilgili mesele de bireysel başvuru değil norm denetimi ile ilişkili. Acaba Anayasa Mahkemesi iç tüzüğü, denetlerken ne kadar bu yeni parlamento sistemine adapte olmuş durumda?

Mustafa Akış: Dilerseniz son sorumu sorayım Hocam. Böylelikle Ahmet Bey de o kısmını da yanıtlayınca toparlayalım uygun görürseniz. Sizin değerlendirmeniz bittiye...

Dr. Yakup Levent Korkut: Tamam.

Mustafa Akış: Şeref Hoca sormuş, Hamit Yelken Hocama: “Anayasa Mahkemesi öteden beri eylemli iç tüzük düzenlemesi ya da fiili iç tüzük iddiası nitelermeleriyle iç tüzük hakkındaki genişletici yorumla alabildiğince yetkilerini artırdı ve bu yolla yasama işlemlerini denetliyordu, yargısal aktivizmi, negatif yasama rolü üstleniyordu. 2012’de bu içtihadını terk etti. İsaetli buluyor musunuz?” Biz de içtüzük çalışması yapmak istiyoruz, isabetli buluyorsanız bu çalışmayı yapacağız.

Dr. Hamit Yelken: Şöyle söyleyeyim, ben şuna inanan biriyim: Anayasaya kendisi sadık olmayan bir Anayasa Mahkemesinden kimse medet umamaz. Şimdi mesela hatırlayın daha önce bir hüküm vardı, Anayasa Mahkemesinin iptal kararları gerekçesiz açıklanamaz. Ama Anayasa Mahkemesi çıkıp basın açıklamaları yapıyordu. Karar verdiği gün gerekçe yazılmadan akşam çıkıp uzun uzun açıklamalar yapıyordu. “Şöyle iptal ettik...” Bunu yapan kim? Anayasa Mahkemesi, tabiri caizse Anayasa’yı korumakla görevli olan kurum kendisi Anayasa’ya uymuyor idi.

Dolayısıyla efendim ben eylemli iç tüzük... Elbette ki anayasa mahkemeleri hakları, temel hakları korumak için hak eksenli bakış açısını olabildiğince genişletebilir fakat bunu yaparken anayasanın kendisine vermediği yetkiyi kullanamaz. Bu eylemli iç tüzük meselelerinde Anayasa Mahkemesinin son dönemlerde artık işi iyice bambaşka bir mecraya getirdiğini, taşıdığını gözlemledim. Ancak özellikle bireysel başvuru geldikten sonra tabiri caizse Anayasa Mahkemesi Anayasa’ya geri döndü. Nasıl ki iptal kararlarını gerekçesiz yayınlamamaya başladı, bu meselede de bir düzeltmeye gitti. Fakat şunu ifade etmeliyim ki, ben yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini naçizane inceleyen ve bu konuda bir eser yayınlamış biri olarak, bu iç tüzük meselesinde ve bu yeni sistemle uyumlu hale gelmesi gereken çok sayıda anayasal problem var ve bunların başında da iç tüzük gelir. Hepimizin bunun farkında olması gerekiyor. Ve bir an önce... Yani adeta şöyle bir şey yapıldı, tabir yerindeyse şöyle düşünün, Şahin kaportalı bir arabaya biz bir tane efendim nasıl diyelim Porsche motor taktık ve bunların arasında uyumsuzluklar var. Yani anayasa yamalı bir bohça ve eski ve yeni hukuki kurumlar arasında arasında çok sayıda bağlantı problemleri var. Dolayısıyla bir an önce bu anayasanın ele alınıp bu

meselelerin çözülmesi ve anayasa altı düzenleyici işlemlerin de bir an önce yapılması gerektiğini düşünüyorum. Saygılar sunarım.

Mustafa Akış: Kıymetli Hocalarımıza, bizi sabırla dinleyen katılımcılara, dinleyicilere çok teşekkür ediyoruz.

Programımızın sonuna geldik. Şimdi eğer uygun görürseniz hep birlikte Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde bir gezi yapmayı düşünüyoruz. Orada 1980'den sonra mahkumların yaptığı geleneksel bir tatlı var, arkadaşlarımız ondan yaptılar, ondan ikram etmek istiyoruz. Ve mahkumlarımızın yaptığı tespihler var, dinleyicilerimize onları hediye etmek istiyoruz. Bu güzel günde hep birlikte böyle güzel bir ortamda olduğumuz için çok mutluyuz.

Hukuk Politikaları Kurulu adına ve İletişim Başkanlığı adına sizlere teşekkür ediyoruz. Bizim bu tarz çalışmalarımız programlarımız devam edecek. Hani eski bir tabir var "bizi izlemeye devam edin" diye, biz de öyle demiş olalım. Bizi takip etmeye, izlemeye devam edin. Çok çok sağ olun. Ağzınıza sağlık.

Elinizde bulunan bu eser Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulunun müştereken düzenlediği “1982 Yerine 2023 Anayasası Sempozyumu” nun kitap haline getirilmesi suretiyle teşekkür etmiştir.

Eserde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere Adalet Bakanı Yılmaz Tunç, Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Başkanvekili Mehmet Uçum ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun tarafından yapılan açılış konuşmaları ile “Yeni Anayasa İhtiyacı ve Temel Yaklaşımlar” ve “Yeni Anayasada Hak ve Özgürlükler Yaklaşımı ile Erklere Düzenlenme Esasları ve İlişkileri” başlıklı oturumlar ve bu oturumlarda alanında uzman kişiler tarafından yapılan konuşmalar yer almaktadır.

CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI

ISBN 978-625-6281-10-3

9 786256 281103